

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ  
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ  
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΕΣΑ»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: *Ο μαύρος φεμινισμός: Αποτυπώσεις των ρατσιστικών  
μηχανισμών στον κινηματογράφο*

*Black feminism: reflections of racist mechanisms in cinema*

Ονοματεπώνυμο Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας: Ζεμπερίδου Δήμητρα

A.M.: 1237

Επόπτρια: Βαμβακίδου Ιφιγένεια, καθηγήτρια ΤΕΠΑΕ. ΑΠΘ

Βαθμολογήτριες: ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ ΑΜΑΛΙΑ

## Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1: Ρατσισμός.....	11
1.1. Διευκρινήσεις.....	11
1.2. Στερεότυπα.....	13
1.3. Προκαταλήψεις.....	13
1.4. Τα είδη του ρατσισμού.....	14
Το φαινόμενο του ρατσισμού είναι περίπλοκο πρόβλημα των κοινωνιών, το οποίο παρουσιάζεται από μια ποικιλία μορφών:.....	14
1.5. Αίτια ρατσισμού.....	16
1.6. Οι επιπτώσεις του ρατσισμού.....	17
1.7. Βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς.....	18
1.8. Νομοθεσία κατά των Ανθρώπινων Διακρίσεων.....	18
Κεφάλαιο 2° .....	24
2.1. Το βιολογικό και κοινωνικό φύλο.....	24
2.2. Το φύλο και η ομορφιά.....	28
2.3. Οι κοινωνικά κατασκευασμένοι ρόλοι της γυναίκας.....	28
2.4. Η κοινωνική διαφορά μέσα από τη γλώσσα.....	30
2.5. Η κοινωνική διαφορά μέσα από το σώμα.....	31
2.6. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος.....	32
Κεφάλαιο 3° Έμφυλη ανισότητα και σεξιστική κουλτούρα.....	34
3.1. Σεξιστική κουλτούρα.....	34
3.1.1. Είδη σεξισμού.....	35
3.1.2. Νευροσεξισμός.....	36
3.1.3. Η ανθεκτικότητα των σεξιστικών στερεοτύπων.....	37
3.2. Έμφυλη ανισότητα.....	37
Κεφάλαιο 4ο: Φεμινιστικά κινήματα.....	39
4.1. Τα Φεμινιστικά Κινήματα.....	39
4.2. Ο μαύρος φεμινισμός.....	44
Κεφάλαιο 5ο : Μεθοδολογία Έρευνας.....	45

5.1.Σημειωτική ανάλυση κινηματογραφικής αφήγησης.....	45
5.2.Έρευνα και ερωτήματα.....	46
5.3. Ερευνητικό υλικό.....	46
5.4.Αφηγηματική ανάλυση των ταινιών.....	55
Ανάλυση της ταινίας «Το Λουλούδι της Ερήμου».....	55

## Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο ιστορικός φεμινιστικός γραμματισμός μέσω της κινηματογραφικής αφήγησης.

Οι θεωρητικοί άξονες είναι η χρήση της εικόνας του κινηματογράφου σε συνδυασμό με τη θεωρία του βλέμματος και τη σημειωτική ανάλυση οπτικού υλικού. Ουσιαστικά, πρόκειται για το συνδυασμό της κινούμενης εικόνας με τον προφορικό λόγο, αποδίδοντας το επίπεδο της βίωσης αρνητικών στερεοτυπικών συναισθημάτων ρατσισμού.

Συγκεκριμένα, οι ταινίες που επιλέγονται αναλύονται ως ιστορικές μαρτυρίες, οι οποίες είναι γνωστές ως «ταινίες της εποχής» ή «ιστορικές» (Βαμβακίδου & Σωτηροπούλου).

Ως μέθοδος ανάλυσης, η σημειωτική *«είναι κατάλληλα προσαρμοσμένη για να εξερευνά συνδηλωτικές σημασίες»* (Chandler, 1999).

Σύμφωνα με τον Marc Ferro (2001, όπως αναφ. στις Βαμβακίδου & Σωτηροπούλου) *«η γωνία λήψης, η εστιακή απόσταση σε διαφορετικές εικόνες του ίδιου πλάνου, ο βαθμός ευκρίνειας των εικόνων και ο φωτισμός συνιστούν δείκτη αποκαλυπτικό για τις συνθήκες του γυρίσματος»*.

Η εργασία διερευνά τις έμφυλες ανισότητες και το είδος του ρατσισμού που βιώνουν οι μαύρες γυναίκες τη δεκαετία του 1960-1970 στον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο. Με τη μέθοδο της σημειωτικής απαντούμε τα ερευνητικά ερωτήματα, που προέρχονται ποιοτικά και ερμηνευτικά από τη θέαση και την αποδόμηση των ταινιών για *α) τα είδη των ρατσισμών που εμφανίζονται στο δημόσιο λόγο; Β) τη δημόσια εικόνα; Γ) τους ρόλους; Δ) το είδος του βλέμματος;*

## Abstract

The aim of this paper is historical feminist literacy through film narrative.

The theoretical underpinnings are the use of film imagery in conjunction with gaze theory and semiotic analysis of visual material. Essentially, it is the combination of moving image and spoken word, conveying the level of experiencing negative stereotypical feelings of racism.

Specifically, the selected films are analysed as historical testimonies, which are known as "films of the era" or "historical" (Vamvakidou & Sotiropoulou).

As a method of analysis, semiotics "is well suited to exploring connotative meanings" (Chandler, 1999).

According to Marc Ferro (2001, as cited in Vamvakidou & Sotiropoulou) "the shooting angle, the focal length in different images of the same frame, the degree of sharpness of the images and the lighting constitute an index revealing the conditions of the shooting".

The paper explores gender inequalities and the kind of racism experienced by black women in the 1960s-1970s in private and public life. Using a semiotic method, we answer the research questions, derived qualitatively and interpretively from viewing and deconstructing the films about a) the kinds of racisms that occur in public discourse? B) the public image? C) the roles? D) the kind of gaze?

## Εισαγωγή

Ο γραμματισμός ως πρόσφατος όρος στην ελληνική γλώσσα περιλαμβάνει την ιδέα του αλφαριθμητισμού, αλλά είναι πιο εκτεταμένος από αυτόν. Αντιστοιχεί στο "literacy" της αγγλικής γλώσσας, που μεταφράζεται ως εγγραμματοσύνη, αλλά δεν αναφέρεται στην ικανότητα ανάγνωσης και γραφής: αφορά τη δυνατότητα ενός ατόμου να επικοινωνεί αποτελεσματικά χρησιμοποιώντας γραπτό και προφορικό λόγο, καθώς και μη γλωσσικά στοιχεία, όπως εικόνες ή χάρτες. Το ερώτημα που δημιουργείται σχετίζεται με τις ικανότητες που πρέπει να έχουμε ως γραμματισμένα άτομα (Μητσικοπούλου, 2001).

Ωστόσο, η απάντηση διαφέρει ανάλογα με την κοινωνία και αλλάζει με τον χρόνο, καθώς αλλάζουν οι απαιτήσεις κοινωνικής επικοινωνίας.

Ο γραμματισμός αποτελεί το βασικότερο κριτήριο κοινωνικής καταξίωσης. Η έλλειψή του οδηγεί στον κοινωνικό στιγματισμό. Παράλληλα, οι ικανότητες γραφής και ανάγνωσης είναι στενά συνδεδεμένες με τους κοινωνικούς παράγοντες, όπως είναι η οικονομική ευρωστία και η κοινωνική τάξη. Τα τελευταία χρόνια ο κοινωνικός χαρακτήρας του γραμματισμού έχει προκαλέσει πληθώρα συζητήσεων, φέρνοντας στο προσκήνιο ιδεολογικά και πολιτικά ζητήματα, που ξεκινούν από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Πιο αναλυτικά, η συστηματική εκπαίδευση μέσω των πολύμορφων κειμένων συμβάλει στον κοινωνικό γραμματισμό προετοιμάζοντας για τις απαιτήσεις της κοινωνίας. Ταυτόχρονα, αναπτύσσεται και ο σχολικός γραμματισμός, ο οποίος συμβάλει στην επιτυχή ολοκλήρωση των προγραμμάτων σπουδών.

Ειδικότερα, ο σχολικός γραμματισμός συνδέεται με τη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης και με την ανάπτυξη των γνωσιακών δεξιοτήτων, όπως είναι η κατανόηση των

γραμματικών κανόνων, η καλλιέργεια της λογικής σκέψης, η ικανότητα διαχείρισης υποθετικών ερωτήσεων και αφηρημένων εννοιών, η ανάπτυξη των διανοητικών δεξιοτήτων ή και των επικοινωνιακών (Μητσικοπούλου, 2001).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η σχολική επιτυχία ή αποτυχία εξαρτάται από το στενό κοινωνικό περιβάλλον (οικογενειακό) με τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα να έχουν περιορισμένες επικοινωνιακές δεξιότητες, αμβλύνοντας τις κοινωνικές διαφορές μεταξύ των μη προνομιούχων και προνομιούχων παιδιών. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα μετά την αποφοίτηση των παιδιών από μη προνομιούχα κοινωνικοοικονομικά στρώματα να καταλαμβάνουν λιγότερο καλοπληρωμένες δουλειές (Μητσικοπούλου, 2001).

Ακόμα, η διαρκώς αυξανόμενη χρήση της τεχνολογίας προϋποθέτει την ανάπτυξη εξειδικευμένων δεξιοτήτων γραμματισμού, που συνδέονται με τη δομή μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνίας, όπου ο καπιταλιστικός κόσμος δημιουργεί μια διαρκή προσαρμογή των νέων ανθρώπων. Με αυτό τον τρόπο η δια βίου εκπαίδευση έχει πλαισιωθεί στην καθημερινότητα των ανθρώπων μέσω της πληθώρας εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, ο κοινωνικός γραμματισμός συνεπάγεται την κατανόηση και χρήση διαφορετικών τεχνικών ανάγνωσης, όπου τα παιδιά «εκπαιδεύονται» με τις κατάλληλες κοινωνικές πρακτικές. Σε συνδυασμό με τον κριτικό γραμματισμό το αποτέλεσμα είναι η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των πολιτών (Μητσικοπούλου, 2001).

Γίνεται αντιληπτό ότι ο προσανατολισμός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, της Ιστορίας και της γλώσσας έχει προκαλέσει πληθώρα αντιπαραθέσεων τους γνωστούς «πολιτισμικούς πολέμους» (culture wars) ή και «πολέμους του γραμματισμού» (literacy wars) (Λαδίκου, 2022).

Ειδικότερα, ο όρος «πολιτιστικοί πόλεμοι» (culture wars) χρησιμοποιείται την τελευταία δεκαετία εστιάζοντας σε θέματα, όπως η ομοφυλοφιλία, το γυναικείο φύλο, η εθνότητα, οι μετανάστες, οι εκτρώσεις και η οπλοχρησία, χωρίζοντας την κοινωνία σε διακριτά κοινωνικά στρατόπεδα. Σε αυτό το σημείο, το βασικότερο διακύβευμα αφορά την αποστολή του εκπαιδευτικού συστήματος, αντιμετωπίζοντας τις κοινωνικές ανισότητες.

Πιο αναλυτικά, οι «πόλεμοι του γραμματισμού» σημειώθηκαν στις ΗΠΑ σχετικά με τον προσανατολισμό και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το 1965 να αναγνωριστεί η πολιτισμική ιδιαιτερότητα των αφροαμερικανών, των κεντροαμερικανών και των ασιατών, αποδομώντας την λευκή ιστορία και κουλτούρα και αμφισβητώντας τον ιερό λογοτεχνικό κανόνα ή την δυτική παράδοση, προσφέροντας έναν εναλλακτικό τρόπο αφηγήσεων και προσεγγίσεων (Giotopoulou, 2009:602-609). Οι πόρτες της εκπαίδευσης άνοιξαν για όλους/ες ανεξαρτήτως κοινωνικοοικονομικών και φυλετικών διακρίσεων, προκαλώντας συντηρητικές αντιδράσεις.

Τη δεκαετία του 1980 σημειώθηκαν πολιτιστικοί πόλεμοι, οι οποίοι απλώθηκαν και στον χώρο της εκπαίδευσης. Κεντρικό θέμα συζητήσεων αποτέλεσε το περιεχόμενο της γνώσης που χρειάζονται οι νέοι/ες προκειμένου να συμμετάσχουν στα κοινωνικά δρώμενα ως ενημερωμένοι/ες και ενεργοί/ες πολίτες. Ακόμα, διατυπώθηκαν κατηγορίες, οι οποίες σχετίζονταν με το φτώχεμα της αμερικανικής φιλελεύθερης πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, την απομυθοποίηση του εθνικού παρελθόντος, την κατάλυση της κλασικής παιδείας και την εξασθένιση των πεποιθήσεων για τους ήρωες του αμερικανικού έθνους.

Ο Άλαν Μπλουμ, το 1987 πρότεινε το βιβλίο «The Closing of the American Mind», στοχεύοντας στην αποκατάσταση του προγράμματος σπουδών (Giotopoulou, 2009:602-609).



Όσον αφορά την περίπτωση της Αυστραλίας, τις δεκαετίες του 1960-1970, δόθηκε έμφαση στην ατομική έκφραση και τη δημιουργικότητα. Το επίκεντρο του ενδιαφέροντος αποτέλεσε το ζήτημα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι μετανάστες και οι ιθαγενείς.

Στόχος της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η ενσωμάτωση του γραμματισμού δηλαδή η κατανόηση, η κριτική ανάλυση και η προαγωγή προφορικής, οπτικής, γραπτής και multimedia επικοινωνίας στα διαφορετικά κειμενικά πλαίσια (Giotopoulou, 2009:602-609).

Ο εκπαιδευτικός προσανατολισμός εξέφρασε το αίτημα της «επιστροφής στα basics», δίνοντας έμφαση σε βασικές γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες διδάσκονται στο σχολείο όπως η γραμματική, η ορθογραφία, το αλφάβητο, οι συγγραφείς της Αυστραλίας και οι κλασικοί συγγραφείς.

Ωστόσο, ο Αμερικανός μελετητής Harold Bloom δήλωσε ότι οι λογοτεχνικές σπουδές της Αυστραλίας αφήνουν τους νέους πολιτιστικά αναλφάβητους, συμπεριλαμβάνοντας στη διδασκαλία προϊόντα μαζικής κουλτούρας (Giotopoulou, 2009:602-609).

Ακόμα, η παιδαγωγική αρχή του μαθήματος των Αγγλικών ενστερνίστηκε την αριστερή πολιτική ορθότητα σχετικά με τα πολιτικά και κοινωνικά θέματα, τα οποία συσχετίζονται με την τάξη, την εθνότητα και το φύλο. Ωστόσο, στο προσκήνιο τέθηκαν ζητήματα σχετικά με την παραμέληση ή την αδιαφορία των φιλολόγων για την αισθητική και ηθική αξία σπουδαίων έργων. Ο τότε πρωθυπουργός John Howard δήλωσε ότι η διδασκαλία του μαθήματος Αγγλικής Λογοτεχνίας διολισθαίνει προς την έρημα της σχετικότητας, παρέχοντας στον Σαίξπηρ και την κλασική λογοτεχνία μια θέση στο πρόγραμμα σπουδών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απουσία της πολιτισμικής κληρονομιάς των παιδιών (Giotopoulou, 2009:602-609).

Στην Ελλάδα παρόλο που έχουν εκφραστεί ενστάσεις και αντιρρήσεις, δεν έχουν ξεσπάσει "πόλεμοι" σχετικά με τη διδασκαλία της λογοτεχνίας, της γλώσσας και την εκπαίδευση. Όμως, οι πόλεμοι που έχουν ξεσπάσει αφορούν τις αντιπαραθέσεις στα μαθήματα ιστορίας, λογοτεχνίας και γλώσσας.

Ειδικότερα, την χρονική περίοδο 2006-2007 το βιβλίο της Ιστορίας Στ' δημοτικού σύλλεξε 12.000 υπογραφές με στόχο την απόσυρση του λόγω προσεκτικότερης επεξεργασίας (Λαδίκου, 2022). Ορισμένες ενδεικτικές επικρίσεις ήταν ο εκμηδενισμός της ιστορικής διάστασης της Μικρασιατικής Καταστροφής, η αποσιώπηση των γεγονότων της γενοκτονίας των Χριστιανικών πληθυσμών, η απόμακρη εξιστόρηση των γεγονότων της Επανάστασης του 1821, η υποβάθμιση του ρόλου της Εκκλησίας κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 και ο εξωραϊσμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποκρύπτοντας την ιστορική αλήθεια με κεντρικούς επικριτές του βιβλίου τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Στέλιο Παπαθεμελή και την Ακαδημία Αθηνών (Giotoroulou, 2009:602-609)

Οι κατηγορίες οδήγησαν στην "αποεθνικοποίηση" της σχολικής ιστορίας, διδάσκοντας μια "απονευρωμένη και ουδέτερη ιστορία", προϊόν της αντι-αφηγηματικής και μεταμοντέρνας αντι-εθνικής ιστοριογραφίας. Πρόκειται για μια συνωμοτική αντίληψη περί "ύποπτων πηγών χρηματοδότης" και "περίεργων σκοπιμοτήτων, με την τελική απόσυρση του βιβλίου Ιστορίας στις 27 Σεπτεμβρίου το 2007, μετά την απόφαση του Υπουργού Παιδείας (Giotoroulou, 2009:602-609).

Όσον αφορά στη διδασκαλία της ελληνικής γραμματείας και γλώσσας διακρίνεται στην αρχαία ελληνική γλώσσα και την νέα ελληνική. Το ζήτημα που ταλανίζει την εκπαιδευτική κοινότητα αφορά τη γλωσσική διδασκαλία αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο στα αρχαία ελληνικά σε σύγκριση με τα νέα ελληνικά.

Ωστόσο από το 2003 το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών δίνει έμφαση στην διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση με τα νέα εγχειρίδια των φιλολογικών μαθημάτων του γυμνασίου να ενσωματώνουν την κειμενοκεντρική προσέγγιση, την επικοινωνιακή, την πολυτροπικότητα και τις αρχές του γραμματισμού, δίνοντας έμφαση στην εκμάθηση του λεξιλογίου και όχι στην εκμάθηση συντακτικών και γραμματικών φαινομένων, το οποίο οδηγεί στον αναλφαβητισμό (Giotopoulou, 2009:602-609).

Τέλος, τα βιβλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου έχουν ακολουθήσει διακειμενικό, διαπολιτισμικό και διαθεματικό προσανατολισμό, που οδηγεί στην αποσύνδεση της λογοτεχνίας από τα κείμενα, μετατρέποντας τα κείμενα σε πηγές εγκυκλοπαιδικών γνώσεων και πληροφοριών. Είναι φανερό ότι και στις τρεις περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν ενδεικτικά (ΗΠΑ, Αυστραλία και Ελλάδα) επιδιώκεται η ομογενοποίηση του πληθυσμού μέσω των αναπαραστάσεων και αξιών (Giotopoulou, 2009:602-609).

Το δίλημμα που γεννάται αναφέρεται στο εάν η εκπαίδευση διαπλάθει δημοκρατικούς πολίτες ή στρατιώτες;

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, ο/η κοινωνικά εγγράμματος/η πολίτης με ποιον τρόπο αξιολογεί τις πληροφορίες που δέχεται; (Giotopoulou, 2009:602-609).

## Κεφάλαιο 1: Ρατσισμός

### 1.1. Διευκρινήσεις

Ο ρατσισμός ως ιστορικό και κοινωνικό φαινόμενο αποβλέπει στη διατήρηση της «καθαρότητας» μιας "ανώτερης" φυλής έναντι μιας μειονότητας. Ο ρατσισμός αντιπροσωπεύει άτομα, τα οποία έχουν τη πεποίθηση ότι βρίσκονται σε μια φυλή με ανώτερες ιδιότητες, χαρακτηριστικά και ικανότητες από κάποια άλλη. Ταυτόχρονα, βασικό χαρακτηριστικό αυτών των ατόμων είναι ότι αποτελούνται από εσφαλμένες πεποιθήσεις ή και προκαταλήψεις τόσο για τη φυλή τους όσο και για τα μέλη ειδικών φυλετικών ομάδων (Salter, Adams & Perez, 2018), αποδίδοντας και "δικαιολογώντας" την άνιση μεταχείριση της ομάδας.

Σύμφωνα με τον Blum (2002) ο ρατσισμός βασίζεται στην πίστη ότι δηλαδή υπάρχει μια ισχυρή σχέση ή σχέση ταυτότητας μεταξύ της ιδιότητας των μελών μιας κοινωνικής κατηγορίας (π.χ. θρησκευτική ή πολιτισμική ομάδα), η οποία έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (το χρώμα του δέρματος). Με αυτό τον τρόπο, οι βαθύτερες ερμηνείες των «φυλετικών» διαφορών οφείλονται στις θρησκευτικές ή πολιτισμικές διαφορές και όχι στις βιολογικές (Blum, 2002). Έτσι, το φαινόμενο του ρατσισμού αρθρώνεται με το στίγμα της ετερότητας, όπου το σωματικό ελάττωμα, η εθνική προέλευση, το χρώμα του δέρματος, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και η διαφορετικότητα του «Άλλου» εκφράζονται με συμπεριφορές, όπως είναι η απόρριψη, η περιφρόνηση, η αδιαλλαξία, ο ευτελισμός, η εκμετάλλευση, η περιθωριοποίηση, η βία και γενικά πρακτικές, οι οποίες αποσκοπούν αφενός στη διαφύλαξη της ταυτότητας «Εμείς», αφετέρου στην κάθαρση της κοινωνίας από τα ξένα στοιχεία.

Το φαινόμενο του ρατσισμού μπορεί να εκδηλωθεί σε ατομικό επίπεδο, όπου ένα άτομο αναπτύσσει στερεότυπες αντιλήψεις (βίαιη συμπεριφορά) για μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, την οποία θεωρεί κατώτερη. Ακόμα, ο ρατσισμός μπορεί να εκδηλωθεί σε ομαδικό επίπεδο θεσμοθετημένων ή μη ομάδων (παρέα, επιχείρηση, κυβέρνηση), η οποία λειτουργεί εναντίον κάποιας μειονοτικής φυλής. Επιπροσθέτως, το πεδίο του ρατσισμού μπορεί να είναι πολιτιστικό δηλαδή τα "πιστεύω" μιας κοινωνίας στρέφονται προς τις μειονοτικές ομάδες, ασκώντας βία (Λαγωνίκα-Δημοπούλου, 2002).

Η ετερότητα μεταξύ των φύλων, των τάξεων και των λαών είναι μια ιστορική και κοινωνική κατασκευή και εκδηλώνεται από ένα πλήθος μεμονωμένων ενεργειών ασυνείδητων ή συνειδητών, οι οποίες περιθωριοποιούν το άτομο με διαφορετικά χαρακτηριστικά, οδηγώντας το στη συνεχιζόμενη υποταγή (Harper, 2012). Η εκδήλωση του ρατσισμού υποστηρίζεται μέσω δυο θεωριών. Οι Sears & Kinder (1971) διατύπωσαν τη θεωρία του συμβολικού ρατσισμού ενώ η δεύτερη θεωρία υποστηρίχθηκε από τον McCahey (1973) με κοινό σημείο αναφοράς και των δυο τις ρατσιστικές απόψεις έναντι των «μαύρων» των ΗΠΑ. Ειδικότερα, οι διακρίσεις εκφράστηκαν έναντι των πολιτισμικών ομάδων με τους «λευκούς» να θεωρούνται ανώτεροι από τους «μαύρους» (Σαπουντζής κ.ά. 2015).

Η διαπολιτισμική θεωρία και εκπαίδευση αντιστέκεται στο ρατσισμό, αναπτύσσοντας την ικανότητα των διαφορετικών πολιτισμών για την μεταξύ τους αλληλεπίδραση προκειμένου να συντεθεί μια διαπολιτισμική και πολυπολιτισμική κοινωνία. Οι βασικές αρχές με τις οποίες μπορεί να διατηρηθεί η ισορροπία σε μια διαπολιτισμική κοινωνία είναι η ισότητα, η δικαιοσύνη, η αναγνώριση της ετερότητας και η κοινωνική συνοχή. Έτσι, η διαπολιτισμική προσέγγιση εισάγει τρεις νέες έννοιες, οι οποίες είναι απαλλαγμένες από το ρατσισμό (Μάρκου, 1999):

1. Στη συμμετοχή και τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και του κοινωνικού γίνεσθαι
2. Στην ισότητα ευκαιριών και στην επικράτηση μιας αξιοκρατίας
3. Στην απόδοση ευθυνών και υποχρεώσεων προς όλα τα μέλη.

Ο Νικολάου (2008) υποστηρίζει ότι πρώτο σκαλί στη διαπολιτισμική κοινωνία για την επίτευξη μιας εποικοδομητικής συνεργασίας είναι η γνωριμία, κατανοώντας τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που συμβάλουν τόσο στην αποδοχή της διαφορετικότητας όσο και στην άρση των αβάσιμων προκαταλήψεων. Ουσιαστικά, η εγκαθίδρυση υγιών σχέσεων δημιουργεί ελκρινείς επικοινωνιακές σχέσεις μεταξύ του πομπού και του δέκτη, ανταλλάσσοντας μηνύματα, απαλλαγμένα από αβάσιμα στερεότυπα, στηριγμένα στην κατανόηση του άλλου και την ανατροφοδότηση (Νικολάου, 2008). Ο κεντρικός στόχος για την εξάλειψη των διακρίσεων είναι η ανάπτυξη συνεργασιών είτε σε μικρό-επίπεδο, σε μέσο-επίπεδο ή και σε έξω-επίπεδο, διατηρώντας την κοινωνική ισότητα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το φαινόμενο του ρατσισμού είναι συνεχώς μεταβαλλόμενο και εκφραζόμενο διαφορετικά, ωστόσο η δομή παραμένει ίδια.

## 1.2. Στερεότυπα

Τα στερεότυπα ως αποτέλεσμα ασυνείδητων γνωστικών αναπαραστάσεων εκδηλώνονται είτε αρνητικά είτε θετικά για μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή μέλη της. Ο Lippman (όπως αναφ στο Holsti, 1992) τονίζει ότι κατασκευάζεται γνωστικά «μια εικόνα στο κεφάλι μας», μια στατική εικόνα, η οποία επηρεάζεται από τις πληροφορίες του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο οργανώνονται με καθορισμένο τρόπο οι πληροφορίες και καθοδηγούν τις σκέψεις. Επομένως, τα στερεότυπα αντλούν περιεχόμενο και μορφή από το κοινωνικό πολιτισμικό πλαίσιο και στη συνέχεια οδηγούνται σε κοινωνικές αδικίες (Δραγώνα, 2007). Ταυτόχρονα, τα λεκτικά στερεότυπα συνοδεύονται από στερεοτυπικούς χαρακτηρισμούς, όπως οι Εβραίοι είναι ύπουλοι, οι Σκωτσέζοι είναι τσιγκούνηδες και οι Έλληνες τεμπέληδες. Οι παραπάνω στερεοτυπικά περιγραφικές εικόνες οργανώνουν τον τρόπο σκέψης με έναν καθορισμένο τρόπο, διοργανώνοντας τη σκέψη και τη συμπεριφορά προς ένα άτομο ή μια συγκεκριμένη ομάδα ατόμων. Οι γενικεύσεις και οι διαστρεβλώσεις έχουν την τάση να αλλοιώνουν την κοινωνική πραγματικότητα, μένοντας προσκολλημένοι στα αρνητικά χαρακτηριστικά αυτών των ομάδων, χωρίς τεκμηρίωση. Ωστόσο, τα στερεότυπα επιφέρουν τρανταχτές κοινωνικές συνέπειες, οι οποίες υπερδιογκώνονται και οδηγούν στην «*άδικη μεταχείριση του κατηγοριοποιημένου άλλου*» (Γκότοβος, 1996: 29). Σύμφωνα με τη Δραγώνα (2001: 62) τα στερεότυπα είναι αποτέλεσμα των προκαταλήψεων, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν στην κατηγοριοποίηση των ατόμων. Τα στερεότυπα μπορεί να εκδηλώνονται λεκτικά, αλλοιώνοντας τη πραγματικότητα (καπιταλιστές, μαύροι), μπορεί να χρησιμοποιούνται ως επεξήγηση σε πρόσωπα (μαύροι κατώτεροι) μπορεί να είναι αφομοιωτικά δηλαδή να αφομοιώνονται και να εσωτερικεύονται ευκολότερα (Παπάς, 1998: 28).

## 1.3. Προκαταλήψεις

Στη διαπολιτισμική πρακτική, η προκατάληψη αναφέρεται στις συνειδητές προκατειλημμένες φήμες που έχουν σχηματίσει τα μέλη μιας ομάδας. Πρόκειται για μια απόπειρα γενίκευσης, η οποία δεν στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία, αντιθέτως εκφράζει μια αδικαιολόγητη αντίδραση απέναντι σε συγκεκριμένα άτομα και ομάδες (Hilton & Von Hippel, 1996). Αφετηρία της διαστρεβλωμένης εικόνας απέναντι σε διάφορες ομάδες ή και λαούς είναι τα εθνικά στερεότυπα, η φυλή και η θρησκεία (Χρυσόχου, 2005: 133). Ομάδες και άτομα που

ενεργούν με βάση τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις φτάνουν στο ρατσισμό (Λευθεριώτου κ. ά., 2011).

Οι προκαταλήψεις παράγονται στο τρίπτυχο *οικογένεια, προσωπικότητα και κοινωνικό περιβάλλον*, όπως είναι οι συνομήλικοι, η οικογένεια, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η προσωπικότητα του ατόμου (αξίες), τα οποία διαμορφώνουν και το είδος των προκαταλήψεων, οι οποίες διακρίνονται σε α) φυλετικές (ρατσισμός έναντι των μαύρων), β) θρησκευτικές (αλλόθρησκοι), γ) ηθικές (κανόνες ηθικής) και δ) ταξικές (ανώτερες ιεραρχικά κοινωνικές ομάδες) (Παππάς, 1998: 32).

Το κοινωνικό πρόβλημα της προκατάληψης οφείλεται είτε σε ατομικό επίπεδο, με το άτομο να νιώθει αμήχανα λόγω της μειονεκτικής κοινωνικής ή επαγγελματικής θέσης σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μέλη, είτε σε συλλογικό επίπεδο με τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας να αισθάνονται πραγματικό ή συμβολικό φόβο λόγω της απειλής από μια ισχυρά κοινωνική ομάδα. Παραδείγματος χάριν, στις χώρες υποδοχής των μεταναστών, οι γηγενείς ομάδες συνηθίζουν να πυροδοτούν εντάσεις ή είναι κατά κανόνα ανταγωνιστικές, νομιμοποιώντας την "ανωτερότητα" τους.

#### 1.4. Τα είδη του ρατσισμού

Το φαινόμενο του ρατσισμού είναι περίπλοκο πρόβλημα των κοινωνιών, το οποίο παρουσιάζεται από μια ποικιλία μορφών:

##### 1. Ο ατομικός και συστηματικός ρατσισμός

Ο ατομικός ρατσισμός αναφέρεται στην εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών, πεποιθήσεων και υποθέσεων για «*μια μορφή φυλετικών διακρίσεων που προέρχεται από συνειδητές και ασυνείδητες, προσωπικές προκαταλήψεις*» (Tator et al., 2006: 329). Σύμφωνα με τον Quillian (2006) οι κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες και ιστορίες συνδέονται αφενός με τον ατομικό ρατσισμό, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν και το συστηματικό ρατσισμό. Η ιδεολογία της κυρίαρχης κουλτούρας χαρακτηρίζεται ως ατομικιστική, η οποία λειτουργεί είτε ως αμυντική αντίδραση είτε έρχεται για να συνδέσει τις μη αναγνωρισμένες προσωπικές ιδεολογίες φυλετικές διακρίσεις.

Ο συστηματικός ρατσισμός εμφανίζεται μεταξύ των ατόμων σε επίπεδο διαπροσωπικό και ενσωματώνεται σε θεσμούς και οργανισμούς μέσω των πολιτικών πρακτικών και διαδικασιών.

Ο τρόπος εκδήλωσης του ρατσισμού σχετίζεται με τη κακομεταχείριση (αγνόηση ενός προσώπου στο εργασιακό περιβάλλον ή κοινωνικά) και την πράξη βίας (Clair & Denis, 2015). Συγκεκριμένα, ο θεσμικός ρατσισμός προέρχεται από άτομα, τα οποία είναι προκατειλημμένα προς μια κοινωνία, ενώ ο διαρθρωτικός ρατσισμός προέρχεται από τη λειτουργία ενός άνισου συστήματος, το οποίο αποκλείει σημαντικό αριθμό μελών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας από τη συμμετοχή σε μεγάλα κοινωνικά ιδρύματα (Tator et al., 2006).

## 2. Ο επιστημονικός ρατσισμός

Ο επιστημονικός ρατσισμός εμφανίστηκε στις αρχές του 18<sup>ου</sup> αιώνα, αποκτώντας μεγαλύτερη επιρροή στα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα δικαιολογώντας τις ρατσιστικές πεποιθήσεις. Υποστηρίζεται ότι υπάρχουν βιολογικές διαφορές στις διανοητικές ικανότητες, οι οποίες προξενούν τη διαφορά των φύλων. Η παραπάνω ιδεολογία πηγάζει από τον κοινωνικό δαρβινισμό, την οποία την ενίσχυσαν περαιτέρω (Quillian, 2006). Μέχρι τα μέσα του 20<sup>ου</sup> αιώνα, οι τομείς της βιολογίας και της ανθρωπολογίας υποστήριζαν ότι ο ρατσισμός ενισχύεται από τις βιολογικές φυλές: το Ολοκαύτωμα σε συνδυασμό με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οδήγησε στον αναπροσανατολισμό της γνώμης, υποστηρίζοντας αυτούς τους ισχυρισμούς περί ανωτερότητας.

## 3. Οι φυλετικές διακρίσεις

Οι φυλετικές διακρίσεις αφορούν προκαθορισμένες απόψεις για μια συγκεκριμένη ομάδα ατόμων με βάση τη φυλή. Πρόκειται για μια διαφορετική μεταχείριση των ανθρώπων λόγω των φυλετικών χαρακτηριστικών, συμπεριλαμβάνοντας το χρώμα του δέρματος, τη θρησκεία και τη πολιτιστική κληρονομιά. Συνήθως αναφέρεται στις μειονοτικές ομάδες μιας κοινωνίας, οι οποίες επιδιώκεται να εξαλειφθούν (Tator et al., 2006).

## 4. Η πολιτισμική διάκριση-ρατσισμός

Η πολιτισμική φυλετική διάκριση αναφέρεται στα μέλη μιας συγκεκριμένης πολιτισμικής κουλτούρας που οικοδομούν την πεποίθηση ότι είναι ανώτερα ιεραρχικά σε σύγκριση με άλλες πολιτισμικές ομάδες, τις οποίες θεωρούν υποδεέστερες (Clair & Denis, 2015).

## 5. Ο ρατσισμός εντός της ίδιας φυλής



Ο ρατσισμός εντός της ίδιας της φυλής συσχετίζεται με την εμφάνιση συμπεριφορών, που συνδέονται με τα αρνητικά χαρακτηριστικά μιας διαφορετικής φυλής. Πιο αναλυτικά, οι Αφροαμερικάνοι, τείνουν να αντιπαθούν του αφρικανούς Αμερικάνους, οι οποίοι έχουν ανοιχτόχρωμο δέρμα. Πρόκειται για μια μορφή πολιτισμικού ρατσισμού, όπου τα μέλη μιας φυλετικής ομάδας αποκλείονται από τη δική τους κοινωνική ομάδα διότι επέλεξαν μια κουλτούρα, η οποία συνδέεται με μια άλλη φυλή (Quillian, 2006).

#### 6. Ο αναστρεφόμενος ρατσισμός

Ο αναστρεφόμενος ρατσισμός ως όρος υποτιμητικός, χρησιμοποιείται για να περιγράψει πολιτικές και συμπεριφορές φυλετικών διακρίσεων, που λειτουργούν αντίστροφα στα ιστορικά πρότυπα φυλετικών διακρίσεων (Quillian, 2006).

### 1.5. Αίτια ρατσισμού

Αρχικά, ο ρατσισμός εμφανίζεται ως φυσική αντίδραση του ατόμου για την "προστασία" των ειδών που τον αντιπροσωπεύουν, όπως είναι η ταυτότητα, η οικογένεια, ο πολιτισμός και η επικράτεια προκειμένου να μην υποστούν βλάβη. Η ανάπτυξη των ρατσιστικών τάσεων εκδηλώνονται με αρνητικά συναισθήματα από άτομα, τα οποία θεωρούνται ευάλωτα, αδύναμα ή διακατέχονται από άγνοια (Σαπουντζής κ.ά. 2010). Σύμφωνα με τον Tzanelli (2006) από κοινωνιολογική πλευρά έχουν εκφραστεί οι εξής αιτίες εμφάνισης των ρατσιστικών φαινομένων, που πηγάζουν από την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων (Tzanelli, 2006):

1. Ο τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών. Πιο αναλυτικά, οι γονείς ασκούν μεγάλη επιρροή στα πιστεύω και στο τρόπο σκέψης των παιδιών. Σε περίπτωση που κάποιος γονιός συμπεριφέρεται με άσχημο ή σκληρό τρόπο έναντι κάποιου αλλόφυλου και το παιδί ακολουθεί τη συγκεκριμένη στάση πράττοντας βίαια.
2. Ο κοινωνικός περίγυρος ως κοινωνικές συναναστροφές των ατόμων ασκούν μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση της ρατσιστικής συμπεριφοράς λόγω των κοινών πεποιθήσεων και ιδεολογιών που έχουν οι κοινωνικές ομάδες και δεν αφήνουν ελεύθερο το πεδίο σκέψης.

3. Οι προσωπικές εμπειρίες, που έχει αποκομίσει κάποιο άτομο από μια συγκεκριμένη ομάδα οδηγούν αφενός στο στιγματισμό της ομάδας, αφετέρου στη ρατσιστική αντιμετώπιση.
4. Μια κύρια πηγή εμφάνισης του ρατσισμού είναι τα στερεότυπα, τα οποία έχουν ως πηγή άντλησης τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το διαδίκτυο, τα βιβλία και τα τραγούδια.
5. Άλλη μια πηγή εμφάνισης του ρατσισμού είναι η άγνοια (ξενοφοβία), ο φόβος δηλαδή για το άγνωστο ή τη διαφορετικότητα των ομάδων, που δημιουργεί το αίσθημα μιας στερεοτυπικής αντίληψης έναντι αυτής της ομάδας.
6. Ο Εγωκεντρισμός ως επικέντρωση στο «εγώ» είναι μια ακόμα πηγή εμφάνισης του ρατσισμού και αναπτύσσεται σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι μη εγωκεντρικοί άνθρωποι αποδέχονται τη διαφορετικότητα και σέβονται το συνάνθρωπο.

#### 1.6.Οι επιπτώσεις του ρατσισμού

Το φαινόμενο του ρατσισμού έχει πολλαπλές επιπτώσεις τόσο για το ίδιο το άτομο-θύμα όσο και για την κοινωνία. Συγκεκριμένα, ο ρατσισμός παράγει ανισότητα, που οδηγεί αφενός στην περιθωριοποίηση, αφετέρου στον αποκλεισμό ομάδων. Οι άνθρωποι που έχουν βιώσει το ρατσισμό συνηθίζουν σε χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης καθώς προσβάλλεται και χάνεται η ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους. Σύμφωνα με τη μελέτη της Cornell News Service (Avila & Rose, 2009) η ψυχική υγεία των μαύρων ανθρώπων είναι φτωχότερη λόγω των φυλετικών διακρίσεων, που δέχονται από τις καθημερινές αρνητικές εμπειρίες.

Μέσα από τη διεξαγωγή των ερευνών ο Williams (2018) διαπιστώνει ότι οι έφηβοι λόγω των φυλετικών διακρίσεων παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά άγχους, καταθλιπτικά συναισθήματα, προβλήματα με τους συνομηλίκους και κατάχρηση ουσιών λόγω της διαγενεακής μετάδοσης του τραύματος. Γίνεται αντιληπτό ότι ο ρατσισμός ακολουθεί μια οργανωτική αρχή μεταξύ των κοινωνικών σχέσεων, που παραπέμπει σε ένα σύστημα καταπίεσης, συμβάλλοντας στην αναδημιουργία και την ενίσχυση των φυλετικών διακρίσεων. Ταυτόχρονα, η έρευνα που δημοσιεύτηκε στο JAMA Psychiatry (Shim et al., 2021) διαπίστωσε ότι μεταξύ 55 μαύρων γυναικών που είχαν βιώσει ως παιδιά ή ενήλικες φυλετικό ρατσισμό, βρέθηκαν να έχουν νευρικές αποκρίσεις στις περιοχές του εγκεφάλου, οι οποίες σχετίζονται με την διαρκή επαγρύπνηση λόγω των απειλών. Ακόμα, παρουσίασαν μεγαλύτερη οπτική προσοχή,

ενδεχομένως λόγω της αυξημένης επιφυλακής σε περίπτωση που παρουσιαστεί ρατσιστική απειλή.

Όμως το φυλετικό στρες έχει επιπτώσεις και στην υγεία, προκαλώντας φθορά στο σώμα, όπως είναι η αλλοίωση της λευκής ουσίας και της φαιάς του εγκεφάλου, ρυθμίσεις οι οποίες συμβάλουν στη συναισθηματική και γνωστική ρύθμιση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αφενός να απορυθμίζεται η συμπεριφορά του ατόμου λόγω φθοράς της λευκής ουσίας στον προμετωπιαίο φλοιό, αφετέρου οι αλλοπρόσαλλες συμπεριφορές να ωθούνται στην έλλειψη της σωματικής άσκησης, στην παχυσαρκία, στην κατανάλωση ουσιών ή αλκοόλ και στις καρδιοαγγειακές παθήσεις. Ουσιαστικά, τα θύματα του ρατσισμού έχουν βλάβη, που καταλαμβάνει τόσο τη ψυχή όσο και το σώμα.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία (όπως αναφ. στο Μητράκου, 2021) ο ρατσισμός *«είναι μια κηλίδα στο πρόσωπο της ανθρωπότητας, που αμαυρώνει πρακτικά κάθε χώρα του κόσμου. Οι κυβερνήσεις πρέπει να αντιμετωπίσουν ενεργά τον ρατσισμό και να διασφαλίσουν ότι η δικαιοσύνη απονέμεται με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα για όλους»*.

### 1.7.Βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς

Το προφίλ των ρατσιστών/τριών εμπεριέχει στερεότυπα και προκαταλήψεις, που οδηγούν στη μονόπλευρη πραγματικότητα. Νομίζουν ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ του εαυτού τους με τους άλλους (Παπαδημητρίου, 2000: 48). Ο Λίποβατς (1991) αναφέρει ότι ο ρατσιστής αρνείται να κριτικάρει ή να ελέγξει τις ιδέες του, λειτουργεί με βάση τη μανιχαϊκή διαίρεση και έτσι οι άνθρωποι κατηγοριοποιούνται σε καλούς και κακούς, σε εχθρούς και φίλους. Συμπληρωματικά, ο Καραφύλλης (2011: 190) υποστηρίζει ότι *«κάποιος είναι ρατσιστής όταν είτε δεν ενδιαφέρεται καθόλου ή δεν ενδιαφέρεται αρκετά, σύμφωνα με την ηθικότητα, ή δεν ενδιαφέρεται με τους σωστούς τρόπους για πληθυσμούς που περιφρονούνται λόγω φυλετικής ταξινόμησης»*.

Οι ρατσιστές δεν μπορούν να ξεχωρίσουν τη διαφορά μεταξύ του πολιτισμού και της φύσης και με αυτό τον τρόπο διακατέχονται αφενός από προκαταλήψεις προς τους ξένους αφετέρου με όσους διαφωνούν ως προδότες της φυλής. Πιστεύουν τυφλά στους ρατσιστικούς μύθους, ενώ αρνούνται οποιαδήποτε κριτική. Ακόμα, ισχυρίζονται ότι δεν μπορεί να υπάρξει

ισότητα μεταξύ των ανθρώπων λόγω της πολιτισμικής ιεραρχίας, εστιάζοντας στις διαφορές του «γενετικού υλικού των ανθρώπων» (Λίποβατς, 1991: 235-237).

#### 1.8. Νομοθεσία κατά των Ανθρώπινων Διακρίσεων

Το 1948 ιδρύθηκε ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος στόχευε στη δημιουργία μιας διεθνούς νομοθεσίας «την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», προστατεύοντάς τα. Το περιεχόμενο της Διακήρυξης αποτελείται από 30 άρθρα, που καθορίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και την ελευθερία προς όλους. Συγκεκριμένα, στις 10 Δεκεμβρίου του 1948 θεμελιώθηκαν: τα άρθρα 1-21, που διαπραγματεύονται τα πολιτικά και αστικά δικαιώματα, ενώ τα άρθρα 22-28 έχουν ως αντικείμενο τα πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, το άρθρο 29 αναφέρεται στις υποχρεώσεις του πολίτη και το άρθρο 30 εστιάζει στη καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ηνωμένα Έθνη, 2023). Σύμφωνα με το Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, παρατίθενται τα άρθρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ηνωμένα Έθνη, 2023).

**Άρθρο 1:** *«Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης».*

**Άρθρο 2:** *«Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση».*

**Άρθρο 3:** *«Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια».*

**Άρθρο 4:** *«Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται».*

**Άρθρο 5:** *«Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική».*

**Άρθρο 6:** *«Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας».*

**Άρθρο 7:** «Όλοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση».

**Άρθρο 8:** «Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων που παραβιάζουν τα θεμελιακά δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος».

**Άρθρο 9:** «Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα».

**Άρθρο 10:** «Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του».

**Άρθρο 11:** «1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωστόσο διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με τον νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις. 2. Κανείς δεν θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά τον χρόνο που τελέστηκαν, δεν συνιστούσαν αξιόποιο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη».

**Άρθρο 12:** «Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους».

**Άρθρο 13:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους. 2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σε αυτήν».

**Άρθρο 14:** «1. Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες. 2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ».

**Άρθρο 15:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας. 2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια».

**Άρθρο 16:** «1. Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του. 2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλοντύμων. 3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος».

**Άρθρο 17:** «1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. 2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του».

**Άρθρο 18:** «Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών».

**Άρθρο 19:** «Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο».

**Άρθρο 20:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς. 2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο».

**Άρθρο 21:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους. 2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του. 3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας. Η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής».

**Άρθρο 22:** «Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του».

**Άρθρο 23:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία. 2. Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία. 3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας. 4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του».

**Άρθρο 24:** «Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα, σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές».

**Άρθρο 25:** «1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του. 2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία».

**Άρθρο 26:** «1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους. 2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία

ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης. 3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους».

**Άρθρο 27:** «1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαιρέται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της. 2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του».

**Άρθρο 28:** «Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη, μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματώνονται σε όλη τους την έκταση».

**Άρθρο 29:** «1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. 2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία. 3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών».

**Άρθρο 30:** «Καμιά διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέλλονται σε αυτήν».

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι παγκοσμίως αποδεκτά, ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου, εθνοτικής ή εθνικής προέλευσης, τόπου διαμονής, θρησκευάτος, χρώματος ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν αφορά μόνο τις κυβερνήσεις, αλλά και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων τόσο σε επίπεδο ατομικό όσο και σε συλλογικό (πολιτικές επιχειρήσεων). Σύμφωνα με τις αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης, το



όραμα αφορά ένα περιβάλλον όπου άνδρες, γυναίκες και παιδιά θα ζουν με αξιοπρέπεια, χωρίς διακρίσεις και βία, απολαμβάνοντας όλα τα αγαθά της στέγασης, της εκπαίδευσης, της περίθαλψης, της υγείας και των ίσων ευκαιριών. Ωστόσο, ο ρατσισμός παραμένει και αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της εποχής με τα φαινόμενα της έμφυλης ανισότητας να αποτελούν καθημερινό φαινόμενο.

Αναλυτικότερα, ο ρατσισμός, που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις εχθρικές πράξεις μιας κοινωνικής ομάδας εναντίον μιας άλλης, στηρίζεται σε φυλετικές ρατσιστικές θεωρίες (π.χ. οι «λευκοί» άνθρωποι είναι ανώτεροι από τους «μαύρους»), καταπατώντας τα δικαιώματα σε τομείς, όπως είναι η εργασία, η οικονομία, η πολιτική ή και η καθημερινότητα. Τα παραπάνω 30 άρθρα συμβάλλουν στην πρόληψη της καταρράκωσης της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην καταπολέμηση της αδικίας, στην πνευματική ελευθερία, στην ανατροπή των σκοταδιστικών αντιλήψεων, στην ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της ασφάλειας και στην καταπολέμηση της υποδούλωσης λαών και ατόμων, στην περιθωριοποίηση ή τον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

## Κεφάλαιο 2<sup>ο</sup>

### 2.1. Το βιολογικό και κοινωνικό φύλο

Τα παιδιά γνωρίζουν τις βασικές διαφορές του φύλου, όπως το πως να ντυθούν, πως να μιλούν και πως να κινηθούν πριν ξεκινήσουν τη σχολική τους ζωή. Συγκεκριμένα, *«το φύλο δομή κατεξοχήν κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική, αναγνωρίζεται ως βάση της κοινωνικής οργάνωσης, η αρχή του σχετίζεσθαι, όπως αναφέρει ο Παπαταζιάρχης, και στέκεται ισότιμα στο πλάι της τάξης»* (στο Βιτσιλάκη, 2011:13).

Παράγοντες, όπως είναι το φύλο και η κοινωνική τάξη, καθορίζουν τη ζωή των ατόμων. Σύμφωνα με τις έρευνες Σπουδών του Φύλου και της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης η κοινωνική τάξη και το φύλο επηρεάζουν τις επιθυμίες, το βαθμό πολιτικής συμμετοχής, το οικονομικό και επαγγελματικό μέλλον.

Σύμφωνα με τον Κάλφα (2018: 202) *«οι αναπαραστάσεις που διαμορφώνουμε από παιδική ηλικία συνίστανται σε κυρίαρχες αντιλήψεις και νόρμες που αφορούν το κοινωνικό φύλο, τις οποίες επικοινωνούν οι γονείς, αλλά και το έμμεσο περιβάλλον»*.

Έτσι «*βασική στάση του κράτους για την δευτεροβάθμια γυναικεία εκπαίδευση μέχρι τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα ήταν η πλήρης αποχή, αφήνοντας την μόρφωση των κοριτσιών αποκλειστικά σε ιδιώτες*» (Κάλφα, 2018: 203). Είναι φανερό ότι ο γυναικείος αποκλεισμός δεν αφορούσε μονάχα την πολιτική, αλλά και την εκπαίδευση με επέκταση στην οικονομική και επαγγελματική ανεξαρτησία καθώς κύριες αρμοδιότητες ήταν οι οικιακές εργασίες και τα καθήκοντα του οίκου μαζί με την ανατροφή των παιδιών. «*Το εκπαιδευτικό σύστημα αντανακλά τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές ανισότητες της κοινωνίας*» (Κάλφα, 2016: 323), αλλά σε βάθος χρόνου κατακτήθηκαν τα δικαιώματα των γυναικών με το φαινόμενο της γυάλινης οροφής να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική και επαγγελματική εξέλιξη τους. Οι επιθυμίες, οι αξίες και οι δυνατότητες ταυτίζονται με τη βιολογική βάση του φύλου, διότι «*στις δυτικές κοινωνίες εξακολουθεί να ηγεμονεύει η αντίληψη ότι το φύλο αποτελεί δεδομένο της φύσης, κυριαρχεί δηλαδή μια κοινωνική θεωρία του βιολογικού φύλου*» (Παπαταξιάρχης, 2006: 13). Ακόμα και αν ήρθε στην επιφάνεια ο Λόγος για το κοινωνικό φύλο, αμφισβητώντας έμφυλες προκαταλήψεις και στερεότυπα, ανισότητες εξακολουθούν να υφίστανται.

Ειδικότερα, «*η αποδόμηση της δυτικής δοξασίας για το φύλο ως δεδομένο της φύσης υπήρξε ένα σύνθετο εγχείρημα και συνδέθηκε στενά με τους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες που επικεντρώνονται στο ζήτημα της ταυτότητας*» (Παπαταξιάρχης, 2006: 14). Με βάση την παραπάνω πρόταση, το φύλο διακρίνεται σε κοινωνικό (gender) και σε βιολογικό (sex), διαμορφώνοντας την «*ταυτότητα των δυο φύλων που συγκροτείται, καθορίζεται κοινωνικά, σύμφωνα με ένα σύστημα κοινωνικής δόμησης*» (Τεντοκάλη, 2009: 62). Έτσι οι κλίσεις, ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά των φύλων επανα-ορίζονται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Με τον όρο «gender» νοείται το κοινωνικό φύλο -gender- ως αναλυτικό εργαλείο που επέτρεψε νέες σύγχρονες προσεγγίσεις, άνοιξε δρόμους σε αδιέξοδα (Βιτσιλάκη, 2011:13). Μια ακόμα σημαντική παράμετρος που ξεχωρίζει το κοινωνικό από το βιολογικό φύλο είναι το σώμα. Σε μια κοινωνία, το σώμα από μια παθητική και στατική έννοια μεταβάλλεται αλληλοεπιδρά ή και καθορίζεται από τον πολιτισμό με το «*βιολογικό φύλο (sex) να αποδεσμεύεται από το σώμα και την ανατομία του και καθίσταται, όπως και το κοινωνικό φύλο (gender), ένα προϊόν καθεστώτων Λόγου (discourses) που κάθε φορά εκλαμβάνεται ως φυσικοποιημένα, σχεδόν μεταφυσικά, καθεστώτα αλήθειας*» (Μακρής, 2015: 61).

Αρχικά, ο όρος βιολογικό φύλο «αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό: στην ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων και τη συνακόλουθη διαφορά των αναπαραγωγικών λειτουργιών... ενώ το κοινωνικό φύλο αναφέρεται στον πολιτισμό και την κοινωνική κατηγοριοποίηση σε ανδρικό και γυναικείο (Laqueur, 2003: 10). Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση σε γυναικείο και σε ανδρικό φύλο καλλιεργεί τις διακρίσεις στις μικρές ηλικίες, οι οποίες κατασκευάζονται και διαποτίζονται από το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο (Laqueur, 2003: 16). Έτσι, το βιολογικό φύλο δηλαδή τα γεννητικά όργανα, εμπλέκονται με το κοινωνικό φύλο δηλαδή την εκδήλωση συγκεκριμένων συμπεριφορών, εμποτισμένα με επιδοκμασίες ή απαγορεύσεις.

Η Butler αναφέρει ότι (2006: 220) *«ο Λόγος όπως γράφει ο Φουκώ, μπορεί να είναι ταυτόχρονα όργανο και αποτέλεσμα της εξουσίας, αλλά και εμπόδιο, αντιστήριγμα, σημείο αντίστασης και αφετηρία για μια αντίπαλη στρατηγική».*

Σύμφωνα με τον Κολύρη (2017: 13) *«ο όρος gender χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1950 από τον σεξολόγο John Money για να διακρίνει το βιολογικό από το επιτελεστικό φύλο, αλλά μόλις το 1970 ακολουθήθηκε από τους θεωρητικούς του φύλου και επικράτησε στην καθημερινή γλώσσα».*

Ωστόσο, «από τις αρχές του 70' μαχητικές φεμινίστριες/θεωρητικοί έθεσαν το ζήτημα της σχέσης μεταξύ των γυναικών ως κοινωνικής κατηγορίας και του κυρίαρχου πολιτισμικού πλαισίου» (Βιτσιλάκη (β), 2011: 27) διότι η αναπαράσταση του κόσμου, όπως και ο ίδιος ο κόσμος, είναι έργο των αντρών, τον περιγράφουν με την δική τους οπτική, την οποία συγχέουν με την απόλυτη αλήθεια (Perez, 2019).

Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η Butler (2008) διερευνώντας το φύλο και τον τρόπο που επιτελείται κάθε φορά σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Αναλυτικότερα, το φύλο *«αντιμετωπίζεται ως μια θεατρική παράσταση, που διαρκεί καθόλη την διάρκεια της ζωής του ατόμου»* (Butler όπως αναφ. στη Κάλφα, 2022: 20).

Η Butler (2008) με την έννοια της *επιτελεστικότητας* αναφέρεται στο ρόλο που παίζει το άτομο, κάνοντας πρόβες από τη παιδική ηλικία. Αυτοί οι ρόλοι είναι η αρρενωπότητα και η θηλυκότητα, όπου το άτομο συμβάλει ενεργά στην οικοδόμηση του φύλου του.

Σύμφωνα με τον Κολύρη (2017: 36) «η έννοια της επιτελεστικότητας έχει δυο σημασίες: α) έχει σχέση με την αναπαράσταση, όπου κανείς παίζει υποδύεται το φύλο και β) η δεύτερη αναφέρεται σε μια ειδική γλώσσα, λεκτική ή σωματική, που έχει τη δύναμη να διαμορφώνει σιωπηλά και απαρατήρητα νέα ταυτότητα ή κατάσταση και είναι από τις βασικότερες έννοιες της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας που υποδηλώνει τη διαμόρφωση εννοιών και εντολών από την εξουσία ώστε να φαίνονται αυθύπαρκτες και φυσικές.

Η συγκεκριμένη φεμινιστική προσέγγιση επαναπροσδιορίζει το φύλο και την εικόνα του καθώς «Η Butler στήριξε επιδέξια το επιχείρημα της σε ιδέες του Foucault, του Deleuze, της Simone de Beauvoir, της Julia Kristeva, της ψυχανάλυσης Φρόντ και τον Λακάν» (Κολύρη: 2017: 37). Ειδικότερα, η ευαισθησία εναρμονίζεται πλήρως με το μοντέλο της θηλυκότητας και ταυτόχρονα οι γυναίκες χαρακτηρίζονται ως σκύλες, σκληρές, κακές. Σε αντίστοιχη περίπτωση, στο ανδρικό φύλο δεν θα αποδίδονταν τέτοια επίθετα. Οι αγκυλώσεις που επιτάσσει η κοινωνία παράγουν τους κοινωνικούς ρόλους.

Σύμφωνα με την Κολύρη (2017: 39) «το να είσαι π.χ. γυναίκα σημαίνει ταυτόχρονα ότι είσαι ευαίσθητη, παρορμητική, ότι επιβάλλεις τις απόψεις σου με πλάγιους τρόπους... δεν μπορεί να επιλέξει κανείς τις ιδιότητες που θα εκφράσουν το βιολογικό φύλο και αυτό αφορά ακόμα και αδρά σωματικά χαρακτηριστικά: μυϊκή ισχύς, στάση σώματος, τόνος φωνής, τρόπος απεύθυνσης, όλα συμμορφώνονται στο σχέδιο που υπαγορεύει η Κοινωνία».

Από τη μικρή ηλικία, το γυναικείο σώμα βρίσκεται με αναρίθμητους περιορισμούς, επιτήρηση και διαρκή έλεγχο «πρέπει να σου πουν ότι είσαι γυναίκα, τουλάχιστον να στο γνωστοποιήσουν, δεν είναι ταυτότητα, αλλά μια διαφορά που γεννιέται στο καθρέφτισμα» (Κολύρη, 2017:43). Έτσι, «ο ανδρισμός και η θηλυκότητα ερμηνεύονται ως εσωτερικοποιημένοι έμφυλοι ρόλοι, προϊόντα της κοινωνικής μάθησης ή της κοινωνικοποίησης» (Κανατσούλη, 2011: 108). Με το δυτικό πρότυπο της γυναικείας συμπεριφοράς να χτίζει τη θηλυκότητα στο γυναικείο φύλο, επηρεασμένο από το κοινωνικό πλαίσιο.

Ο πρώτος φορέας κοινωνικοποίησης, το οικογενειακό περιβάλλον, προβάλλει ενδεδειγμένες συμπεριφορές όπως το πως περπατάει, μιλάει το γυναικείο ή το ανδρικό φύλο. Στο δεύτερο φορέα κοινωνικοποίησης, το σχολικό περιβάλλον και τα πλαίσια δράσης οικοδομούν τις κατάλληλες συμπεριφορές κατά φύλο. «Η βιολογική πραγματικότητα του φύλου

*συγχωνεύεται με την ερμηνεία που δίνει η κοινωνία και ο πολιτισμός σε αυτή την πραγματικότητα, και έτσι παράγουν ακριβώς το επιτελεστικό- στα ελληνικά θα λέγαμε το δημιουργημένο, χτισμένο – φύλο» (Κολύρη: 2017: 45).*

Το φύλο παρομοιάζεται ως ένας άγραφος πίνακας, όπου τόσο οι απαγορεύσεις όσο και το πολιτισμικό πλαίσιο αποτυπώνουν τι είναι καλό και τι είναι κακό. Συγκεκριμένα, *«κινήσεις, επιλογές στάσεις σώματος, ρητές και άρρητες εντολές, ανταμοιβές δημιουργούν βαθμιαία ένα πλαίσιο, μια ατμόσφαιρα που μέσα της όλοι υποδουμάστε το φύλο που έχουμε προηγουμένως αφηγηθεί στον ίδιο μας τον εαυτό» (Κολύρη, 2017:47).* Συνεπώς, *«το φύλο δεν είναι κάτι που υπάρχει έτοιμο στο σώμα, είναι μια βιωμένη εμπειρία (Merleau Ponty & Beauvoir)» (Κολύρη, 2017:45).*

Από τη γέννηση του μωρού διαμορφώνονται οι καθορισμένες στάσεις προς το φύλο με την επιτελεστική ανατροφή που *«σημαίνει ότι η κατασκευή του φύλου προηγείται και της ουσίας και της παρουσίας του: το τι είναι τελικά αυτό το συγκεκριμένο άτομο και η έμφυλη ταυτότητα πάντα έπεται της ονοματοδοσίας από την κοινωνία» (Κολύρη, 2017: 48).* Η μετάδοση των στερεότυπων συνεχίζεται και στο κοινωνικό θεσμό του σχολείου με τις *«νέες γυναίκες να αισθάνονται, επίσης...αδύναμες γιατί το σχολείο- ένας δυνητικά σημαντικός κοινωνικός θεσμός, που θα μπορούσε να ενεργήσει προς το συμφέρον τους- δεν τις υποστηρίζει, αντιθέτως (συχνά ασυνείδητα), αναπαράγει στερεότυπα» (Halsen, 1991: 113).*

Ακόμα και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αναμένουν συγκεκριμένες συμπεριφορές από το κάθε φύλο, με τα κορίτσια να έχουν καλύτερες επιδόσεις στη γλώσσα και τα αγόρια να έχουν καλύτερες επιδόσεις στη πληροφορική, τα μαθητικά και τη φυσική. Η αυτοεκπληρούμενη προφητεία φαίνεται και στους ίδιους τους έφηβους, οι οποίοι τείνουν να επιλέγουν επαγγέλματα βασιζόμενοι στις έμφυτες ικανότητες τους.

## 2.2. Το φύλο και η ομορφιά

Από μικρή ηλικία διαμορφώνονται οι φιλοδοξίες για το φύλο. Για τα κορίτσια η ομορφιά, ως αγαθό, η εξυπνάδα και η δημιουργικότητα. Σύμφωνα με την Γιαννικοπούλου (2011: 189) «η ιδανική γυναίκα (στα κλασικά παραμύθια) προβάλλει εγκλωβισμένη σε μια και μόνο ισοδυναμία, καλή γυναίκα= όμορφη + παθητική φιγούρα, που καταλήγει στην ίδια πάντοτε συνεπαγωγή, έναν καλό, διάβαζε πλούσιο γάμο. «Στην προσπάθεια να ιχνηλατήσουμε το γυναικείο προφίλ στα κλασικά παραμύθια, ακόμα και στην εικονογραφημένη διάστασή τους, αρχικά σκοντάφτουμε πάνω στην ομορφιά, το μεγαλύτερο ίσως ταμπού» (Γιαννικοπούλου, 2011: 190).

Συνεπώς, η κοινωνία τείνει να εξιδανικεύει τις γυναίκες με βάση τις απαιτήσεις της. Σε περίπτωση που μια γυναίκα υποκύπτει, χαρακτηρίζεται ως χαζή και αφελής, ενώ όταν δεν υπακούει χαρακτηρίζεται με διάφορα κοσμητικά επίθετα, τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην ιδανική θηλυκότητα και στην ιδανική ομορφιά. Η γυναικεία ομορφιά αφενός υποβαθμίζει τις άλλες δεξιότητες και ικανότητες αφετέρου «κατασκευάζει θηλυκότητες έτοιμες προς κατανάλωση» (Κάλφα, 2022).

## 2.3. Οι κοινωνικά κατασκευασμένοι ρόλοι της γυναίκας

Καθόλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, οι διαφορετικοί κοινωνικοί ρόλοι καθορίζονται και διαμορφώνονται με βάση «το διαφορετικό βαθμό θέασης της πραγματικότητα από το εκάστοτε φύλο» (Κάλφα, 2022: 30). Σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια τόσο οι ενήλικες όσο και τα παιδιά, για όλα τα φύλα, (κατά)πιέζονται με στόχο την υπακοή στο δίπολο γυναίκα/άντρα. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι «τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά στερεότυπα είναι εξίσου επικίνδυνα» (Νάτση & Παπά, 2019: 14). Πιο αναλυτικά, «από τον 18<sup>ο</sup> αιώνα εμφανίζονται οι αντιλήψεις περί ανδρικής ενεργητικότητας και γυναικείας παθητικότητας» (Laqueur, 2003: 12). Συνεπώς, «οι έμφυλες σχέσεις και η κοινωνική θέση των γυναικών και των κοριτσιών αντιμετωπίζονται ως πολιτισμικά καθορισμένοι κοινωνικοί ρόλοι που φέρουν συγκεκριμένες ιδεολογικές και ηθικές συνδηλώσεις» (Ζαββού, 2013: 169). Οι κοινωνικοί ρόλοι συνδέονται με το βιολογικό φύλο και τον πολιτισμό, ταυτίζοντας τη γυναικεία ταυτότητα με τα του οίκου ή και την μητρότητα, καθυστερώντας οποιαδήποτε κοινωνική και οικονομική ανεξαρτησία.

Η Νικολαΐδου (1985: 20-21) αναφέρει ότι «ποια είναι τα εμπόδια για την απελευθέρωση των γυναικών; Το κλείσιμο στο σπίτι. Είναι κάτι που δεν δίνει προοπτικές για να αναπτύξει η γυναίκα την προσωπικότητά της. Οι ικανότητές της -οι πνευματικές- μένουν ανικανοποίητες. Αγωνίζεται να προσαρμοστεί σε μια κατάσταση που την κρατάει στην αφάνεια...! Ένα άλλο εμπόδιο είναι η νοοτροπία των αντρών». Όλα τα παραπάνω κατακρεούργησαν την ελευθερία των γυναικών, διαιωνίζοντας την έμφυλη ανισότητα. Χαρακτηριστικό θέμα προς συζήτηση είναι η καθιέρωση γάμων (προικοσύμφωνα) λόγω συμφωνίας. Παρόλο που αντιμετωπίζεται ως παιδεραστία, οι γυναίκες ειδικά στις μη δυτικές κοινωνίες αντιμετωπίζονται ως μη ελεύθερες να αποφασίσουν για το σώμα τους σε συνδυασμό με τις καταγγελίες για τον τρόπο ενδυμασίας, που λειτουργούν καταλυτικά στην ελευθερία τους.

Στη φεμινιστική ανάλυση, η διαχείριση και η ανάκτηση του σώματος αποτελεί προτεραιότητα παρόλο που τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό χώρο «η ασυμμετρία των φύλων πηγάζει από τη βιολογία» (Μπακαλάκη, 2011: 19), ακόμα και αν «η οικογένεια δεν είναι, και δεν ήταν ποτέ, διαχωρίσιμη από τους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς της κοινωνίας» (Land όπως αναφ. στο Goodman, 2002: 21). Η διατήρηση του φαύλου κύκλου για την κατοχύρωση των γυναικείων δικαιωμάτων καθυστέρησε καθώς «υποστήριξε με θέρμη πως το σύστημα της μόρφωσης των γυναικών πρέπει να επικεντρώνεται σ' ένα σημείο: στο να τις κάνει ευχάριστες» (Wollstonecraft, 2018: 46). Σύμφωνα με την Μπωβουάρ (1979: 353) «θηλυκότητα σημαίνει να φαίνεσαι αδύναμη, μεταίοδοξη, παθητική, υπάκουη. Κάθε προβολή του εαυτού, κάθε υπογράμμιση της προσωπικότητας θα ζημιώσει τη θηλυκότητα και τις πιθανότητες να δημιουργήσει μια ελκυστική συμπεριφορά». Συγκεκριμένα, η Μπωβουάρ (1979: 353) αναφέρεται στον ιδανικό τύπο γυναίκας, που καλλιεργεί η κοινωνία, ανάγοντας την αφέλεια ως μέρος της γοητείας της. Ακόμα επισημαίνει ότι «ανοίγουν για τις γυναίκες τα εργοστάσια, τα γραφεία, τα πανεπιστήμια, αλλά ο γάμος θεωρείται πάντοτε η πιο έντιμη σταδιοδρομία, μια καριέρα που την απαλλάσσει από κάθε συμμετοχή στη συλλογική ζωή» (Μπωβουάρ, 1970: 150). Με λίγα λόγια θεωρείται ότι η γυναικεία ταυτότητα ολοκληρώνεται από το γάμο και τη μητρότητα. Ωστόσο, στην περίφημη φράση της η Μπωβουάρ (1979: 211-212) αναφέρει ότι «δεν γεννιέσαι γυναίκα, γίνεσαι! Κανένα βιολογικό, ψυχολογικό ή οικονομικό πεπρωμένο δεν καθορίζει τη μορφή που ντύνεται το ανθρώπινο θηλυκό στην κοινωνία».

#### 2.4. Η κοινωνική διαφορά μέσα από τη γλώσσα

Σύμφωνα με τις/τους Κοινωνιογλωσσολόγους και τις φεμινίστριες η χρήση της γλώσσας δεν είναι αντικειμενική, αλλά αντανακλά κοινωνικές μεταβολές, όπου *«τόσο το βιολογικό όσο και το κοινωνικό φύλο επιφέρουν σημαντικές συνέπειες για τις γυναίκες, οι οποίες κινούνται σε έναν κόσμο συγκροτημένο σύμφωνα με δεδομένα που αφορούν άντρες»* (Perez, 2019: 20). Η Κολύρη (2017: 23) αναφέρει ότι *«η γλώσσα μέσω της γραμματικής και του συντακτικού, επέβαλε την κατάσχεση και τον αποκλεισμό καθετί γυναικείου»*. Δεδομένου ότι η γλώσσα είναι ζωντανή, αναπαράγει προκαταλήψεις και στερεότυπα, τα οποία συσχετίζονται με την κυριαρχία του ανδρός στην κοινωνικοοικονομική και επαγγελματική ζωή.

Λεξικολογικά, οι λέξεις που συνδέονται με την ταυτότητα της γυναίκας συνηθίζουν να είναι αρνητικά φορτισμένες, όπως θηλυκό (παλιογυναίκα), γυναικάκι, γύναιο, γυνή, γυναικοδουλειά, γυναικοφέρνω, γυναικοκαβγάς (Μητσόπουλου & Κυρίτση, 2007 όπως αναφ. στη Κάλφα, 2022). Πρόκειται για εκφράσεις, οι οποίες υποδηλώνουν μια ανεύθυνη, επιπόλαιη συμπεριφορά των γυναικών, χωρίς γενναιότητα, υποβαθμίζοντάς τες. Επομένως, *«είναι κοινώς παραδεκτό ότι η γλώσσα είναι ένα δυνατό εργαλείο μέσα από το οποίο καθιερώνεται μια συγκεκριμένη τάξη πραγμάτων...είναι επίσης το μέσο έκφρασης της ταυτότητας μας, τόσο της γεωγραφικής όσο και της κοινωνικής, ηλικιακής και μορφωτικής»* (Γσοκαλίδου, 1996: 14).

Η γλώσσα καθορίζει τις προσδοκίες και τις υποχρεώσεις που διαμορφώνονται με βάση το βιολογικό φύλο. Το γυναικείο φύλο ενθαρρύνεται να μην βρίζει ή να μην κάνει λάθη στον λόγο του, χτίζοντας μια σωστή συμπεριφορά, ιδιαίτερα προσεκτική. Με αυτό τον τρόπο, οι κοινωνικές συμβάσεις όπως είναι η γλώσσα, καθορίζουν και τους κοινωνικούς ρόλους.

#### 2.5. Η κοινωνική διαφορά μέσα από το σώμα

Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (2006: 16) *«η διαπίστωση ότι το προσωπικό είναι πολιτικό, ότι οι σεξουαλικές σχέσεις είναι σχέσεις εξουσίας και ότι το σώμα και η σεξουαλικότητα είναι πεδία πολιτικής αντιπαράθεσης διευρύνουν σημασιολογικά τον ορισμό του γυναικείου ζητήματος»*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι *«η διεκδίκηση της σωματικής αυτοδιάθεσης κατά την άποψη των φεμινιστριών που σήμανε επίσης τη δυνατότητα των γυναικών να αποφασίσουν να μην γίνουν μητέρες ή να επιλέξουν σε ποια χρονική στιγμή θα γίνουν. Η προώθηση της πιο*



*ριζοσπαστικής διεκδίκησης, δηλαδή του δικαιώματος στην ελεύθερη και δωρεάν πραγματοποίηση αμβλώσεων, θα έπρεπε εντέλει να επιτρέψει, επίσης, την πραγματική πρόσβαση στην αντισύλληψη, η οποία αποτελούσε αίτημα ήδη από την αρχή της δεκαετίας του 1960» (Kian-Thiébaud, et al., 2006: 455).*

Το ζήτημα των αμβλώσεων επανα-τοποθετείται στο δημόσιο και στον ιδιωτικό βίο καθώς αποτελεί ακόμη πεδίο αντιπαραθέσεων θρησκευτικών, πολιτικών, πολιτισμικών και ορίζει τι είναι λάθος και τι είναι σωστό για το γυναικείο σώμα. *«Όταν λέμε ότι το έμφυλο σώμα είναι ιστορικό, εννοούμε ότι ταυτίζεται με το φύλο του σε συνεχείς τροποποιούμενες παραγωγές ανάλογα με την ιστορική περίοδο» (Κολύρη, 2017: 88).* Με μια ιστορική αναδρομή στο παρελθόν, οι θρησκευτικοί και ιατρικοί λόγοι συνδέονται με διάφορες δεισιδαιμονίες και ταμπού για το γυναικείο σώμα. Παραδείγματος χάριν, οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της έμμηνου ρήσης δεν πρέπει να φιλήσουν τις εικόνες. Είναι φανερό ότι *«το σώμα κατηγοριοποιείται και ορίζεται από την κοινωνία» (Γκασούκα, 2011: 50)* και *«το αντιτιθέμενο ζεύγος μιανό/καθαρό λαμβάνει σχεδόν οικουμενική διάσταση, καθώς περιβάλλεται από ηθικές σημασίες και στην περίπτωση των γυναικών συνδέεται με το δίπτυχο της τιμής και της ντροπής» (Γκασούκα, 2011: 52).* Η μιανότητα, δηλαδή η υπέρβαση της καθαρότητας καθιστά το γυναικείο σώμα αιχμάλωτο της κοινωνίας, ενώ η ντροπή ή η τιμή καθορίζει τη (μη) σεμνότητα της γυναίκας, διασφαλίζοντας ότι το γυναικείο σώμα *«σηματοδοτεί το λογικό κοινωνικό πεδίο, αλλά, επίσης ελέγχεται, επηρεάζεται και διαμορφώνεται λειτουργικά» (Γκασούκα, 2011: 53).*

Ουσιαστικά, το σώμα *«μετατρέπεται σε μέσο και τόπο των κοινωνικά σημαντικών μεταβάσεων, όπως επίσης το όριο που διαιρεί τον κοινωνικό χώρο, ιδιαίτερα τα εντός και τα εκτός, σημειώνοντας ότι οι έννοιες του εντός και του εκτός υπήρξαν ανέκαθεν εξαιρετικά σημαντικές τόσο για τις αξίες, τα σώματα και τους χώρους όσο και για την οργάνωση και διαίρεση των δραστηριοτήτων με βάση τα φύλα» (Γκασούκα, 2011: 54).* Έτσι, το γυναικείο σώμα *«αρθρώνεται γύρω από το σώμα μέσα από τις εικόνες, ο σωματικός αυτός δυισμός, καταφέρνει να χειραγωγήσει το σώμα, καταδικάζοντας το αιωνίως να παραπαίει ανάμεσα στο θείο και στο κοσμικό, το όμορφο και το άσχημο, το ιερό και το βέβηλο, το αθώο και το χυδαίο» (Κατσαϊτή, 2011: 252-253).*

Όπως αναφέρει ο Κατσαϊτής (2011: 253-254) *«οι εικόνες-αναπαραστάσεις του σώματος - και μάλιστα του γυναικείου-, λόγω της μαζικής πλέον παραγωγής απεγκλωβισμένες από τη*

μοναδικότητα του πρωτότυπου, μετατράπηκαν ευκολότερα σε χρηστικά αντικείμενα και καταναλωτικά προϊόντα». Με αυτό τον τρόπο «οι άντρες κοιτάζουν τις γυναίκες. Οι γυναίκες παρατηρούν τον εαυτό τους, όταν τις κοιτάζουν. Αυτό καθορίζει, όχι μόνο τις περισσότερες σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών, αλλά και την σχέση των γυναικών με τους εαυτούς τους» (Burger όπως αναφ. στο Κατσαϊτη, 2011: 255).

Ακόμα, τα γυναικεία σώματα έγιναν προβληματικά λόγω της κυριαρχίας του ανδρικού φύλου σχετικά με τις γυναικείες αναπαραγωγικές λειτουργίες τους (Smart, 1991: 166). Ειδικότερα, «τα στήθη είναι αποδεκτά στο κοινό, εάν παρουσιάζονται (ντυμένα ή όχι) με τρόπους που αντιστοιχούν σε μη αναπαραγωγική (ετερο) σεξουαλικότητα. Η σχέση μεταξύ μητρότητας και σεξουαλικού στήθους είναι σαφώς ενοχλητική, εκτός αν συγκρατηθεί σταθερά μέσα σε μια συζήτηση για τη μητρότητα σε ένα «ιδιωτικό» μέρος. Αυτές οι διχοτομίες τέμνονται μεταξύ τους, έτσι ώστε τα γυναικεία σώματα ελέγχονται διαρκώς από μόνα τους και από άλλους» (Carter, 1995: 128).

Με βάση την παραπάνω πρόταση, στο δημόσιο Λόγο, το στήθος συνδέεται αποκλειστικά με την επιθυμία, τη νεανικότητα και το σεξ σε αντίθεση με τον ιδιωτικό χώρο, στον οποίο λαμβάνεται ως μη σεξουαλικό και μητρικό. Ο τρόπος θέασης δεν επιτρέπει τα περιθώρια για κάτι μη σεξουαλικό. Αυτός είναι και ένας ακόμη λόγος που η γνωστή φεμινιστική ομάδα ακτιβιστριών, FEMEN, διοργανώνει αμφιλεγόμενες εκδηλώσεις, ορίζοντας τη σεξουαλικότητα και το σώμα τους, ανακτώντας την ελευθερία με τις «γυναίκες να παράγονται, να συντηρούνται και να αστυνομεύονται ως γυναίκες» (Carter, 1995: 129).

## 2.6.Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος

Ο διαχωρισμός μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού βίου φέρνει στο προσκήνιο διαφορές ως προς τον επαγγελματικό, πολιτικό και οικονομικό κόσμο που καλούνται να διαμορφώσουν τόσο η γυναικεία όσο και η ανδρική ταυτότητα. Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (2006: 14) «δεν είναι τυχαίο ότι το κίνημα για τη χειραφέτηση των γυναικών εμφανίζεται στη διάρκεια του 19<sup>ου</sup> αιώνα, όταν οι αντιλήψεις για το φυσικό προορισμό αντρών και γυναικών παίρνουν πιο συστηματική μορφή και η κοινωνική ζωή χωρίζεται σε σφαίρες του ιδιωτικού και του δημόσιου, όταν οι ανδρικοί και οι γυναικείοι ρόλοι καθορίζονται ως προς αυτές τις σφαίρες και όταν η ηθική υπόσταση των ανθρώπων συναρτάται στενά με τη συμμόρφωση προς τους αποδεκτούς έμφυλους ρόλους και τις αντίστοιχες συμπεριφορές».

Η ζωή των γυναικών τόσο εντός όσο και εκτός του οίκου βρίσκεται σε διαρκή επιτήρηση, οι οποίες προσαρμόζονται σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο είναι συντηρητικό σε έθιμα και την ηθική. Ο Μακρής (2015: 14-15) υποστηρίζει ότι *«ο αποκλεισμός των γυναικών από τη δημόσια σφαίρα αποτέλεσε, ουσιαστικά, το πεδίο έκφρασης και δράσης του πρώιμου φιλελεύθερου φεμινισμού, στον οποίον ξεχωρίζει η γυναικεία μορφή της Αγγλίδας κοινωνικής φιλοσόφου Mary Wollstonecraft, η οποία λίγο μετά τη Γαλλική Επανάσταση... δεν άσκησε απλώς δριμεία κριτική στο Rousseau... αλλά ήρθε να εκθέσει, σε κοινή πλέον θέα, και σε υψηλό θεωρητικό, πολιτικό και ηθικό επίπεδο, το γυναικείο ζήτημα ως κατά μείζονα λόγο ουμανιστικό διακύβευμα»*.

Σύμφωνα με τους Όρντερ και Ροζάλντο (όπως αναφ. στο Πομάτα, 1997: 159) *«οι γυναίκες ταυτίζονται ή σχετίζονται με τη φύση, σε αντίθεση με τους άντρες, που ταυτίζονται με τον πολιτισμό. Για την Όρντερ, στην γυναίκα αποδίδεται καθολικά κοινωνική θέση υποτέλειας, διότι ταυτίζεται καθολικά με κάτι που κάθε πολιτισμός υποτιμά και ορίζει ως καθ'αυτό κατώτερη συνθήκη ύπαρξης, τη φύση»*. Η Ροζάλντο (Πομάτα, 1997: 166) αναφέρει ότι *«μπορεί να τεθεί σε συζήτηση η καθολικότητα της αντρικής κυριαρχίας, δηλαδή η διχοτόμηση δημόσιου-ιδιωτικού που δεν είναι καθολική»*.

Ωστόσο, η κατάκτηση των γυναικείων δικαιωμάτων σχετικά με τα εργασιακά δικαιώματα σε βάθος χρόνου αποτέλεσε *«όντως, τη πρόσβαση στη μισθωτή εργασία καθώς συνιστά αναμφίβολα για τις γυναίκες αλλαγή της κοινωνικής θέσης και μέσο να αυτονομηθούν από την οικογενειακή σφαίρα»* (Larrieta-Rubín de Celis et al., 2006: 493) με το μισθό τους να λειτουργεί ως συμπληρωματικός των αντρών, υποδεικνύοντας τη στάση της κοινωνίας τόσο ως προς το φύλο όσο και ως προς την κυριότητα στην εργασία. Καθίστανται σαφές ότι *«ο ορισμός της γυναικείας σχέσης με την οικιακή εργασία περιορίζει τις γυναίκες, ενώ οι άνδρες κυριαρχούν στο δημόσιο χώρο, όπου αναγνωρίζεται η ισχύς και η εξουσία»* (Dominelli όπως αναφ. στο Carter, 1995: 106). *«Οι γυναίκες, τα παιδιά, οι υπηρέτες και όλοι οι μαύροι θεωρούνταν πιο κοντά στη φύση από τους ενήλικες λευκούς»* (Cacoault-Bitaud & Charles, 2011), όπου *«μέρος της φύσης, ήταν κάτι που πρέπει να εξημερωθεί»* (Carter, 1995: 117).

## Κεφάλαιο 3<sup>ο</sup> Έμφυλη ανισότητα και σεξιστική κουλτούρα

### 3.1. Σεξιστική κουλτούρα

Στη σύγχρονη εποχή, τόσο το αστικό όσο και το αγροτικό περιβάλλον βρίθκει από συντηρητικές κοινωνικές αναπαραστάσεις και στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους που οφείλουν να έχουν τα δυο βιολογικά φύλα. Σύμφωνα με τον Λιότζη (2015: 106) «ο σύγχρονος σεξισμός εδράζεται σε ένα λανθάνον, αλλά ταυτοχρόνως πανταχού παρόν επίπεδο στην καθημερινότητα των γυναικών στο δυτικό κόσμο, συνεχίζοντας να διαρθρώνει τα πολιτισμικά προϊόντα και τις συλλογικές, κοινωνικές εμπειρίες». Η Πηλαβάκη (2016: 4) αναφέρει ότι «ο σεξισμός βρίσκεται ακόμα στο απυρόβλητο, σε μια ζώνη συστηματικής ανοχής, σιωπής και υποτίμησης, καθώς στη μεγάλη τους πλειονότητα οι γυναίκες τον βιώνουν καθημερινά, είτε με τη μορφή ενός «αθώου» υπονοούμενου είτε μιας υπέρμετρης «οικειότητας» και «αστείων» για την εμφάνιση, τη συμπεριφορά, την ηλικία και την προσωπικότητα είτε ακόμα με πιο κραυγαλέους και κλιμακούμενα επιθετικούς, προσβλητικούς και βίαιους τρόπους».

Η έμφυλη προκατάληψη και τα στερεότυπα επιδρούν αρνητικά στην πρόοδο της γυναικείας καριέρας (Bergeron et al., 2006: 134). Οι γυναίκες γνωρίζουν την ύπαρξη σεξιστικών στερεότυπων, όπως το ότι χαρακτηρίζονται αδύναμες τόσο στα μαθηματικά όσο και για να αναλάβουν ηγετικές θέσεις (Davies et al., 2005: 278). Στην έρευνα των Bergeron et al., (2006:142) υποστήριξαν ότι τα έμμεσα στερεοτυπικά σχόλια επέφεραν αρνητικές συνέπειες τόσο στην ποσότητα όσο και στην ποιότητα απόδοσης της εργασίας, οδηγώντας τες σε πτώση.

Η Επιτροπή Ισότητας των Φύλων (ΕΙΦ) (2016: 74) επισημαίνει ότι «σεξισμό συνιστούν ακόμα και οι «ασήμαντες» χειρονομίες, τα «αθώα» σχόλια και οι «αστεισμοί» τα οποία, ωστόσο, αποτελούν ενδείξεις ηθικού διδακτισμού και περιορισμού σε προδιαγεγραμμένους ρόλους που προϋποθέτουν μια γυναίκα «αθώα», χειραγωγήσιμη, που δεν θα πρέπει να «προκαλεί» με την παρουσία και τις πράξεις της, αλλά θα πρέπει να είναι ευγνώμων που της παρέχεται χώρος ύπαρξης και ενασχόλησης πέραν του οικιακού περιβάλλοντος και της ανατροφής των παιδιών».

Από μικρή κιόλας ηλικίας, τα σεξιστικά στερεότυπα εσωτερικεύονται (Merchant, 2012: 27), αποδίδοντας στις γυναίκες όσα σχετίζονται με τη ζεστασιά, τη βοήθεια, τη φροντίδα, την ευαισθησία για τους άλλους (Northouse, 2010: 404). Έτσι, οι γυναίκες τείνουν να επιλέγουν επαγγέλματα, τα οποία είναι συμβατά με τη μητρότητα ή έχουν χαρακτηριστεί στερεοτυπικά ως «γυναικεία» επαγγέλματα (Arnot, 2002: 64). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το επάγγελμα

της εκπαιδευτικού, το οποίο συνάδει με το ρόλο της γυναίκας ως μητέρας και απολύτως υπεύθυνης για την ανατροφή και φροντίδα των παιδιών της (Κανταρτζή, 2006: 7). Ωστόσο, στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις εργασίας προτιμώνται οι άνδρες (Self et al., 2017: 6).

Οι Glynn & Powers (2012) επισημαίνουν ότι οι γυναίκες τείνουν να εργάζονται σε εργασιακά πλαίσια, τα οποία σχετίζονται με την καθαριότητα, τη διδασκαλία, τη φροντίδα ασθενών και παιδιών. Ταυτόχρονα, τα στερεότυπα αποδίδουν στο ανδρικό φύλο ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η αποφασιστικότητα, η αυτοπεποίθηση, η λογική και η ανεξαρτησία (Northouse, 2010: 404). Κατά συνέπεια, η λειτουργία των σεξιστικών στερεοτύπων συμβάλλει στο φαινόμενο της υποαντιπροσώπευσης των γυναικών σε συγκεκριμένα επαγγέλματα (Olmsted, 2001, όπως αναφ. στο Παλμύρη, 2006: 952).

### 3.1.1.Είδη σεξισμού

Στην Επιτροπή Ισότητας των Φύλων, οι Benokraitis & Feagin (2016: 13-14) διακρίνουν ότι ο σεξισμός κατηγοριοποιείται σε τρεις μορφές:

1. Τον απροκάλυπτο σεξισμό, τον οποίο βιώνουν οι γυναίκες φανερά με τη μορφή της άνισης μεταχείρισης. Ενδεικτικά παραδείγματα σεξισμού είναι η μειωτική γλώσσα για το γυναικείο φύλο, η θέαση της γυναίκας ως σκεύος ηδονής.
2. Τον κεκαλυμμένο σεξισμό, ο οποίος εκδηλώνεται στα εργασιακά περιβάλλοντα, ιδιαίτερα όταν οι γυναίκες διεκδικούν ανώτερες θέσεις ευθύνης. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν είναι φανερή η σεξιστική συμπεριφορά, αλλά υφέρπουσα και κρυφή.
3. Τον υποσυνείδητο σεξισμό ως ήπια, αλλά όχι αβλαβή μορφή σεξισμού, η οποία συντελεί στην υποδεέστερη θέση της γυναίκας και την αναπαραγωγή στερεοτύπων. Άλλωστε, η πλειονότητα των ατόμων στο υποσυνείδητο διακατέχεται από σεξισμό, εκπέμποντας μηνύματα ή γενικές στάσεις χωρίς να το συνειδητοποιούν.
4. Ο καλοπροαίρετος σεξισμός, ο οποίος εκδηλώνεται μέσω κολακευτικών εκφράσεων για το γυναικείο φύλο, όπως είναι «οι γυναίκες είναι το ωραίο φύλο» ή «οι γυναίκες είναι για τη κουζίνα» ή «οι γυναίκες δεν είναι ίσες με τους άνδρες». Με αυτό τον τρόπο, οι γυναίκες εγκλωβίζονται στους προδιαγεγραμμένους, παραδοσιακούς ρόλους, ενώ ταυτόχρονα υπερτονίζεται η αξία τους, αποπροσανατολίζοντας τη συζήτηση σχετικά με την αναγκαιότητα της ισότητας των φύλων. Αυτή η ύπουλη μορφή του σεξισμού είναι αφενός δύσκολο να εντοπιστεί αφετέρου είναι δύσκολο να καταπολεμηθεί (Fedi & Rollero, 2016: 543).

5. Ο γλωσσικός σεξισμός συνίσταται με τη συντριπτική κυριαρχία του ανδρικού φύλου είτε σε προφορικό είτε σε δημόσιο λόγο, νομιμοποιώντας την ύπαρξη των ασύμμετρων σχέσεων μεταξύ των φύλων. Οι άντρες παρουσιάζονται ως δημιουργοί της κουλτούρας μέσω της δυναμικής συμμετοχής τους, ενώ οι γυναίκες ως μεταδότριες των μηνυμάτων, ανίκανες να συνεισφέρουν με αξιόλογο και πρωτοποριακό τρόπο στην κοινωνία (Καντζάρα, 2002: 59).

Σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η πραγματοποίηση του Συμβουλίου της Ευρώπης το Μάρτιο του 2019 με θέμα «*Αντιμετωπίζοντας τα έμφυλα στερεότυπα και το σεξισμό*». Από την Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης συστάθηκε το πρώτο νομικό κείμενο σε επίπεδο διεθνές, το οποίο αναφερόταν στην ανάγκη της πρόληψης και της αντιμετώπισης του σεξισμού, εδραιώνοντας την ουσιαστική ισότητα των φύλων.

### 3.1.2. Νευροσεξισμός

Ο νευροσεξισμός είναι μια πρακτική, που εστιάζει στις σταθερές διαφορές μεταξύ του γυναικείου και του ανδρικού εγκεφάλου, οι οποίες είναι δυνατόν να εξηγήσουν τη «μη καταλληλότητα για συγκεκριμένους ρόλους» ή «τη γυναικεία κατωτερότητα» (Rippon, 2016). Οι Hoffman & Bluhm (2016: 716) αναφέρουν ότι τα μειωτικά «γυναικεία» χαρακτηριστικά είναι «έμφυτα» υπονοώντας ότι είναι «μόνιμα» και «φυσικά» ή και «θετικά», διαιωνίζοντας τη στρεβλή αντίληψη των ριζικών διαφορών μεταξύ των φύλων εξαιτίας του παραδοσιακού σεξισμού μέσω της γλώσσας.

Η Fine (2010) υποστηρίζει ότι οι έμφυτες διαφορές μεταξύ του ανδρικού και γυναικείου εγκεφάλου δεν συνδέονται με την ύπαρξη διαφορών, διότι είναι αποτέλεσμα περιβαλλοντικών παραγόντων (Hopcroft, 2018: 166-167). Άλλωστε, ο γενετικός κώδικας είναι ένα προσαρμοστικό, ευάλωτο και ευέλικτο σύστημα, το οποίο μεταβάλλεται ανάλογα με τις εξωτερικές και εσωτερικές συνθήκες (Swart, Chisholm, & Brown, 2015). Σύμφωνα με τον Rippon (2016b) οι σχέσεις, οι ενέργειες και οι αποφάσεις επηρεάζονται από τους συνανθρώπους και σμιλεύουν τον εγκέφαλο.

Συνεπώς, οι κοινωνικά κατασκευασμένες διαφορές των φύλων διαφοροποιούν τη συμπεριφορά, τις συνήθειες και το ρόλο του γυναικείου και του ανδρικού φύλου, καθώς οι «*κοινωνο-πολιτισμικές κατηγορίες ιστορικά συγκροτημένες, λειτουργούν ως μεταφορές για την υποτιθέμενη κατωτερότητα των γυναικών*» (Πολίτης, 2006: 47). Η καταγραφή των διαφορών του

φύλου των ανθρωπίνων εγκεφάλων αποτελεί μια πρακτική ατέρμονης αναζήτησης, καθώς η ποικιλομορφία των ατομικών διαφορών συμβάλλει στη σύνθεση του «μωσαϊκού» του εγκεφάλου (Jordan & Young, 2010).

### 3.1.3. Η ανθεκτικότητα των σεξιστικών στερεοτύπων

Η δύναμη των στερεοτύπων είναι ιδιαίτερα περιοριστική, επίμονη και διάχυτη για τις γυναίκες, γιατί προέρχονται από ένα πλέγμα συντηρητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων για τους έμφυλους ρόλους που ενσαρκώνονται στη κοινωνία, διακονίζοντας το σκληρό πυρήνα των ανισοτήτων με μεγάλη ανθεκτικότητα (ΚΕΘΙ, 2016: 70). Τα σεξιστικά στερεότυπα δομούνται αυτόματα και αντανakλούν σε συσχετισμούς εννοιών, που αποκτούν οι άνθρωποι κατά τη κοινωνικοποίηση σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό συγκείμενο (Zawisza, 2016). Ειδικότερα, τα γενικευμένα σεξιστικά στερεότυπα αποδίδουν στο πρόσωπο του άνδρος τη λεγόμενη ηγεμονική αρρενωπότητα, τη δύναμη εξουσίας, επιθετικότητα, βίας και ανταγωνισμού σε σύγκριση με τις γυναίκες, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως παθητικές, εξαρτημένες, σπανίως δρώσες ως ηγέτιδες και ανίκανες στην επιχειρηματικότητα (Πολίτης, 2006: 505).

Η απορροή της ανθεκτικότητας του σεξισμού στηλιτεύεται από τα σαρκαστικά ή και επικριτικά σχόλια περί «φίμωσης» και «υπερβολών» της ελευθερίας του λόγου (Λιότζης, 2015: 106). Κατά τη διαλεύκανση αυτής της συμπεριφοράς, το «πατριαρχικό μέρισμα» σε όλα τα επίπεδα καρπώνει τη διατήρηση της άνισης έμφυλης τάξης (Connell, 2006: 319). Ο Cassino (2016) τονίζει ότι όσο η ισότητα των φύλων αποκαθίσταται όταν οι άνδρες νιώθουν ότι υφίστανται διακρίσεις ή θυματοποιούνται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Garcia (2014: 277) η εκρίζωση του σεξισμού από την οπτική του γυναικείου φύλου λειτουργεί ως κέρδος, ενώ από την ανδρική οπτική λειτουργεί ως απώλεια.

## 3.2. Έμφυλη ανισότητα

Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται ανισότητα σε κάθε πτυχή της κοινωνίας με το γυναικείο φύλο να βρίσκεται ακόμα και σήμερα σε μειονοτική θέση λόγω των έμφυλων ιστορικών ανισοτήτων (Merchant, 2012:2). Οι Maruani & Rogerat (2006: 107) παρατηρούν ότι ο εξισωτισμός επιζητά πλήρη ομοιομορφία ανάμεσα στα άτομα. Οι όροι «διαφορετικότητα» και «ισότητα» είναι αλληλένδετοι, διότι αφενός η διαφορετικότητα δεν αποκλείει την ισότητα, αφετέρου η ισότητα δεν συνεπάγεται ότι θα εξαλειφθεί η διαφορετικότητα. Οι παραπάνω δυο

ορισμοί έθεσαν σε αδιέξοδη θέση τις φεμινίστριες, οι οποίες επιχειρηματολογούν στη συντηρητική υπόθεση ότι εφόσον οι γυναίκες δεν είναι πανομοιότυπες με τους άνδρες δεν μπορούν να έχουν τις ίδιες απαιτήσεις με αυτούς.

Η αφηρημένη έννοια της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών θεωρεί ότι οι γυναίκες οφείλουν να υποταγούν στους άνδρες εντός των χώρων εργασίας και εντός των πατριαρχικών οικογενειών (Connell, 2006: 179). Επιπροσθέτως, πολύ σημαντικό που παραμένει στο σκοτάδι είναι ο ρόλος της γυναίκας «στη μη αμειβόμενη οικονομία» μέσω της ανάληψης ευθυνών των οικιακών εργασιών τη φροντίδα των παιδιών ή και της κοινωνικής αναπαραγωγής (ΚΕΘΙ, 2014: 71). Σύμφωνα με τη μελέτη του ΚΕΘΙ (2016: 30) οι πολιτικές της Ελλάδος δεν είναι ιδιαίτερα υποστηρικτικές ως προς την ενίσχυση των γυναικών για την επαγγελματική τους εξέλιξη. Με τους κύριους εξηγητικούς παράγοντες της ανισότητας των φύλων να αναφέρουν ότι το ανδρικό φύλο είναι δυνατόν να εξελιχθεί επαγγελματικά. Άλλη μια ψευδεπιγραφή της ισότητας είναι ότι οι γυναίκες ταλανίζονται από διλήμματα και πιέσεις σχετικά με την επαγγελματική καριέρα και τον οικογενειακό ρόλο και αισθάνονται ενοχές που παραμελούν την οικογένεια τους. Κάτι τέτοιο δεν απασχολεί τους άνδρες. Η Shakeshaft (1998 όπως αναφ. στο Κανταρτζή, 2006: 15) όταν μια γυναίκα αναλαμβάνει ανώτερη θέση, ακολουθεί μια «αρρενωπή» συμπεριφορά προκειμένου να γίνει αποδεκτή. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η άνιση μεταχείριση των γυναικών είναι μια *«εξόφθαλμη ένδειξη φαλκίδευσης των δημοκρατικών αντιλήψεων και πρακτικών μιας χώρας»* (Athanassoula-Reppas & Koutouzis, 2002: 10).

## Κεφάλαιο 4ο: Φεμινιστικά κινήματα

### 4.1. Τα Φεμινιστικά Κινήματα



Όσον αφορά στον ορισμό του φεμινισμού (feminism) καθιερώθηκε από τον Charles Fourier έναν Γάλλο σοσιαλιστική και οραματιστή το 1772-1837. Σύμφωνα με τους Pilcher & Whelehan (2005) στόχος του ήταν να ασχοληθεί με την προοδευτική ενασχόληση των ανδρών σχετικά με τη βελτίωση της γυναικείας εκπροσώπησης. Ο φεμινισμός υποστηρίζει ότι το γυναικείο φύλο δεν έχει τόσες ευκαιρίες και δικαιώματα όσο το ανδρικό, χρίζοντας την αναγκαιότητα να πραγματοποιηθούν μεταρρυθμίσεις σε παγκόσμιο επίπεδο με στόχο τη δικαιοσύνη. Ειδικότερα, στο φεμινισμό δεν δέχονται ότι ο γυναικείος εγκέφαλος λειτουργεί διαφορετικά από τον ανδρικό εγκέφαλο. Οι διαφορές των φύλων διατηρούνται από την ιστορία, όπου το ανδρικό φύλο επικρατούσε σε θέσεις εξουσίας. Ακόμα, τα έθιμα, οι πολιτικές και οι νόμοι δημιουργήθηκαν από τους άνδρες προκειμένου αφενός να υπερέχουν από το γυναικείο φύλο αφετέρου να ικανοποιούν τις ανάγκες τους από το γυναικείο φύλο μέσω της κυριαρχίας τους. Ο φεμινισμός ξεκινάει θέλοντας να δώσει ευρύτερη σημασία στη τυπικά νομική ισότητα (φιλελεύθερος/εξισωτικός φεμινισμός) (Μακρής, 2015:19). Στη συνέχεια, *«αναδεικνύεται ο ριζοσπαστικός φεμινισμός, όπου σύμφωνα με αυτόν, η γυναικεία οπτική και ο γυναικείος τρόπος του σκέπτεσθαι υπερτερούν έναντι της ανδρικής κυριαρχίας, ενώ από τη δεκαετία του 1990 και εφεξής εμφανίζεται ο μεταστρουκτουραλιστικός φεμινισμός, ο μεταμοντέρνος φεμινισμός και ο οικοφεμινισμός, όπου πλέον οι παραδοσιακοί φεμινισμοί της ισότητας και της διαφοράς αποδομούνται άρδην προς χάρη των πολλαπλών και υβριδικών ταυτοτήτων (πλουραλιστικός φεμινισμός)»* (Μακρής, 2015: 19).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο φεμινισμός δεν αποτελεί μια στατική έννοια, αλλά μια δυναμική διαδικασία. Παράγοντες, όπως είναι η θρησκεία, η κοινωνική τάξη, η σεξουαλικότητα και η εθνικότητα αναδεικνύουν διαφορετικά πλαίσια δράσης και διαφορετικές ανάγκες. Όπως αναφέρει η Lue Irigary (στο Μακρής, 2015: 38) *«το πολιτικό διακύβευμα του ριζοσπαστικού φεμινισμού έγκειται στην απελευθέρωση των γυναικών από την πατριαρχική γλώσσα»*. Τα ζητήματα που αναδύονται *«αφορούν πολυδιάστατες πλευρές του φεμινισμού, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη την εθνικότητα (μαύρος φεμινισμός), αλλά και την κοινωνική τάξη (μαρξιστικός φεμινισμός και σοσιαλιστικός φεμινισμός)»* (Κολύρη, 2017: 13).

Το πρώτο φεμινιστικό κύμα ξεκίνησε τον 18ο αιώνα μέχρι τον 19ο αιώνα με αφετηρία τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και τη Γαλλία. Κεντρικό χαρακτηριστικό ήταν η εκδήλωση αγώνων, προκειμένου ο γυναικείος πληθυσμός να αποκτήσει τόσο κοινωνικά όσο και πολιτικά

δικαιώματα. Ήδη από τον 18<sup>ο</sup> αιώνα, οι γυναίκες εμφανίζονται στο προσκήνιο, διεκδικώντας ισάξια δικαιώματα με τους άνδρες, εστιάζοντας στο δικαίωμα της ψήφου. Ειδικότερα, οι Mary Wollstonecraft και Judith Sargent Murray, οι οποίες δεν προέρχονταν από υψηλές κοινωνικές θέσεις, ξεκίνησαν τη διάδοση του Φεμινιστικού Κινήματος στην Ευρώπη, διαδίδοντας την ιδέα περί δικαιωμάτων των γυναικών και τάσσονταν υπέρ του ατομικισμού και της δημοκρατίας.

Το 1776 κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά η Αμερικανική Διακήρυξη Ανεξαρτησίας στην Αμερική, η οποία δυστυχώς δεν εφαρμόστηκε από τους ανώτερους ιεραρχικά λευκούς άνδρες. Ο ρόλος των γυναικών ταξινομήθηκε: α) στις γυναίκες των κατώτερων στρωμάτων, που ασχολούνταν είτε με χειρωνακτικές εργασίες είτε εργάζονταν ως υπηρέτριες σε πλούσια σπίτια ή σε εργοστάσια υπό άθλιες συνθήκες εργασίες και β) στις γυναίκες που ανήκαν στα μεσαία ή ανώτερα στρώματα και είχαν ως εργασία την πραγματοποίηση φιλανθρωπικών ενεργειών (Janiewski & Banner, 2004). Στις αρχές, η πορεία του Φεμινισμού διατηρούσε μια μορφή ρατσισμού και από τις γυναίκες των μεσαίων ή ανώτερων ιεραρχικά κοινωνικών τάξεων. Πλήθος ανθρώπων επαναστάτησε σε κάθε γωνιά της μεγάλης Ηπείρου, δίνοντας δυνατότητα στις μαύρες σκλάβες της Αμερικής να διεκδικήσουν το δικαίωμα να απελευθερωθούν από τον ανδρικό πληθυσμό.

Εξίσου, ανεξίτηλα χαραγμένη είναι η φράση της Simon de Beauvoir (1979) «*η γυναίκα δε γεννιέται, αλλά γίνεται*», θέτοντας τις βάσεις για τη διάκριση του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο. Ειδικότερα, ο «παραδοσιακός» φεμινισμός, ο φιλελεύθερος φεμινισμός (Liberal Feminism) αποσκοπεί στην ισότητα μεταξύ της γυναίκας και του άνδρα σε όλα τα πολιτισμικά, οικονομικά, πολιτικά, νομικά και κοινωνικά επίπεδα. Η φεμινίστρια Betty Friedan (1963 όπως αναφ. στο Horowitz, 1998) κατονομάζει την έμφυλη ανισότητα με τη σύγχυση του διττού γυναικείου ρόλου της εγκλωβισμένης συζύγου και μητέρας. Ωστόσο, το 1880, στο συνέδριο που οργανώθηκε με σκοπό την καταπολέμηση της δουλείας, απαγορεύτηκε από τις γυναίκες εκπροσώπους να εκφράσουν το λόγο τους δημόσια. Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων σε συνδυασμό με τις αρχές της Αμερικανικής Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας έθεσε τις αρχές για την απόκτηση πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες το 1920. Το αρνητικό του πρώτου Φεμινιστικού Κύματος ήταν ότι αποκλείστηκαν οι κατώτερες τάξεις των λευκών γυναικών και οι μαύρες γυναίκες (Simon & Nadell, 1991).

Παρόλο που κατοχυρώθηκε το δικαίωμα της ψήφου, οι γυναίκες ψήφισαν ό,τι ακριβώς ψήφισαν και οι γονείς ή σύζυγοί τους. Με αυτό τον τρόπο, το φεμινιστικό κίνημα δεν υποστηρίχτηκε από τη νεολαία των γυναικών, καθώς ασπάστηκαν την προσπάθεια των γυναικών προς το ανδρικό φύλο και τα στερεότυπα.

Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) επανήλθε ο συντηρητισμός με το φεμινισμό να σημειώνει αρνητικό πρόσημο (απαγόρευση της λέξης «φεμινισμός»), ενώ οι οικιακές εργασίες πήραν προβάδισμα, εκσυγχρονίζοντας την ενασχόληση περί του οίκου, ως μια διαδικασία, η οποία χρήζει αισθητικής αντίληψης. Τη λήξη του φεμινιστικού κινήματος πραγματοποίησε το κίνημα της σουφραζέτας, που διεκδίκησε το δικαίωμα ψήφου, την αύξηση του μισθού εργασίας, τη μείωση του ωραρίου στην εργασία και την πολιτική υποκειμενικότητα (Βαμβακίδου, Σολάκη & Παπαδήμα, 2015).

Το δεύτερο φεμινιστικό κύμα, ιστορικά γνωστό ως «κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών» (Women's Liberation Movement/Front) (Ντόκου, 2010) ξεκινά τη δεκαετία του 1960-1980 από την Αμερική και προχωρά και στις υπόλοιπες Δυτικές χώρες (Ευρώπη, Γαλλία), Μεγάλη Βρετανία με θέμα τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές αλλαγές και τις γυναίκες να επαναφέρουν και να υψώνουν το ανάστημά τους στο φεμινιστικό κίνημα (Garner, 1996). Συγκεκριμένα, οι γυναίκες άλλαξαν τη στάση τους και ο συντηρητισμός ανατράπηκε με τις γυναίκες των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων να ξεσπούν, καθώς σηματοδοτείται ο διαχωρισμός μεταξύ του κοινωνικού (gender) φύλου και του βιολογικού (sex) φύλου. Χαρακτηριστικά είναι τα κινήματα των φοιτητών/τριών στην Αμερική και τη Γαλλία ή το ξέσπασμα του πολέμου στο Βιετνάμ. Οι συγκεκριμένες πρακτικές έδωσαν τη θέση τους στην ανατροπή του συντηρητισμού και στην ανάδειξη της αριστερής ιδεολογίας, οι οποίες εξαπλώθηκαν στις δυτικές χώρες (Παπαγεωργίου, 2008).

Το γεγονός που προκάλεσε πολιτιστική πίεση ήταν η ύπαρξη αναντιστοιχίας αναφορικά με το αυξημένο μορφωτικό επίπεδο των γυναικών και τη μειωμένη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε πολιτικές και οικονομικές δραστηριότητες. Εκείνη τη εποχή, πολύ δημοφιλής ήταν η συγγραφέας Betty Friedan, η οποία μέσω της συγγραφής του βιβλίου της "The Feminine Mystique" επηρέασε τις γυναίκες των μεσαίων τάξεων, παρουσιάζοντας τη περιθωριοποίηση των γυναικών, οι οποίες παρόλο που διακατέχονται με υψηλό μορφωτικό επίπεδο ζούσαν κλεισμένες στα σπίτια τους, χωρίς να δίνεται η δυνατότητα για επαγγελματική ανέλιξη.

Σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία των Engels και Marx (1980), το καπιταλιστικό σύστημα είναι αυτό που καθορίζει και το συντηρητικό θεσμό της οικογένειας με τη γυναίκα να έχει θέση στην αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους και τη φροντίδα του οικογενειακού πλαισίου. Το ίδιο συμβαίνει και στο πολιτικό βίο με τη συμμετοχή των γυναικών στα κοινά να φαντάζει άπιαστο όνειρο. Τη δεκαετία του 1960-1970 σημειώθηκε ένα ακόμα ιδεολογικό ρεύμα, αυτού του ριζοσπαστικού φεμινισμού με στόχο την εξάλειψη της άνισης μεταχείρισης του φύλου σε κάθε μορφή εξουσίας και ελέγχου. Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα την κινητοποίηση των δράσεων των γυναικών μέσω των συστηματικών ομαδικών οργανώσεων και κατάφεραν να πετύχουν πλήθος από αλλαγές και μεταρρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, το 1961, ο πρόεδρος της Αμερικής Κέννεντυ αποφάσισε τη σύσταση μιας επιτροπής, της Εθνικής Οργάνωσης για τις Γυναίκες (Native Organization for Women - Now) με εκπροσώπους μια ομάδα φεμινιστριών γυναικών, οι οποίες έβαλαν τα θεμέλια την κατάκτηση του φιλελεύθερου φεμινισμού. Αρχικό τους μέλημα ήταν αφενός να αναδείξουν τη δυναμική των γυναικών αφετέρου να παύσει η γυναικεία καταπίεση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες δεν συμφωνούσαν με τις ιδεολογίες των φιλελεύθερων φεμινιστριών και αγωνίζονταν να αλλάξουν τον τρόπο αναπαραγωγής και ζητούσαν τη σεξουαλική απελευθέρωση ανατρέποντας τους θεσμούς και τις αξίες των γυναικών για μια καλύτερη οικονομική, κοινωνική και εργασιακή θέση (Evans, 1987). Σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες φεμινίστριες, οι οποίες επιδίωκαν ισότητα ευκαιριών για κάθε γυναίκα σε όλους τους τομείς επαγγελματικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό (Walby, 2011). Μια ακόμη υποστηρικτική ομάδα του φεμινισμού ήταν ο ριζοσπαστικός φεμινισμός, που υποστήριζαν ότι λόγω του καπιταλισμού, η κοινωνική καταπίεση είχε αρνητικό αντίκτυπο στις γυναίκες, δημιουργώντας μια μορφή έμφυλης ανισότητας, η οποία ήταν δύσκολο να αποκόψει τα δεσμά εξάρτησης από το ανδρικό φύλο (Evans, 1987). Σε αυτή τη φεμινιστική ομάδα εντάσσονταν μειονοτικές ομάδες λόγω φυλετικών και κοινωνικών διαφορών.

Το 1990, το κίνημα του φεμινισμού με αφετηρία τη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική λάμβανε μεγάλες διαστάσεις, στρέφοντας το ενδιαφέρον των γυναικών σε θέματα σχετικά με τις απαγορεύσεις των αμβλώσεων και των σεξιστικών νόμων και μέτρων της πολιτείας (Hesse-Biber, 2007). Με την πάροδο του χρόνου, την υπεράσπιση του φεμινισμού την πραγματοποίησε και η οργάνωση διαφόρων οργανώσεων, οι οποίες αποτελούνταν από νέες

γυναίκες της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, οι οποίες ενστερνίστηκαν τις πρακτικές και την ιδεολογία, εκφράζοντας φανερά την επιθυμία για νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, καταργώντας την ανισότητα μεταξύ των φύλων (McMaster, 1989). Συγκεκριμένα, τόσο οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες όσο και οι σοσιαλίστριες είχαν έντονη συμμαχία στο δεύτερο κύμα, ως δυναμικές και νέες μορφωμένες (McMaster, 1989).

Το τρίτο φεμινιστικό κύμα εκτυλίσσεται τη δεκαετία του 1980-1990, γνωστό ως μεταμοντέρνο ή μεταφεμινισμό (postfeminism) με θεμελιωτή την Judith Butler (1990), η οποία με τα έργα της *Σώματα με Σημασία (Bodies than Matter)* και *Αναταραχές Φύλου (Gender Trouble)*, αποσκοπεί στην αναθεώρηση των αρχών για το σώμα και τη σεξουαλικότητα, αμφισβητώντας τις ήδη υπάρχουσες ταυτότητες φύλου. Το συντηρητικό σύστημα της κοινωνικής διαφοροποίησης κατατάσσει τις ταυτότητες του φύλου σε δυο, την ανδρική και τη γυναικεία, οι οποίες έχουν τα θεμέλια στις σχέσεις υποταγής και ηγεσίας. Αυτό που επιδιώκει να δείξει η Butler (1990) είναι ότι οι θεσμοί δημιούργησαν τις έμφυλες κατηγορίες των ανθρώπων, θέτοντας υπό συζήτηση την ετεροφυλοφιλική κανονικότητα. Ειδικότερα, η Αμερικανίδα φιλόσοφος Judith Butler υποστηρίζει ότι το βιολογικό φύλο στη βάση του πολιτισμικού πεδίου στο οποίο βρίσκεται, αλληλεπιδρά, και κατασκευάζει την κοινωνική γλώσσα του λόγου. Ουσιαστικά, η έμφυλη αναπαράσταση του αρσενικού και θηλυκού φύλου είναι μια πολιτισμική κατασκευή, η οποία καθορίζει τις σωματικές συμπεριφορές. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διαφορετικές κοινωνικές περιστάσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του «υποκειμενικού» τρόπου χρήσης του επικοινωνιακού λόγου. Στη θεωρία της «επιτελεστικότητας», η Butler υποστηρίζει τη διπλή εκδοχή της σεξουαλικότητας είτε ως χειραφέτησης είτε ως κυριαρχίας. Χαρακτηριστική είναι η φράση της «δεν υπάρχει έμφυλη ταυτότητα καθώς η ταυτότητα συγκροτείται επιτελεστικά από τις ίδιες τις εκφράσεις που θεωρούνται αποτέλεσμά της» (Butler, 2009: 217). Με αυτό τον τρόπο αποδεσμεύεται το αμετάβλητο και το σταθερό κοινωνικό πλαίσιο, διαχωρίζοντας τα εξιδανικευμένα χαρακτηριστικά των φύλων (Butler, 2009).

## 4.2. Ο μαύρος φεμινισμός

Ιδιάζουσα περίπτωση είναι οι μαύρες γυναίκες, οι οποίες αντιμετώπισαν εκτός από τις έμφυλες ανισότητες και τις φυλετικές. Συγκεκριμένα, το φεμινιστικό κίνημα του 19<sup>ου</sup> αιώνα σε συνδυασμό με την αυξανόμενη εχθρότητα κατά των μαύρων γυναικών είχε ως αποτέλεσμα τον φυλετικό διαχωρισμό με τις λευκές φεμινίστριες να διατηρούν την υπεροχή. Ωστόσο, οι Αφροαμερικάνες μέσα από την οργάνωση κινημάτων, όπως η National Association of Colored Women οδήγησαν στη διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου «όχι απλώς ως γυναίκες και μαύρες, αλλά ως μαύρες γυναίκες» (Lobel, 2009: 47). Πιο αναλυτικά, η επικρατούσα κατάσταση στο Βαθύ Νότο για τις Αφροαμερικάνες δυσχέραινε τη ζωή τους, καθώς η ψήφιση της 19<sup>ης</sup> Τροπολογίας ήταν κατά της ισότητας, με τους γερουσιαστές να εισάγουν τον όρο λευκές γυναίκες και να αποκλείουν τις μαύρες γυναίκες. Ωστόσο, ο αριθμός των γυναικών Αφροαμερικανών υπερίσχυε από τις λευκές και προχώρησαν σε τοπικούς νόμους προκειμένου να ελέγχουν το εκλογικό αποτέλεσμα. Η ανάκληση της Τροπολογίας είχε στόχο την παρεμπόδιση τόσο των μαύρων ανδρών και γυναικών στην εγγραφή τους στους εκλογικούς καταλόγους ή και την επιβολή αντίτιμου σε αυτούς που ήθελαν να ψηφίσουν. Ταυτόχρονα, οι ρατσιστικές οργανώσεις κράτησαν για πολλά χρόνια τους Αφροαμερικανούς του Νότου μακριά από τις κάλπες (Dierenfield, 2008: 10, 16).

Το 1950 αναδύεται το κίνημα του μαύρου φεμινισμού, η μαύρη αναγέννηση, με την αναγνώριση των πολιτικών δικαιωμάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Αφροαμερικανές σπανίως κατείχαν ηγετικές θέσεις, κατηγορώντας τες ότι επέβαλαν έναν μητριαρχικό τρόπο ζωής, ο οποίος περιόριζε και ευνοούχιζε τους άνδρες. Η Ella Baker (2009) οργάνωσε την εκστρατεία 'Freedom Summer' με στόχο αφενός την ανατροπή στις φυλετικές διακρίσεις του Νότου αφετέρου την προετοιμασία των μαύρων γυναικών προκειμένου να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, ψηφίζοντας έγκαιρα και σωστά (Bryson, 2005: 256). Ταυτόχρονα, πολλές μαύρες γυναίκες υποστήριξαν το ριζοσπαστικό κίνημα των λευκών φεμινιστριών ωστόσο αποφάσισαν να ταχθούν υπέρ της «φυλής» και όχι του φύλου, οργανώνοντας αμιγώς μαύρες φεμινιστικές ομάδες, όπως είναι η Εθνική Οργάνωση των Μαύρων Φεμινιστριών (National Black Feminist Organization). Από τις παραπάνω δράσεις, αναπτύχθηκε ένα ακόμα φεμινιστικό ρεύμα αυτό του εθνοτισμού/φυλετικού φεμινισμού, το οποίο υποδήλωνε την επίγνωση των μη-λευκών γυναικών (Ντόκου, 2009). Στο τέλος της δεκαετίας του 20<sup>ού</sup> αιώνα αναγνωρίστηκε και στο ακαδημαϊκό πεδίο η μαύρη φεμινιστική θεωρία, στρέφοντας το ενδιαφέρον της κοινωνίας στην αντιμετώπιση των ζητημάτων που ταλανίζουν τις μαύρες γυναίκες.

## Κεφάλαιο 5ο : Μεθοδολογία Έρευνας

### 5.1.Σημειωτική ανάλυση κινηματογραφικής αφήγησης

Οι θεωρητικοί άξονες είναι η χρήση της εικόνας του κινηματογράφου σε συνδυασμό με τη θεωρία του βλέμματος και τη σημειωτική οπτικού υλικού. Ουσιαστικά, πρόκειται για το συνδυασμό της κινούμενης εικόνας με το προφορικό λόγο, αποδίδοντας το επίπεδο της βίωσης αρνητικών στερεοτυπικών συναισθημάτων ρατσισμού.

Συγκεκριμένα, οι ταινίες αναλύονται ως ιστορικές μαρτυρίες, οι οποίες είναι γνωστές ως «ταινίες της εποχής» ή «ιστορικές» (Βαμβακίδου & Σωτηροπούλου). Άλλωστε, οι κινηματογραφικές ταινίες εκτός από την ιστορικά ιδεολογική τοποθέτηση, τροφοδοτούν αφενός ερμηνείες για το παρελθόν και το παρόν, αφετέρου εντοπίζουν τον τρόπο που το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον αλληλεπιδρά.

Ως μέθοδος ανάλυσης, η σημειωτική *«είναι κατάλληλα προσαρμοσμένη για να εξερευνά συνδηλωτικές σημασίες»* (Chandler, 1999). Σύμφωνα με τον Marc Ferr (2001 όπως αναφ. στις Βαμβακίδου & Σωτηροπούλου) *«η γωνία λήψης, η εστιακή απόσταση σε διαφορετικές εικόνες του ίδιου πλάνου, ο βαθμός ευκρίνειας των εικόνων και ο φωτισμός συνιστούν δείκτη αποκαλυπτικό για τις συνθήκες του γυρίσματος»*.

Ο κινηματογραφικός θεωρητικός Christian Metz (όπως αναφ. στο Penley, 1975) ταυτίζει την κινηματογραφική οθόνη με τον καθρέφτη (στάδιο του καθρέφτη) καθώς το κοινό του κινηματογράφου ξαναπαίζει τους ρόλους: κοιτάζοντας στον καθρέφτη του δίνεται η δυνατότητα να δει τον εαυτό σαν κάτι διαφορετικό, το οποίο συμβάλει στο χτίσιμο του εγώ.

Ακόμα, ο τρόπος του βλέμματος δηλαδή στο «ποιος κοιτάζει» συνιστά την εμφανέστερη τυπολογία ως α) το βλέμμα του θεατή, β) το εσω-αφηγηματικό βλέμμα και γ) το άμεσο βλέμμα προς το θεατή (εξώ-διηγηματικό) (Tuchman, 2002). Οι τρόποι προσαγόρευσης αντανακλώνται στο μέγεθος της λήψης όπου τα κοντινά σημαίνουν προσωπικές ή στενές σχέσεις, οι μέσες λήψης σχετίζονται με τις κοινωνικές σχέσεις και οι μακρινές λήψεις με τις απρόσωπες σχέσεις. Στόχος των κοντινών πλάνων είναι η επικέντρωση στις αντιδράσεις και τα αισθήματα του ατόμου. Η θεωρία της σημειωτικής, ως κύρια προσέγγιση της θεωρίας των επικοινωνιακών μέσων εμφανίστηκε τέλη της δεκαετίας του 1960 με θεμελιωτή τον Roland

Barthes και αναφέρεται στη μελέτη των σημείων δηλαδή τα καθημερινά "σημεία" της γλώσσας, τα οποία αντιπροσωπεύουν κάτι άλλο. Τα σημεία μπορεί να είναι αντικείμενα, εικόνες, ήχοι, λέξεις και εικόνες, τα οποία δημιουργούν νοήματα, κατασκευάζοντας ή και συντηρώντας τη πραγματικότητα.

## 5.2. Έρευνα και ερωτήματα

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τις έμφυλες ανισότητες και το είδος του ρατσισμού που βιώνουν οι μαύρες γυναίκες τη δεκαετία του 1960-1970 στον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο. Ο στόχος αυτής της έρευνας είναι να απαντηθούν με τη μέθοδο της σημειωτικής τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

Τα ερευνητικά ερωτήματα προέρχονται ποιοτικά και ερμηνευτικά από τη θέαση και την αποδόμηση των ταινιών για:

A) τα είδη των ρατσισμών που εμφανίζονται στο δημόσιο λόγο; τα είδη σεξισμού;

B) Στη δημόσια εικόνα; Γ) Στους ρόλους; Δ) Στο είδος του βλέμματος;

## 5.3. Ερευνητικό υλικό

Τα κριτήρια επιλογής των δυο ταινιών βασίζονται στα ιστορικά δρώμενα των ταινιών, που τοποθετούνται στη δεκαετία του 16<sup>ου</sup> και 17<sup>ου</sup> αιώνα με τη βίαιη μετακίνηση/μεταφορά σκλάβων από την Αφρική στις ΗΠΑ (Sowell, 2005:121).

Οι σκλάβοι ήταν υπεύθυνοι κυρίως για τις φυτείες καπνού, ζαχαροκάλαμου, ρυζιού, μπαμπακιού. Οι συνθήκες διαβίωσης των μαύρων δούλων ήταν εξευτελιστικές καθώς υποβάλλονται σε τιμωρίες, τους στερούσαν τη νομική αναγνώριση και αποκλείονταν από τη μόρφωση. Η Αμερικανική Επανάσταση του 1776 ήταν μια από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις κινήματος, η οποία διακήρυξε την ισότητα, την ελευθερία και την ισοπολιτεία, καταργώντας το θεσμό της δουλείας.

Πολλοί λευκοί Αμερικάνοι δεν αποδέχονταν τη κατάσταση, αναπτύσσοντας θέσεις υπέρ της κατάργησης της δουλείας. Το 1869 ο Αβραάμ Λίνκολν, ως πρόεδρος των ΗΠΑ, υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της κατάργησης της δουλείας. Το χρονολογικό έτος 1861 μόνο 11 Πολιτείες του Νότου κατήργησαν τη δουλεία και οι λευκοί κάτοικοι εξακολουθούσαν να μην



αναγνωρίζουν τους μαύρους πολίτες ισότητα. Η ελευθέρωση των δούλων έγινε στις 22 Σεπτεμβρίου 1862 όταν ο Πρόεδρος Λίνκολν εξέδωσε την Προεδρική Διακήρυξη Περί Απελευθέρωσης των δούλων.

Το φαινόμενο του εθνοτικού ρατσισμού και της δουλείας κυριαρχούν με την απάνθρωπη ενάσκηση των "ανώτερων" ιεραρχικά ομάδων να αναζητούν διαρκώς φθινό εργατικό δυναμικό. Αναδεικνύεται ο περιορισμός της γυναικείας παρουσίας σε ανώτερες θέσεις εργασίας λόγω των φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων. Ταυτόχρονα, αναφέρονται και παραδοσιακές επιβλαβείς πρακτικές των γυναικών όπως είναι ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων, οι πρόωροι και αναγκαστικοί γάμοι. Παρακάτω παρατίθενται οι περιλήψεις των δυο ταινιών:

1. Ταινία «Το Λουλούδι της Ερήμου/ Desert Flower (2009)»



Εικόνα 1 ΑΦΙΣΑ ΤΗΣ ΤΑΙΝΙΑΣ

Λεζάντα	Αναφέρει τον τίτλο της ταινίας «desert flower» όπως και ότι βασίζεται σε αληθινά γεγονότα, τα οποία υπάρχουν στο βιβλίο της Waris Dirie και Cathleen Miller	Τα ονόματα των συγγραφέων είναι με κεφαλαία, κόκκινα γράμματα ενώ ο τίτλος με μικρά αγγλικά γράμματα, μεγάλης γραμματοσειράς και τονισμένα με Bold	
α/α	Κατηγορία	Υποκατηγορίες	Ανάλυση κατηγορίας
1	Ιδεοποιητική (που αναφέρεται στην εικόνα)	Απεικονίζεται το μισό πρόσωπο μιας μαύρης γυναίκας	Στο κείμενο της αφίσας αναφέρονται: ο τίτλος της ταινίας, τα

			ονόματα των ηθοποιών, τα ονόματα των συγγραφέων
	Πως συνδέονται μεταξύ τους;	Στα αριστερά βρίσκεται ο τίτλος της ταινίας ενώ στα δεξιά βρίσκεται το πρόσωπο μιας γυναίκας	Το λουλούδι της ερήμου αντιστοιχεί στο νεαρό πρόσωπο ενός μαύρου χρώματος κοριτσιού
	Ποιο είναι το περιβάλλον;	Στην αφίσα της ταινίας δεν υπάρχουν στοιχεία που να δηλώνουν το περιβάλλον Όσον αφορά στην ταξινόμια δεν υπάρχει ίση απόσταση των γραμμών ούτε συμμετρική, τα γράμματα διαφέρουν τόσο ως προς το χρώμα (κόκκινα, μαύρα) όσο και ως προς το μέγεθος (τονισμένα γράμματα)	
	Εμβληματική αξία	Ο τίτλος της ταινία είναι στο κέντρο, με χρώμα κόκκινο, εντυπωσιακό	
2	Διαπροσωπική (επαφή με τον αποδέκτη)	Μέγεθος πλαισίου	Απευθύνεται προς όλους τους θεατές, σαν να θέλει να τους πει πράγματα
		Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα κοιτούν τον θεατή	Ναι, η έγχρωμη γυναίκα κοιτά κατάματα τους θεατές
		Οριζόντια γωνία + εμπλοκή-αποστασιοποίηση ή εξουσία + κάθετη γωνία;	Ευθεία μετωπική εμπλοκή, με μυστηριώδες επιβλητικό βλέμμα, συμβολίζοντας την εξουσία στον θεατή
		Τροπικότητα (υψηλή ή χαμηλή)	Ρεαλιστική εικόνα ενός γυναικείου προσώπου. Έντονα χρώματα λόγω του διαφορετικού πολιτισμικού περιβάλλοντος.
3	Κειμενική μεταλειτουργία (πως η εικόνα αποτελεί σύνθεση που συσχετίζει τα νοήματα της εικόνας μεταξύ τους)	Πληροφοριακή αξία, ζώνες εικόνας	Το πρόσωπο της εικόνας βρίσκεται στα δεξιά, τονίζοντας το γυναικείο πρόσωπο
		Προβολή	Το γυναικείο πρόσωπο προβάλλεται κατά το ήμισυ, διεγείροντας το ενδιαφέρον των θεατών σχετικά με το τι να συμβαίνει στο υπόλοιπο μισό.
		Πλαισίωση	Ο τίτλος της ταινίας σε

			συνδυασμό με τα στοιχεία της εικόνας της ταινίας δεν συνδέονται. Πρόκειται για μια γυναικεία προσωπικότητα, αναφέροντας τη ως λουλούδι. Σε μια περιοχή όμως, όπως η έρημος που υπάρχει ξηρασία.
Κατά τον Barthes έχουμε την ακύρωση του μηνύματος όπου ο λόγος καταργεί την εικόνα. Με άλλα λόγια, ο τίτλος δεν ταυτίζεται με την εικαστική απόδοση.			

Περίληψη: Μια 12χρονη, η Γουόρις, ζει σε ένα χωριό νομάδων στην έρημο της Σομαλίας. Ο πατέρας της λόγω οικονομικών δυσχερειών αποφασίζει να παντρέψει την κόρη του με ένα 70χρονο βοσκό. Τότε, η Γουόρις αποφασίζει να το σκάσει από το σπίτι και να πάει στη πρωτεύουσα Μογκαντίσου, στη γιαγιά της. Ωστόσο, η γιαγιά ντροπιασμένη από την συμπεριφορά της εγγονής, την στέλνει για δουλειά ως καθαρίστρια στη πρεσβεία της Σομαλίας στο Λονδίνο. Η τύχη της χαμογελά όταν ο διάσημος φωτογράφος Τέρι Ντάναλντσον, τη βοηθά να πετύχει το όνειρο της ως μοντέλο. Κατά τη διάρκεια της ταινίας θίγονται ακρότητες του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, όπως είναι η κλειτοριδεκτομή (FGM), που αποτελεί μια από τις αποτρόπαιες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι η πλήρης, ή μερική αφαίρεση των εξωτερικών γυναικείων γεννητικών οργάνων. Τις περισσότερες φορές γίνεται σε κορίτσια μεταξύ πέντε και οκτώ ετών, συνήθως κάτω από πολύ κακές συνθήκες υγιεινής. Δεν υπάρχουν ιατρικά οφέλη, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να προκαλέσει σοβαρές σωματικές και ψυχολογικές συνέπειες για μια ζωή.

Η ταινία ανήκει στη κατηγορία: Δράμα

## 2. Ταινία «Οι Υπηρέτριες/ The Help (2011)»



Εικόνα 2

Λεζάντα		Αναφέρει τον τίτλο της ταινίας «the Help» σε συνδυασμό με μια φράση «Change begins with a whisper»	Τα ονόματα των συγγραφέων είναι με μοβ γράμματα ενώ ο τίτλος με μεγάλα αγγλικά γράμματα τονισμένα με Bold
α/α	Κατηγορία	Υποκατηγορίες	Ανάλυση κατηγορίας
1	Ιδεοποιητική (που αναφέρεται στην εικόνα)	Απεικονίζεται τέσσερα γυναικεία πρόσωπα, δυο λευκές γυναίκες, οι οποίες είναι ντυμένες με υψηλής ραπτικής ρούχα και δυο μαύρες γυναίκες, οι οποίες είναι ντυμένες ως υπηρέτριες	Στο κείμενο της αφίσας αναφέρονται: ο τίτλος της ταινίας, τα ονόματα των ηθοποιών, τα ονόματα των συγγραφέων
	Πως συνδέονται μεταξύ τους;	Στο κέντρο βρίσκεται ο τίτλος της ταινίας ενώ στα δεξιά βρίσκονται οι λευκές γυναίκες και στα αριστερά οι μαύρες γυναίκες	Ο τίτλος συνδέεται με τις μαύρες υπηρέτριες των λευκών γυναικών έμμεσα και όχι καταδηλωτικά
	Ποιο είναι το περιβάλλον;	Στην αφίσα της ταινίας ο τίτλος της ταινίας ταυτίζεται με τα απεικονιζόμενα πρόσωπα των γυναικών Όσον αφορά στην ταξινόμια δεν υπάρχει ίση απόσταση των γραμμάτων ούτε συμμετρική, τα γράμματα ως προς το μέγεθος (τονισμένα γράμματα)	
	Εμβληματική αξία	Ο τίτλος της ταινία είναι στο κέντρο, με μοβ χρώμα, το οποίο είναι εντυπωσιακό για τον κάθε θεατή.	
2	Διαπροσωπική (επαφή με τον αποδέκτη)	Μέγεθος πλαισίου	Δεν απευθύνεται στο κοινό. Μακρινή απόσταση.

		Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα κοιτούν τον θεατή	Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα των μαύρων γυναικών μιλούν μεταξύ τους ενώ οι λευκές γυναίκες κάθονται ανέμελες στο παγκάκι
		Οριζόντια γωνία + εμπλοκή-αποστασιοποίηση ή εξουσία + κάθετη γωνία;	Πλάγια άποψη, αποστασιοποίηση
		Τροπικότητα (υψηλή ή χαμηλή)	Ρεαλιστική εικόνα των γυναικών. Έντονα χρώματα λόγω του διαφορετικού πολιτισμικού περιβάλλοντος.
3	Κειμενική μεταλειτουργία (πως η εικόνα αποτελεί σύνθεση που συσχετίζει τα νοήματα της εικόνας μεταξύ τους)	Πληροφοριακή αξία, ζώνες εικόνας	Τα πρόσωπα της εικόνας βρίσκονται: αριστερά, δυο μαύρες υπηρέτριες όρθιες που ψιθυρίζουν και δεξιά δυο λευκές καθιστές σε απόσταση γυναίκες της ανώτερης κοινωνίας
		Προβολή	Όχι
		Πλαισίωση	Ο τίτλος της ταινίας σε συνδυασμό με τα στοιχεία της εικόνας της ταινίας συνδέονται.
Κατά τον Barthes έχουμε ακύρωση του μηνύματος, ο λόγος δεν ταυτίζεται με την εικαστική απόδοση			

Περίληψη: Πρόκειται για μια ταινία, η οποία διαδραματίζεται στον Τζάκσον του Μισσισιππή τη δεκαετία του 1960 όταν μια λευκή κοπέλα της υψηλής κοινωνίας, η Ευγενία Σκίτερ Φέλαν αποφασίζει να γίνει γνωστή συγγραφέας μέσω των συνεντεύξεων δυο μαύρων γυναικών, οι οποίες πέρασαν σχεδόν ολόκληρη τη ζωή τους, παρέχοντας τις υπηρεσίες τους ως υπηρέτριες στις λευκές οικογένειες των πλουσίων. Οι Εϊμπελιν και η καλύτερη της φίλη Σκίτερ διηγούνται

πολλές ιστορίες, εκφράζοντας τον ρατσισμό που αντιμετώπισαν από τις λευκές οικογένειες. Πρόκειται για μια αμερικανική δραματική κωμωδία.

#### 5.4.Αφηγηματική ανάλυση των ταινιών

Ανάλυση της ταινίας «Το Λουλούδι της Ερήμου»

Οι παρακάτω τρεις σκηνές από την ταινία το «Λουλούδι της Ερήμου» αναφέρονται στο φαινόμενο του ρατσισμού μέσω των φυλετικών διαφορών.

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Σημαίνοντα φύλου: στην εικόνα απεικονίζονται δυο γυναίκες, η γυναίκα με το σκούρο χρώμα δέρματος βρίσκεται σε θέση αμυντική ενώ η γυναίκα με το λευκό χρώμα δέρματος βρίσκεται απέναντι της όρθια σε θέση ηγεσίας
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Τα σώματα τους βρίσκονται το ένα απέναντι από το άλλο με διαφορά μικρής απόστασης
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται σε εξωτερικό δημόσιο χώρο (στις τουαλέτες ενός εμπορικού κέντρου)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Αναπαρίστανται η αμυντική θέση της γυναίκας σκούρου χρώματος δέρματος προς τη γυναίκα λευκού χρώματος δέρματος

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	<b>Πολύ κοντινό το πλάνο που σημαίνει την άμεση εμπλοκή μας στο δρώμενο που περιγράφεται</b>
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Όχι, το απεικονιζόμενο πρόσωπο της πρωταγωνίστριας είναι στραμμένο προς το πρόσωπο της λευκής γυναίκας. Το βλέμμα της είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό καθώς είναι εστιασμένο πάνω στο άλλο πρόσωπο, σαν να την ικετεύει.
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Βρίσκεται σε πλάγια θέση, με μαζεμένο το σώμα της κατά γης, τα άνω άκρα της αγκαλιάζουν το κορμί της σαν να το προστατεύουν. Κυριαρχεί το αίσθημα της κατωτερότητας λόγω του μεταναστευτικού υπόβαθρου και της φυλής
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά</b>	Κυριαρχούν τα ζωντανά χρώματα, μόβ, μπλε που σημαίνει ότι αποδίδεται ένταση αληθινής δράσης

μέσα αναπαριστούν τα άτομα  
ως αληθινά

### Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ' ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο

Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι  
τοποθετημένα σε διάταξη;

Κατά τη διάρκεια της σκηνής δίνεται έμφαση στα  
πρόσωπα των δυο γυναικών μέσω των κοντινών  
πλάνων

Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο  
πρόσωπο;

Ναι, το γυναικείο πρόσωπο της  
πρωταγωνίστριας, η οποία είναι ντυμένη με ένα  
ανάλαφρο μοβ φόρεμα, φορώντας και ένα  
μαντίλι στο κεφάλι της.

### Γλωσσικό Σημείον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση

Διάρκεια σκηνής: 7:50-8:07

*Λευκή γυναίκα: «Χριστέ μου,  
παλιοαφρικανή! Ήρθες εδώ να κάτσεις,  
έτσι; Τηλεφωνώ στην αστυνομία, δεν  
επιτρέπεται να είσαι εδώ! Είμαι αστεία;  
Περίμενε να φωνάξω το 100 και τότε θα  
δούμε τι αστείο που θα είναι! Βγες από δω  
αυτή τη στιγμή...Μην ξαναγυρίζεις και να  
ξεχάσω ότι σε είδα, εντάξει; Εσύ έξω!».*

Η λευκή γυναίκα, την χαρακτηρίζει ως  
«παλιοαφρικανή», υποβαθμίζοντας τη θέση των  
ανθρώπων Αφρικανικής προέλευσης. Το  
φαινόμενο της λεκτικής βίας συνεχίζεται στο  
σχολιασμό της «*Ήρθες εδώ να κάτσεις, έτσι;*»  
σαν να υπαινίσσεται ότι δεν είναι χώρος για  
να βρίσκεται η φυλή τους. Ταυτόχρονα, η  
φράση «*Περίμενε να φωνάξω το 100*»  
εκδηλώνει την προκατάληψη της προς τους  
Μαύρους ότι δηλαδή για να βρισκονται στην  
χώρα έχουν εισέλθει παράνομα.



### Αποτελέσματα

Το φαινόμενο του ρατσισμού εκδηλώνεται σε ατομικό επίπεδο με την λευκή γυναίκα να αναπτύσσει στερεοτυπικές αντιλήψεις για την μαύρη γυναίκα, προσφωνώντας τη «παλιοαφρικανή».

Η λευκή γυναίκα έχει δημιουργήσει μια στατική εικόνα για την μαύρη γυναίκα ότι δηλαδή είναι μετανάστρια, απειλώντας τη ότι θα φωνάζει την αστυνομία.

Σε αυτό το σημείο τα είδη του ρατσισμού που εμφανίζονται είναι: α) οι φυλετικές διακρίσεις λόγω του χρώματος της γυναίκας και β) η πολιτισμική διάκριση λόγω της πεποιθήσεως της ότι οι λευκοί αποτελούν "ανώτερη" ιεραρχικά φυλής. Η κοινωνική διαφορά των δυο γυναικών είναι φανερή. Ειδικότερα, η λευκή γυναίκα αναπαράγει μέσω του λόγου της στερεότυπα και προκαταλήψεις, οι οποίες σχετίζονται με τις φυλετικές διακρίσεις «παλιοαφρικανή». Ακόμα, η κοινωνική διαφορά είναι έκδηλη μέσα από το σώμα τους.

Πιο αναλυτικά, η λευκή γυναίκα είναι ντυμένη με κοστούμι, ενώ η μαύρη γυναίκα φορά έντονα χρώματα ρούχων, τα οποία κρύβουν το σώμα της λόγω της ντροπής και τιμής που οφείλει να τηρεί στον δημόσιο βίο. Ανήκει στην κατηγορία του μαύρου φεμινισμού, ο οποίος δημιουργεί εκτός από έμφυλες ανισότητες και φυλετικές.

Σύμφωνα με τον Burke το κείμενο περιέχει απειλητικό και εχθρικό λεκτικό εναντίον μιας αφρικανικής γυναίκας. Η χρήση του τηλεφώνου στην αστυνομία και η απειλή να φωνάζει τον κωδικό 100 ενισχύουν την ιδέα της αποκλειστικής αντίδρασης εις βάρος της γυναίκας. Η απαγόρευση να παραμείνει στον χώρο και η επιμονή στην αποχώρησή της αποδεικνύουν την έντονη απόρριψη και αντίθεση προς την παρουσία της. Το λεκτικό υλικό που χρησιμοποιείται αναδεικνύει τη διάκριση και την προκατάληψη κατά των ανθρώπων αφρικανικής προέλευσης, εκφράζοντας την ιδέα ότι δεν είναι ευπρόσδεκτοι σε αυτόν το χώρο.

Σύμφωνα με τον Πλειό, η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι εχθρική και προσβλητική. Οι λέξεις "παλιοαφρικανή" και οι απειλές για κλήση στην αστυνομία δημιουργούν απειλητική ατμόσφαιρα. Η αντιπάθεια και ο αποκλεισμός της γυναίκας από το χώρο εκδηλώνουν την έντονη δυσαρέσκεια και τον ρατσισμό εκ μέρους του ατόμου που την απειλεί. Η χρήση φρασεολογίας



που αναφέρεται στη φυλή ή την καταγωγή της γυναίκας επιδεινώνει τη διάκριση και την προκατάληψη.

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Σε αυτή τη σκηνή απεικονίζονται: ο γιατρός, η ασθενής-πρωταγωνίστρια και ο άντρας νοσοκόμος
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Η ασθενής βρίσκεται ξαπλωμένη στο κρεβάτι ενώ ο γιατρός και ο νοσοκόμος βρίσκονται απέναντι τους. Ο νοσοκόμος γνωρίζει τη γλώσσα των Σομαλιανών επομένως και μεσολαβεί για να της μεταφράσει τα λόγια του γιατρού
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο (στο νοσοκομείο)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Αναπαρίστανται η αμυντική θέση της γυναίκας απέναντι στην ανδρική κυριαρχία

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	Πολύ κοντινό το πλάνα που σημαίνει την άμεση εμπλοκή μας στο δρώμενο που περιγράφεται
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Όχι, το απεικονιζόμενο πρόσωπο της πρωταγωνίστριας είναι στραμμένο προς το γιατρό και τον νοσοκόμο. Το βλέμμα της είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό καθώς είναι καρφωμένο πάνω τους, είναι φοβισμένη και ντροπιασμένη
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Η πρωταγωνίστρια βρίσκεται ξαπλωμένη στο κρεβάτι του νοσοκομείου ενώ οι δυο άντρες βρίσκονται απέναντι της
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά</b>	Κυριαρχούν τα έντονα σκούρα χρώματα, φέρνοντας τον θεατή κοντά στο συμβάν

<b>Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ'ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο</b>	
<b>Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;</b>	Στη συγκεκριμένη σκηνή αποθανατίζονται, καλύπτοντας όλη το σκηνικό, τα δυο ανδρικά πρόσωπα
<b>Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;</b>	Ναι, τα δυο ανδρικά πρόσωπα

<b>Γλωσσικό Σημείον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση</b>	
<b>Διάρκεια σκηνής: 39:09-39:25</b>	Ο νοσοκόμος, αψηφά τα λόγια του γιατρού (ότι θα βοηθήσει τη κοπέλα για τη μόλυνση που της

**Μαύρος Νοσοκόμος:** *«Δεν ντρέπεσαι να δείχνεις το σώμα σου σ' αυτόν τον λευκό; Η παράδοση μας δεν τους ενδιαφέρει. Αν αλλάξεις αυτό που είσαι τότε προδίδεις τους γονείς σου, το λαό σου και την κληρονομιά σου. Ξέρει η μητέρα σου τι πας να κάνεις; Ντροπή σου!»*

προκάλεσε η περιτομή της), λέγοντας της ότι θα έπρεπε να ντρέπεται που δείχνει το σώμα της σε έναν λευκό. Υποστηρίζει τη θρησκευτική παράδοση, η οποία υποβαθμίζει τη θέση της γυναίκας, η οποία οφείλει να υπακούει τη μητέρα της, την οικογένεια της και την κληρονομιά της, χωρίς να φέρνει αντίρρηση!



### Αποτελέσματα

Το φαινόμενο του ρατσισμού εκδηλώνεται σε ατομικό επίπεδο με τον μαύρο άνδρα νοσοκόμο να αναπτύσσει στερεοτυπικές αντιλήψεις για την μαύρη γυναίκα, λέγοντας της ότι: *«Δεν ντρέπεσαι να δείχνεις το σώμα σου σ' αυτόν τον λευκό; Η παράδοση μας δεν τους ενδιαφέρει. Αν αλλάξεις αυτό που είσαι τότε προδίδεις τους γονείς σου, το λαό σου και την κληρονομιά σου. Ξέρει η μητέρα σου τι πας να κάνεις; Ντροπή σου!»*. Είναι φανερό ότι ο μαύρος άνδρας ακολουθεί πιστά τη διατήρηση της «καθαρότητας» της φυλής τους, περιφρωνώντας την πρωταγωνίστρια και απορρίπτοντας το πρόβλημα υγείας που της δημιούργησε η περιτομή της. Μέσω της λεκτικής βίας την απειλή ότι αν αλλάξει θα "αλλοιώσει" τα θρησκευτικά πιστεύω της και θα προδώσει την οικογένεια της. Το φαινόμενο του ρατσισμού που παρουσιάζεται εντάσσεται στην κατηγορία: α) ατομικός και συστηματικός ρατσισμός προέρχεται από τις προσωπικές, συστηματικές προκαταλήψεις του μαύρου νοσοκόμου, κακομεταχειρίζοντας τη μαύρη γυναίκα, β) φυλετικές διακρίσεις αφορούν τις προκαθορισμένες απόψεις του μαύρου νοσοκόμου, ο οποίος μεταχειρίζεται με διαφορετικό τρόπο τη μαύρη γυναίκα λόγω της φυλής της, το οποίο

συνδέεται με τη κατηγορία της πολιτισμικής διάκρισης εντός της ίδιας της φυλής, η οποία οικοδομεί την πεποίθηση ότι η πολιτισμική κουλτούρα των μαύρων απαιτεί από τις γυναίκες να υπακούν στις παραδόσεις τους. Ο μαύρος νοσοκόμος βασισμένος στην μονόπλευρη πραγματικότητα του, την κατηγοριοποιεί στους εχθρούς της φυλής τους, στερώντας της τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα σχετικά με την προσωπική ελευθερία ανεξαρτήτου φύλου, φυλής, θρησκείας, πεποιθήσεων, κοινωνικής και οικονομικής καταγωγής. Ακόμα, ο ρόλος των μαύρων γυναικών είναι κοινωνικά κατασκευασμένος, εμπλέκοντας τες με το βιολογικό φύλο. Ουσιαστικά, τα γεννητικά τους όργανα δεν είναι εμποτισμένα για τις σεξουαλικές απολαύσεις, χρησιμοποιούνται για τον διαιωνισμό της φυλής τους. Η θηλυκότητα των γυναικών που προέρχονται από τις μη δυτικές κοινωνίες χαρακτηρίζεται ως αδύναμη, ματαιόδοξη, παθητική, υπάκουη για να μη ζημιώσει τη θηλυκότητα της. Η ολοκλήρωση της γυναικείας ταυτότητας επιτυγχάνεται μέσω του γάμου και της μητρότητας. Ανήκει στην κατηγορία του μαύρου φεμινισμού, ο οποίος δημιουργεί εκτός από έμφυλες ανισότητες και φυλετικές.

Σύμφωνα με τον Burke εξετάζει πώς η κοινωνία πιέζει τα άτομα να διατηρούν τις παραδόσεις και τις ταυτότητές τους, απειλώντας τα με την απώλεια της κληρονομιάς τους και την προδοσία των γονιών τους αν αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους. Η τελευταία φράση εκφράζει έντονη κοινωνική πίεση προς το άτομο να μην αλλάξει την ταυτότητά του και να συμμορφωθεί στις προσδοκίες της κοινότητάς του.

Σύμφωνα με τον Πλειό, το κείμενο απευθύνεται σε ένα άτομο που φαίνεται να αποκλίνει από την παραδοσιακή κοινωνική ταυτότητα. Η φράση «δεν ντρέπεσαι να δείχνεις το σώμα σου σ' αυτόν τον λευκό;» αποδεικνύει την ύπαρξη ρατσιστικών αντιλήψεων και πιέσεων για τη διατήρηση της κοινωνικής και εθνικής ταυτότητας. Είναι έκδηλη η κριτική στάση του έγχρωμου άνδρα νοσηλευτή προς την έγχρωμη γυναίκα, χρησιμοποιώντας την έννοια της ντροπής για να προκαλέσει ανασφάλεια και ενδοιασμό. Η απειλή του χαμένου ή προδομένου πολιτισμικού κληρονομήματος αποτελεί σημαντικό στοιχείο στο κείμενο, ενισχύοντας την ιδέα της σημασίας της κοινοτικής κληρονομιάς και των παραδόσεων.

#### Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία

**Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;**

Απεικονίζεται δεξιά μια μικρή κοπέλα, η πρωταγωνίστρια της ταινίας και αριστερά ένας μεγάλος ηλικιακά κύριος, ο Μωχάμεντ

Πως συνδέονται μεταξύ τους;	Τα σώματα τους βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο
Ποιο είναι το περιβάλλον;	Βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο (στην αυλή του σπιτιού της)
Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες	Αναπαρίστανται η αμυντική θέση του κοριτσιού προς το ξένο γι' αυτή άνδρα

Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση	
Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά	Πολύ κοντινό πλάνο που σημαίνει την κοινωνική εμπλοκή των θεατών με το δρώμενο
Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;	Η Γουώρις έχει το βλέμμα της καρφωμένο προς τα κάτω. Σε αντίθεση με τον Μωχάμεντ, ο οποίος την κοιτάζει συνεχώς
Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;	Η Γουώρις, βρίσκεται καθισμένη κάτω στο έδαφος ενώ με τα χέρια της έχει αγκαλιάσει το σώμα της. Υποβιβασμός προς την ανδρική εξουσία
Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά	Η πρωταγωνίστρια φοράει έντονα χρώματα όπως είναι το κόκκινο, το γαλάζιο και το μοβ αποδίδοντας το φόντο στην ένταση της αληθινής δράσης

Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ' ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο	
Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;	Τα δυο πρόσωπα βρίσκονται στο κέντρο της σκηνής, που σημαίνει ότι πρόκειται για ένα πραγματικό περιστατικό
Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;	Όχι και τα δυο πρόσωπα βρίσκονται στο κέντρο

Γλωσσικό Σημείον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση	
Διάρκεια σκηνής: 40:55-41:30	Η τύχη του μικρού κοριτσιού βρίσκεται στα χέρια του πατέρα της, ο οποίος αποφάσισε να την παντρεύει με έναν άντρα πολύ μεγαλύτερο της. Η ανδρική κυριαρχία και πατριαρχία είναι φανερή
Ο πατέρας της πρωταγωνίστριας-Γουώρις: <i>«Αυτός είναι ο Γκαλούλ, Μωχάμεντ. Θα τον παντρευτείς και θα γίνεις η τέταρτη γυναίκα του. Κανόνισα το γάμο για αύριο».</i>	



### Αποτελέσματα

Το φαινόμενο του ρατσισμού που παρουσιάζεται εντάσσεται στην κατηγορία της πολιτισμικής διάκρισης εντός της ίδιας της φυλής, η οποία οικοδομεί την πεποίθηση ότι η πολιτισμική κουλτούρα των μαύρων απαιτεί από τις γυναίκες να υπακούν στις παραδόσεις τους.

Συγκεκριμένα, ο πατέρας της πρωταγωνίστριας λόγω του χαμηλού οικονομικού υπόβαθρου τους, αναγκάζει τη μικρή σε ηλικία κόρη του να παντρευτεί έναν μεγάλο σε ηλικία άνδρα, καταπατώντας τα παιδικά δικαιώματα. Ανήκει στην κατηγορία του μαύρου φεμινισμού, ο οποίος δημιουργεί εκτός από έμφυλες ανισότητες και φυλετικές.

Σύμφωνα με τον Burke προβάλλονται οι πολιτισμικές διαφορές των μη ανεπτυγμένων λαών με πρωταρχικό όπλο αντιπαράθεσης την υποδεέστερη θέση της γυναίκας.

Το γυναικείο σώμα αρθρώνεται γύρω από τις εικόνες, οι οποίες θέλουν το γυναικείο σώμα χειραγωγημένο, καταδικάζοντας το ανάμεσα στο όμορφο και το άσχημο, το θείο και το κοσμικό, το ιερό και το βέβηλο, το αθώο και το χυδαίο.

Σύμφωνα με τον Πλειό, στο πρόσωπο της μαύρης γυναίκας είναι εμφανής ο παραδοσιακός τρόπος ζωής μέσω του κοινωνικού συντηρητισμού που θέλει τη γυναίκα να παντρεύεται από μικρή ηλικία. Οι εικονικές αναπαραστάσεις του γυναικείου σώματος, τις θέλουν εγκλωβισμένες,

ως χρηστικά αντικείμενα ή και καταναλωτικά προϊόντα. Τα σεξιστικά στερεότυπα την θέλουν σε μια ζώνη συστηματικής σιωπής, υποτίμησης και ανοχής.

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Απεικονίζονται δεξιά, η εργοδότρια του πρακτορείου μοντέλων και αριστερά η πρωταγωνίστρια Γουώρις
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Τα σώματα τους το ένα βρίσκεται δίπλα στο άλλο
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο (στον εργασιακό χώρο)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Αναπαρίστανται η ταπείνωση της πρωταγωνίστριας Γουώρις προς την ανώτερη ιεραρχικά θέση της εργοδότριας της

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	Πολύ κοντινό πλάνα που σημαίνει την κοινωνική εμπλοκή με τα δρώμενα
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Το πρόσωπο της εργοδότριας είναι στραμμένο προς τη πρωταγωνίστρια, ψιθυρίζοντας της τα όσα έχει θυσιάσει για να την κρατήσει ως μοντέλο ενώ η πρωταγωνίστρια έχει χαμηλώσει το βλέμμα λόγω του υποβιβασμού της
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Καθισμένο σε παγκάκι, με τη στάση του σώματος της Γουώρις να είναι σε αμυντική θέση
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά</b>	Οι δυο γυναίκες είναι ντυμένες με μαύρο χρώμα, αποδίδοντας αληθινή δράση

<b>Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ'ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο</b>	
<b>Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;</b>	Οι δυο γυναίκες βρίσκονται στο κέντρο του σκηνικού
<b>Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;</b>	Όχι,

<b>Γλωσσικό Σημαίνον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση</b>	
<b>Διάρκεια σκηνης: 1.19:03-1.22:24</b>	Η ανώτερα ιεραρχικά εργοδότρια της τονίζει ότι ο λόγος που την κράτησε ως μοντέλο είναι η ομορφιά της διαφορετικά θα είχε απελαθεί.
<b>Η λευκή εργοδότρια της Γουώρις: «Και ξέρεις γιατί κάθεται ακόμα εκεί; Και όχι με τις καμήλες σου σε μια αξιοθρήνητη καλύβα</b>	Κυριαρχούν τα ρατσιστικά σχόλια σχετικά με τη φυλετική καταγωγή της (αξιοθρήνητη καλύβα

*χωρίς νερό ή ίντερνετ; Επειδή εγώ προσέλαβα τον καλύτερο δικηγόρο στην πόλη. Πράγμα που έπρεπε να έχω κάνει από την αρχή, αντί να εμπιστευτώ τους χαμηλής στάθμης φίλους σου! Μου έχεις στοιχίσει πολλές χιλιάδες αγαπητή μου, χιλιάδες. Αλλά θα τα πάρω πίσω μέχρι και την τελευταία δεκάρα...θα κάνεις όποια δουλειά σε στέλνω, χωρίς να παραπονιέσαι και θα την κάνεις πριν οι αρχές Μετανάστευσης σε στείλουν πίσω...στην έρημο σου!».*

χωρίς νερό ή ίντερνετ).



### Αποτελέσματα

Το φαινόμενο του ρατσισμού εκδηλώνεται σε ατομικό επίπεδο με την εργοδότηρα του πρακτορείου να αντιλαμβάνεται την πρωταγωνίστρια ως αντικείμενο «μου έχεις στοιχίσει πολλά λεφτά», "δικαιολογώντας" την άنيση μεταχείριση προς το πρόσωπο της. Το στίγμα της ετερότητας λόγω της διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης της πρωταγωνίστριας είναι φανερό στα λόγια της εργοδότηρας της «θα κάνεις όποια δουλειά σε στέλνω και θα την κάνεις πριν οι αρχές Μετανάστευσης σε στείλουν πίσω...στην έρημο σου!», εκμεταλλεύοντας τα δεινά που αντιμετωπίζει η πρωταγωνίστρια λόγω της απέλασης της. Η λεκτική βία της εργοδότηρας συνοδεύεται με τον ευτελισμό, την περιφρόνηση, την εκμετάλλευση του μοντέλου της, τα οποία αποσκοπούν στην διαφύλαξη της ως ανώτερης ιεραρχικά θέση της και την κάθαρση της κοινωνίας από τα ξένα αντικείμενα. Το φαινόμενο του ρατσισμού εκδηλώνεται σε ατομικό επίπεδο εναντίον της αφρικανικής μειονοτικής φυλής. Η διατήρηση των στερεοτυπικών σκέψεων οδηγούν στην άδικη μεταχείριση του μοντέλου, αλλοιώνοντας την πραγματικότητα.

Όσον αφορά στην κατηγορία του ρατσισμού, ανήκει στον ατομικό και συστηματικό ρατσισμού με την εργοδότρια να εκδηλώνει μια σειρά από φυλετικές διακρίσεις, οι οποίες προέρχονται από συνειδητές και ασυνείδητες προκαταλήψεις.

Παρόλο που και οι δυο είναι γυναίκες θίγεται το ζήτημα της εξουσίας με επιβλητικό τρόπο.

Σύμφωνα με τον Burke, το κείμενο δημιουργεί ένα δυναμικό της κοινωνικής εξουσίας, όπου η εργοδότρια επιβάλλει την εξουσία της στην Γουόρις, την έγχρωμη πρωταγωνίστρια. Η χρήση του στερεότυπου για τις καμήλες και την έρημο σαν αντιπροσωπευτικά σύμβολα ενός χώρου μειονεκτικού, αποκαλύπτει προκαταλήψεις και ανισότητες. Ο τρόπος που διατυπώνεται το κείμενο ενισχύει τη δύναμη του ομιλητή, δημιουργώντας ένα αίσθημα υποταγής και ανωτερότητας. Η απειλή για την επιστροφή στην "έρημο" λειτουργεί ως μέσο πειθούς και ελέγχου επί του αποδέκτη.

Σύμφωνα με τον Πλειό, το κείμενο αναδεικνύει μια δυναμική υποταγής και εξουσίας, με τον ομιλητή να ασκεί επιρροή και να ελέγχει τον αποδέκτη μέσω της δύναμης των λόγων του. Η εργοδότρια χρησιμοποιεί τη λεκτική δυναμική της, διατυπώνοντας απειλές και επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία της. Ο τόνος του κειμένου δίνει έμφαση στην ανωτερότητα και την εξουσία της ομιλήτριας, προκαλώντας υποταγή και ανασφάλεια στον αποδέκτη.

Ανάλυση της ταινίας «The Help- Οι υπηρέτριες»

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Σημαίνοντα φύλου: Απεικονίζονται 4 λευκές γυναίκες της ανώτερης τάξης και μια έγχρωμη γυναίκα, η υπηρέτρια
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Οι λευκές γυναίκες είναι συγκεντρωμένες σε ένα τραπέζι ενώ η υπηρέτρια βρίσκεται στην κουζίνα, ακούγοντας τη συζήτηση τους
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται σε εσωτερικό χώρο (στο σπίτι της κυρίας Χίλυ)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Εκδηλώνεται η κοινωνική προκατάληψη των λευκών γυναικών προς τις μαύρες υπηρέτριες. Με την μαύρη υπηρέτρια να είναι υπόδουλη τους.

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα,</b>	<b>Πολύ κοντινό το πλάνο που σημαίνει την άμεση εμπλοκή μας</b>



<b>κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	<b>στο δρώμενο που περιγράφεται</b>
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Πολύ κοντινό πλάνο που σημαίνει την άμεση εμπλοκή του θεατή.
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Το απεικονιζόμενο πρόσωπο της πρωταγωνίστριας, της Ειμπλελιν με το βλέμμα της να κοιτά προς τα κάτω, απογοητευμένο και υποταγμένο προς την εξουσία
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά</b>	Στο πλάνο κυριαρχούν τα έντονα χρώματα: κόκκινο, σκούρο μπλε, μοβ, φέρνοντας τον θεατή κοντά στο συμβάν

<b>Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ'ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο</b>	
<b>Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;</b>	Η σκηνή από τη μέση προς τα αριστερά απεικονίζει το πρόσωπο της μαύρης γυναίκας ενώ από τη μέση προς τα δεξιά σε μακρινό πλάνο βρίσκονται οι τέσσερις γυναίκες καθισμένες στο τραπέζι
<b>Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;</b>	Το πρόσωπο της μαύρης υπηρέτριας, Ειμπλελιν

<b>Γλωσσικό Σημείον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση</b>	
<b>Διάρκεια σκηνής: 15:32-16:23</b>	
<i>Η κ.ά Χίλυ, μια λευκή γυναίκα αναφέρει στον διάλογο με τις φίλες της: «Κάθε δεκάρα που θα ξοδέψετε για να κάνετε ένα έγχρωμο μπάνιο, θα τα πάρει πίσω όταν την πουλήσεις. Είναι σαφώς επικίνδυνο. Κουβαλάνε διαφορετικές αρρώστιες από ότι εμείς. Γι' αυτό σχεδίασα την Πρωτοβουλία Υγιεινής Σπιτιών. Ένα πρόγραμμα πρόληψης ασθενειών που απαιτεί από κάθε σπίτι λευκών να έχει ένα ξεχωριστό μπάνιο για το έγχρωμο βοηθητικό προσωπικό. Έχει επιδοκιμαστεί από το Συμβούλιο Λευκών Δημοτών. Η κατάσταση με τις έγχρωμες υπηρέτριες δεν είναι πλάκα. Θα κάνω ότι χρειαστεί για να προστατέψω τα παιδιά μου».</i>	Η κ.ά Χίλυ, μια λευκή γυναίκα της ανώτερης τάξης δίνει συμβουλές στις φίλες της ως προς την αποφυγή της μόλυνσης από τις υπηρέτριες τους. Αναφέρει ότι το έγχρωμο προσωπικό πρέπει να έχει ξεχωριστό μπάνιο για να προστατευτούν τα παιδιά τους. Η επιχειρηματολογία της είναι ρατσιστική και προκατειλημμένη προς την υπηρέτρια ότι δηλαδή θα τους μολύνει επειδή χρησιμοποιεί την ίδια τουαλέτα με τους λευκούς. Ταυτόχρονα, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το γεγονός ότι η μαύρη υπηρέτρια φροντίζει όλη μέρα τα ίδια της τα παιδιά.

Αποτελέσματα



1

Το κείμενο παρουσιάζει στοιχεία ρατσισμού και διακρίσεων, ιδιαίτερα του λεγόμενου θεσμικού ρατσισμού, που προκύπτει από πολιτικές ή κοινωνικές δομές και διατηρείται μέσω των θεσμικών οργάνων. Ο λόγος περιγράφει μια πρωτοβουλία που επικεντρώνεται στη δημιουργία ξεχωριστών μπανιέρων για το "έγχρωμο βοηθητικό προσωπικό". Αυτό αποδεικνύει την απόπειρα διαχωρισμού ή απομόνωσης των μαύρων ατόμων από τους λευκούς, δημιουργώντας μια ιεραρχία ή ένα διαχωρισμό βάσει της φυλής. Εκφράζει επίσης απαξίωση και ανωτερότητα απέναντι στους μαύρους ανθρώπους, αναφερόμενο σε διαφορετικές "αρρώστιες" που υποτίθεται ότι κουβαλούν, κάτι που βασίζεται σε ρατσιστικές προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Σύμφωνα με τον Burke το κείμενο περιλαμβάνει που αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές δυνάμεις, την εξουσία και τις ανισότητες που προκύπτουν από τις κοινωνικές σχέσεις. Πιο αναλυτικά, υπονοείται μια ιεραρχία με βάση το χρώμα του δέρματος, όπου οι λευκοί επιβάλλουν κανόνες σε ανθρώπους διαφορετικού χρώματος. Η αναφορά σε πρωτοβουλίες υγιεινής για τα λευκά σπίτια αντικατοπτρίζει ένα είδος εξουσίας και κυριαρχίας στην κοινωνία. Ακόμα, οι ρατσιστικές προκαταλήψεις υπονοούν ότι οι έγχρωμες υπηρέτριες αποτελούν πηγή ασθενειών ή απειλή για τα λευκά παιδιά.

Σύμφωνα με τον Πλειό, οι αναφορές στο μπάνιο ως σημείο διάκρισης με βάση το χρώμα του δέρματος αναδεικνύουν τις κοινωνικές ανισότητες και την εξουσία μιας ομάδας πάνω σε μια άλλη. Η διάκριση μεταξύ λευκών και έγχρωμων στοιχείων του μπάνιου επισημαίνει την ύπαρξη κοινωνικών διαιρέσεων και την επιβολή μιας κοινωνικής ιεραρχίας με βάση το χρώμα του δέρματος. Η αντιμετώπιση των έγχρωμων ως φορείς ασθενειών είναι ένα παράδειγμα της

ανισότητας που υπάρχει στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και την πρόληψη ασθενειών. Η ανάγκη για ξεχωριστά μπάνια ανάλογα με το χρώμα του δέρματος δείχνει διακρίσεις στις καθημερινές κοινωνικές πρακτικές. Η επιβολή ενός προγράμματος από το Συμβούλιο Λευκών Δημοτών δείχνει την κυριαρχία ομάδων εξουσίας και τον τρόπο που αυτές επιβάλλουν την πολιτική τους βούληση.

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Τρία, ένας άνδρας, μια λευκή γυναίκα και μια έγχρωμη γυναίκα
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Η έγχρωμη υπηρέτρια ζητά 75 δολάρια από τους εργοδότες της ως δάνεια για να μπουν και τα δυο παιδιά της στο πανεπιστήμιο
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται σε εσωτερικό χώρο (στην κουζίνα)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Η έγχρωμη υπηρέτρια βρίσκεται σε αμυντική θέση απέναντι στους εργοδότες της.

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	Πολύ κοντινό το πλάνα που σημαίνει την άμεση εμπλοκή μας στο δρώμενο που περιγράφεται
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Όχι, τα απεικονιζόμενα πρόσωπα είναι στραμμένα το ένα απέναντι στο άλλο δηλαδή η έγχρωμη υπηρέτρια κοιτά με φοβισμένο βλέμμα τους εργοδότες της.
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Η έγχρωμη υπηρέτρια βρίσκεται απέναντι από το ζευγάρι των εργοδοτών της
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά</b>	Κυριαρχούν τα απαλά χρώματα, απεικονίζοντας με αρμονία το σκηνικό

<b>Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ'ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο</b>	
<b>Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;</b>	Στη συγκεκριμένη σκηνή αποθανατίζονται, καλύπτοντας όλη το σκηνικό,
<b>Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;</b>	Όχι

<b>Γλωσσικό Σημαίνον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση</b>	
<b>Διάρκεια σκηνής: -47:53</b> Η κ.Χίλλυ απαντά στην έγχρωμη υπηρέτρια της για το δάνειο των 75 δολλαρίων: «Ως Χριστιανή θα σου κάνω μια χάρη. Βλέπεις ο	Η χρήση του χρώματος του δέρματος για να περιγράψει την υπηρέτρια υπονοεί μια ανισότητα βασισμένη στο ρατσισμό. Η γυναίκα καταφεύγει σε ανοικτά

Θεός δεν δίνει ελεημοσύνη σε αυτούς που είναι υγιείς και ικανοί. Πρέπει να βρεις τα λεφτά από μόνη σου. Θα με ευχαριστείς μια μέρα. Είναι δυνατόν μια νέγρα να ζητάει χρήματα;»

προκατειλημμένα σχόλια ("Είναι δυνατόν μια νέγρα να ζητάει χρήματα") που αναδεικνύουν τις διακρίσεις βασισμένες στο χρώμα του δέρματος.

Η αναφορά στη θρησκεία ("Ως Χριστιανή") χρησιμοποιείται ως μέσο για να δικαιολογηθεί η ανισότητα και η έλλειψη ελεημοσύνης. Η κυρία Χίλλυ εκμεταλλεύεται τη θρησκεία ως εργαλείο εξουσίας για να αποδείξει την υποτιθέμενη ανωτερότητά της. Η δήλωση "Πρέπει να βρεις τα λεφτά από μόνη σου. Θα με ευχαριστείς μια μέρα" αναδεικνύει έναν τόνο εξάρτησης και εξουσίας. Η χρήση της φράσης "θα με ευχαριστείς" υποδηλώνει έναν εκφοβιστικό τόνο, δείχνοντας την αποποίηση της υποχρέωσης για τη χορήγηση βοήθειας.



### Αποτελέσματα

Συνολικά, το κείμενο αναδεικνύει έναν συνδυασμό από ανισότητα βασισμένη στο φύλο, τη θρησκεία και το χρώμα του δέρματος, καθιστώντας το αντίθετο με τις αρχές της φεμινιστικής προσέγγισης που αγωνίζεται για την ισότητα και την εξάλειψη των διακρίσεων. Η τυπολογία του Burke Peter επικεντρώνεται στην εικονογράφηση και τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα και οι λέξεις χρησιμοποιούνται για να προκαλέσουν συγκεκριμένες εικόνες και αντιλήψεις στον αναγνώστη. Στο συγκεκριμένο κείμενο, μπορούμε να δούμε πώς οι λέξεις και οι φράσεις σχηματίζουν εικόνες και προκαλούν συγκεκριμένες αντιδράσεις. Η φράση "Ως Χριστιανή" εισάγει μια θρησκευτική διάσταση. Εδώ, η ομιλήτρια παρουσιάζει τον εαυτό της ως Χριστιανή για να υπογραμμίσει τον χαρακτήρα της πράξης ως "χάρη" που προέρχεται από τις θρησκευτικές

της πεποιθήσεις. Η φράση "Βλέπεις ο Θεός δεν δίνει ελεημοσύνη σε αυτούς που είναι υγιείς και ικανοί" προβάλλει μια κοινωνική προοπτική. Εδώ, ο Θεός υπονοείται ως διαιρετικός, καθώς δεν παρέχει βοήθεια σε αυτούς που θεωρούνται υγιείς και ικανοί. Η φράση "Πρέπει να βρεις τα λεφτά από μόνη σου" επικεντρώνεται στην οικονομική αυτονομία. Εδώ, η ομιλήτρια υποστηρίζει ότι η αυτοχρηματοδότηση είναι απαραίτητη, και η αναφορά στον Θεό ενισχύει την ιδέα της ατομικής ευθύνης. Η ερώτηση "Είναι δυνατόν μια νέγρα να ζητάει χρήματα;" περιέχει ένα ρατσιστικό στοιχείο. Η χρήση του όρου "νέγρα" είναι προσβλητική και απαξιωτική, ενισχύοντας αρνητικές εικόνες και αντιλήψεις.

Σύμφωνα με τον Πλειό, ο προπαδανδιστικός λόγος της ομιλήτριας επιδιώκει να πείσει την εγχρωμη υπηρέτρια ότι ως νέγρα δεν έχει το δικαίωμα να της ζητάει χρήματα.

<b>Ιδεοποιητική Μεταλειτουργία</b>	
<b>Πόσα και ποια άτομα απεικονίζονται;</b>	Σημαίνοντα φύλου: στην σκηνή απεικονίζονται δυο γυναίκες, μια λευκού χρώματος και μια έγχρωμη. Η λευκή γυναίκα είναι καθισμένη στο τραπέζι και απέναντι της βρίσκεται σε όρθια θέση η έγχρωμη υπηρέτριά της
<b>Πως συνδέονται μεταξύ τους;</b>	Τα σώματα τους βρίσκονται το ένα απέναντι από το άλλο με διαφορά απόστασης
<b>Ποιο είναι το περιβάλλον;</b>	Βρίσκονται στον εσωτερικό χώρο (στην τραπεζαρία του σπιτιού)
<b>Εμβληματική Αξία, Συμβολικές Ιδιότητες</b>	Αναπαρίστανται η αμυντική θέση της γυναίκας έγχρωμου χρώματος δέρματος προς τη γυναίκα λευκού χρώματος δέρματος

<b>Διαπροσωπική Μεταλειτουργία διεπίδραση</b>	
<b>Μέγεθος πλαισίου-Πλάνα, κοντινά, μεσαία, μακρινά</b>	Πολύ κοντινό το πλάνα που σημαίνει την άμεση εμπλοκή μας στο δρώμενο που περιγράφεται
<b>Τα απεικονιζόμενα πρόσωπα μας κοιτούν;</b>	Όχι, το απεικονιζόμενο πρόσωπο της πρωταγωνίστριας είναι στραμμένο προς το πρόσωπο της λευκής γυναίκας. Το βλέμμα της είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό καθώς είναι εστιασμένο πάνω στο άλλο πρόσωπο, την ικετεύει για να πάρει πίσω την δουλειά της ως υπηρέτρια.
<b>Οριζόντια γωνία, Εμπλοκή-Αποστασιοποίηση ή Εξουσία + Κάθετη γωνία;</b>	Το σώμα της έγχρωμης γυναίκας βρίσκεται απέναντι από την λευκή σε μια στάση προσοχής, με το βλέμμα να κοιτά κάτω εις ένδειξη σεβασμού.
<b>Τροπικότητα ως Αξιοπιστία των Μηνυμάτων – τα οπτικά μέσα αναπαριστούν τα άτομα ως αληθινά</b>	Κυριαρχούν τα σκούρα χρώματα σε αποχρώσεις του καφέ

**Κειμενική Μεταλειτουργία- η σύνθεση του όλου σ'ένα ενιαίο νοηματοδοτούμενο σύνολο**

<b>Τα απεικονιζόμενα αντικείμενα είναι τοποθετημένα σε διάταξη;</b>	Κατά τη διάρκεια της σκηνής δίνεται έμφαση στα πρόσωπα των δυο γυναικών μέσω των κοντινών πλάνων
<b>Εντοπίζετε κάποιο προεξέχον απεικονιζόμενο πρόσωπο;</b>	Όχι, οι σκηνές εστιάζουν είτε στο πρόσωπο της έγχρωμης υπηρέτριας είτε στο πρόσωπο της λευκής γυναίκας κάθε φορά που έχουν το λόγο.

### Γλωσσικό Σημείον-Γλωσσική Φεμινιστική Ανάλυση

Διάρκεια σκηνής: 1:37:08-1:38:20

Η κυρία Χίλλυ απευθύνεται στην έγχρωμη υπηρέτρια της Μίλυ, λέγοντας της ότι: «Λοιπόν...Κανένας δεν θέλει να προσλάβει μια ειρωνική, κλέφτρα νέγρα. Αν σε δεχτώ πίσω, θα πρέπει να κόψω από τον μισθό σου πέντε δολάρια την εβδομάδα.

Η κυρία Χίλλυ χρησιμοποιεί ρατσιστική γλώσσα αναφερόμενη στην έγχρωμη υπηρέτρια ως "νέγρα". Αυτό αποτελεί σοβαρή παραβίαση των αρχών ισότητας και ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η κυρία Χίλλυ ασκεί εξουσία και ελέγχει τη Μίλυ μέσω της οικονομικής εξάρτησης. Απειλεί να μειώσει τον μισθό της εάν αυτή δεν υποταχθεί στις απαιτήσεις της. Η κυρία Χίλλυ ασκεί εξουσία πάνω στη Μίλυ ως γυναίκα, απειλώντας τη με μείωση του μισθού της. Η χρήση εξουσιαστικής γλώσσας, όπως η χαρακτηριστική ετυμολογία και η ειρωνεία, ενισχύει τη θέση της κυρίας Χίλλυ ως κυρίαρχου παράγοντα.



### Αποτελέσματα

Συνολικά, το κείμενο αναδεικνύει πολλαπλές επίπεδα καταπίεσης και ανισότητας, συνδυάζοντας πτυχές φύλου, φυλετικής καταγωγής και κοινωνικής θέσης. Με βάση την τυπολογία του Burke Η δήλωση της κυρίας Χίλλυ αποτελεί συμβολική δράση, καθώς με τα λεγόμενά της επιχειρεί να διαμορφώσει την εικόνα και τη θέση της έγχρωμης υπηρέτριας στον κοινωνικό χώρο. Η χρήση λέξεων όπως "ειρωνική" και "κλέφτρα νέγρα" αποτελεί συμβολικά στοιχεία που φέρνουν στο

προσκήνιο προκαταλήψεις και διακρίσεις βασισμένες σε ρατσιστικά στερεότυπα. Υπάρχει αντίφαση στη δήλωση της κυρίας Χίλλυ, καθώς αναφέρεται στην υπηρέτρια ως "κλέφτρα" χωρίς καμία συγκεκριμένη αιτιολόγηση ή απόδειξη. Αυτή η αντίφαση μπορεί να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα χρησιμοποιείται για να διαμορφώσει προκαταλήψεις. Η κυρία Χίλλυ προσπαθεί να ασκήσει πειθαρχία στην υπηρέτρια με την απειλή να μειώσει τον μισθό της αν δεν αποδεχτεί την επαναπρόσληψή της.

## **ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ**

**Για όλες τις ταινίες συνολικά αποτελέσματα**

**Απαντώντας στα ερωτήματα, που προέρχονται ποιοτικά και ερμηνευτικά από τη θέαση και την αποδόμηση των ταινιών για α) τα είδη των ρατσισμών και σεξισμών που εμφανίζονται στο δημόσιο λόγο; Β) τη δημόσια εικόνα; Γ) τους ρόλους; Δ) το είδος του βλέμματος;**

**Προκύπτουν συνολικά τα εξής**

A) Τα είδη των ρατσισμών: Η πρόταση για ένα ξεχωριστό μπάνιο για το "έγχρωμο βοηθητικό προσωπικό" αντικατοπτρίζει τη διάκριση βασισμένη στο χρώμα του δέρματος, προβάλλοντας τους μαύρους ανθρώπους ως άτομα που πρέπει να απομονώνονται ή να εξαιρούνται από κοινές χρήσεις με λευκούς. Παρουσιάζονται έντονα ρατσιστικά στοιχεία, καθώς αναφέρεται σε κατώτερα επίπεδα ζωής, εκφράζοντας υποτιμητικές αντιλήψεις για την έννοια της "έρημου σου" ή "παλιοαφρικανή" σε σχέση με την ίδια τη ζωή ή τις συνθήκες διαβίωσης ενός ατόμου. Η φράση "Δεν ντρέπεσαι να δείχνεις το σώμα σου σ' αυτόν τον λευκό; Συγκαταλέγεται στον στερεοτυπικό ρατσισμό για την αξία της παράδοσης και της κληρονομιάς μιας κοινότητας, προβάλλοντας ότι η αλλαγή της συμπεριφοράς μπορεί να θεωρηθεί ως προδοσία αυτών των αξιών. Επίσης, η πατριαρχική κυριαρχία συναντάται μέσω της εξουσίας τους πάνω στις γυναίκες, στερώντας τους την αυτονομία αυτού που προορίζεται να παντρευτεί.

Β) Η δημόσια εικόνα που δημιουργείται είναι μια κοινωνία που διακρίνει και απομονώνει τους μαύρους ανθρώπους σε σχέση με τους λευκούς. Αντί να προωθεί την ισότητα και την αποδοχή, ενισχύει την έννοια της διαφορετικότητας με βάση το χρώμα του δέρματος. Προβάλλεται η εικόνα της υπεροψίας και ανωτερότητας των λευκών προς τις μαύρες γυναίκες, υπονοώντας ότι ως λευκή φυλή κατέχουν την δικαιοσύνη και την εξουσία. Στις παραπάνω σκηνές οι μαύρες γυναίκες διαχωρίζονται ή και αποκλείονται λόγω της καταγωγής από δημόσιους χώρους με τη δικαιολογία ότι δεν ανήκουν ή δεν αξίζουν να βρίσκονται. Στο πρόσωπο των μαύρων γυναικών απεικονίζεται η εικόνα μιας κοινότητας ή μιας παράδοσης την οποία οφείλουν να την προστατεύουν και να την διατηρούν αναλλοίωτη, ενώ η κάθε αλλαγή στη συμπεριφορά ή στον τρόπο ζωής τους θεωρείται απαράδεκτη.

Γ) Στους ρόλους- για τους μαύρους ανθρώπους ως βοηθητικό προσωπικό ή υπηρέτες, αναπαριστώντας την ανισότητα και την υποτίμηση των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων τους. Ταυτόχρονα, η θέση των μαύρων γυναικών οφείλει να είναι υπάκουη και υποταγμένη στους λευκούς και στους μαύρους.

Δ) Το είδος του βλέμματος: Το βλέμμα των μαύρων γυναικών είναι καθλωτικό. Συνήθως κοιτούν κάτω εις ένδειξη σεβασμού προς τους λευκούς. Όσον αφορά στα βλέμματα των λευκών είναι επικριτικά.

Για τον ιστορικό φεμινιστικό γραμματισμό προκύπτουν ερωτήματα και προτάσεις:

Απάντηση στο ερώτημα γιατί το φύλο, γιατί ο κινηματογράφος, γιατί στην εκπαίδευση, δεν θεωρείται ακόμη και σήμερα αυτονόητη. Ιδιαίτερα σήμερα, και με δεδομένο τις έμφυλες αποτυπώσεις και τις ανισότητες που η πανδημία ανέδειξε και ταυτόχρονα τις επέτεινε, η εισαγωγή και η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην εκπαίδευση κρίνεται αναγκαία και επιβεβλημένη. Η αξιοποίηση του κινηματογράφου, η χρήση του ως εργαλείο μαθησιακό, πολιτισμικό, αισθητικό, ιδεολογικό, παρέχει όλα εκείνα τα αξιοποιήσιμα στοιχεία για να αναδειχθούν στο επίπεδο των αναπαραστάσεων και της παραγωγής Λόγων. Στη χώρα μας η αξιοποίηση της κινηματογραφικής παιδείας (cine-literacy) απουσιάζει από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Παράλληλα, παρατηρείται έλλειψη των επιμορφωτικών δράσεων στην οπτικοακουστική παιδεία με την πρώτη απόπειρα οπτικοακουστικής έκφρασης να επιχειρείται το 1994 στο σχολικό περιβάλλον μέσω ενός κρατικού προγράμματος με τίτλο «ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός», το οποίο



παρά την αξιολογή πιλοτική εφαρμογή, διακόπηκε το 2004 λόγω χρηματοδότησης (Τερζητάνου, 2012).

Το 2011 επιδιώκεται μια νέα απόπειρα από το Υπουργείο Παιδείας με θέμα «νέο σχολείο, πρώτα ο μαθητής», αξιοποιώντας κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης υλικό από τον κινηματογράφο (Τερζητάνου, 2012). Το μέλλον του προαναφερθέντος προγράμματος προμηνύεται δυσόιωνα λόγω της προτεραιότητας του Υπουργείου Παιδείας στην ανάπτυξη των λογικομαθηματικών και γλωσσικών δεξιοτήτων των μαθητών/τριων (Τερζητάνου, 2012).

Η πρόταση για εισαγωγή της κινηματογραφικής παιδείας στα σχολεία έχει ενσωματωθεί από χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, οι Σκανδιναβικές χώρες, η Γερμανία, η Ουγγαρία, η Μάλτα και η Ολλανδία, συνδέοντας τη χρήση Νέων Τεχνολογιών σε θεματικές, όπως η πολιτική, τα ρυθμιστικά μοντέλα, η διαφήμιση και η προπαγάνδα (Τερζητάνου, 2012).

Οι κινηματογραφικές ταινίες ως εποπτικά μέσα διδασκαλίας ενεργοποιούν το ενδιαφέρον των μαθητών/τριων μέσω των αισθητηριακών καναλιών τους, συμβάλλοντας στην αποτελεσματική αφομοίωση των εκπαιδευτικών μηνυμάτων. Ο κινηματογράφος στην εκπαίδευση συγκαταλέγεται στα «τυπικά οπτικοακουστικά μέσα» (Huttner, 2008 όπως αναφ. στη Τερζητάνου, 2012) ή «δυναμικά εποπτικά μέσα» (Lewalter, 2003 όπως αναφ. στη Τερζητάνου, 2012), τα οποία μέσω της επεξήγησης και παρατήρησης στοχεύουν στην επίτευξη της μάθησης.

Κρίνεται απαραίτητη η κατάλληλη αξιοποίηση και σωστή επιλογή των οπτικοακουστικών μέσων, ενισχύοντας την γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριων. Πιο αναλυτικά, τα «κείμενα» του κινηματογράφου στοχεύουν στην μετάδοση, τη διατήρηση των πληροφοριών, λειτουργούν συμπληρωματικά της διδασκαλίας του/της εκπαιδευτικού και αναπτύσσουν την κριτική σκέψη των μαθητών/τριων.

Στον κινηματογράφο, το γυναικείο φύλο εμφανίζεται στις αρχές τις δεκαετίας του 1970 με σημαντικούς εκπροσώπους του φεμινιστικού κινήματος τις Haskell, Mulvey και Johnston (στο Παπαδόπουλος, 2020). Ο φεμινιστικός κινηματογράφος αποσκοπεί στο να *«εξερευνηθούν οι συσχετισμοί δυνάμεων και οι ψυχοκοινωνικοί σχηματισμοί που υποστήριζαν την πατριαρχική κοινωνία, με τελικό σκοπό να μεταβάλουν όχι μόνο τη θεωρία και κριτική του κινηματογράφου αλλά και τις εν γένει κοινωνικές σχέσεις που ιεραρχούνται με βάση το φύλο. Στο πλαίσιο των*

κινηματογραφικών σπουδών ασκήθηκε κριτική τόσο στις χολιγουντιανές αντι-φεμινιστικές αντιδραστικές ταινίες όσο και στις πατριαρχικές ευρωπαϊκές καλλιτεχνικές ταινίες. Τέθηκαν ζητήματα αναπαραστάσεων και στερεοτύπων που συχνά είτε υποτιμούσαν είτε δαιμονοποιούσαν τις γυναίκες είτε ορισμένες φορές τις μεταμόρφωναν σε πανίσχυρες *femmes fatales*» (Stam, 2017, όπως αναφ. στο Παπαδόπουλο, 2020:86).

Τέτοιου είδους ζητήματα φύλου κα σεξουαλικότητας μπορούν να συζητηθούν μέσα στην τάξη, εμπνέοντας τους/τις μαθητές/τριες για τη θέση της γυναίκας στην ιστορία, τη θέαση της σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, τη θέση της στο σινεμά και τις διαφορές στην εργασία και τη μόρφωση. Με αυτό τον τρόπο η φεμινιστική θεωρία του κινηματογράφου συμβάλει στην ανάδειξη του φύλου, επανεξετάζοντας το γυναικεία υπόσταση. Στην ανάλυση των παραπάνω σκηνών, η γυναικεία υπόσταση ταυτίζεται με τη μορφή ιδιοκτησίας. Στον κινηματογράφο, η θέση της γυναίκας ακολουθεί μια παθητική ή μαζοχιστική στάση. Η επίδραση του πολιτισμικού πλαισίου δρα σαν μάσκα με το είδος της ενδυμασίας τους να είναι το διακοσμητικό επικάλυμμα, επιδεικνύοντας την ίδια στιγμή τη θηλυκότητα και τη διατήρηση της απόστασής της. Όσον αφορά στο γυναικείο βλέμμα κοιτάζει με ένταση, δεν γοητεύεται από κάτι ορατό, αντικατοπτρίζοντας την κενότητα του βλέμματος και την απουσία της επιθυμίας της.

Παρά την αναγκαία προσφορά των μαύρων γυναικών στη φεμινιστική σκέψη από τις αρχές του 19ου αιώνα, αυτές αντιμετώπισαν περιθωριοποίηση εντός του δυτικού φεμινισμού. Οι απόψεις τους χάθηκαν εύκολα και ξεχάστηκαν, ωστόσο προς το τέλος του 20ού αιώνα άρχισε μια πιο συστηματική ανάλυση. Σήμερα, ο μαύρος φεμινισμός αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της φεμινιστικής σκέψης. Εκφράζει περισσότερο από μια απλή κριτική του λευκού φεμινισμού και διαμορφώνει μια νέα, πρωτότυπη θεωρία που επηρεάζει το φεμινισμό συνολικά. Παρά το ρατσιστικό παρελθόν μερικών λευκών φεμινιστριών που έφτασε σε σημείο να αρνηθεί το δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες, η πλειονότητα αγωνίστηκε για τη θέση των μαύρων και αντιτάχθηκε σθεναρά στον ρατσισμό. Όλα αυτά, ωστόσο, συνέβαλαν στην επικάλυψη της φωνής των μαύρων γυναικών, διότι το θέμα εκείνο έπαιρνε πολύπλοκες διαστάσεις λόγω της αλληλεπίδρασής του με τον ρατσισμό (Κισελιόβα, 2015).

Η εμπειρία των μαύρων γυναικών ήταν εντελώς διαφορετική, αντιμετωπίζονταν με προκατάληψη και συχνά δυσκολεύονταν να προβάλουν τις απόψεις τους στο δημόσιο βήμα. Η αντίληψη ότι διάφορες μορφές καταπίεσης (όπως ρατσισμός και φεμινισμός) ήταν

συνυφασμένες και αλληλένδετες έγινε διαδεδομένη, καθιστώντας την κατάσταση αδιέξοδη για μαύρες και τριτοκοσμικές φεμινίστριες.

Σύμφωνα με τη θέση *-για να κατανοήσεις μια κοινωνία, δες ποια είναι η θέση των γυναικών*, η αλλαγή στη ζωή των μαύρων γυναικών συνέβαλλε στην πραγματική μεταβολή του ρόλου των γυναικών σε αυτήν την τεράστια "κοινωνία", δηλαδή στον κόσμο (στο Κισελιόβα, 2015). Οι μαύρες γυναίκες βρίσκονταν στη βάση της πυραμίδας της κοινωνικής καταπίεσης, οπότε μια επανάσταση για αυτές θα σήμαινε ουσιαστική αναδιάρθρωση ολόκληρης της κοινωνικής δομής.

Η συζήτηση για τον μαύρο φεμινισμό συνεχίζει να παρουσιάζει τα πολύπλοκα του χαρακτηριστικά και σήμερα. Αυτό που τον καθιστά ξεχωριστό είναι η περιθωριοποίηση της ήδη περιθωριοποιημένης ομάδας, επιτρέποντάς του να αμφισβητήσει τις κυρίαρχες αντιλήψεις για τον κόσμο. Ο μαύρος φεμινισμός αντιπροσωπεύει μια αυθόρμητη, αλλά συνάμα συνειδητή προσπάθεια που όχι μόνο αναγνωρίζει, αλλά και τιμά τις διαφορές μεταξύ των γυναικών. Όταν οι μαύρες γυναίκες καταφέρουν να επιτύχουν την ισότητα δικαιωμάτων και να φτάσουν στο επίπεδο των λευκών φεμινιστριών, τότε θα έρθει η στιγμή που ο πραγματικός φεμινισμός, όπως εννοείται κυριολεκτικά, θα έχει γίνει πραγματικότητα.

Η γυναικεία αλληλεγγύη αν δεν νοηματοδοτηθεί μπορεί να είναι παραπλανητική. Οι γυναίκες των μειονοτικών κοινωνικών ομάδων, οι μετανάστριες ή οι μαύρες υπήρξαν άορατες στο φεμινιστικό κίνημα της Βρετανίας ή στις γυναικείες σπουδές. Υπό την φεμινιστική παραδοχή, η γυναικεία αλληλεγγύη υποστηρίζει ότι όλες οι γυναίκες έχουν κοινά συμφέροντα. Αντ' αυτού κάθε φεμινιστικός αγώνας εμπειρείχε συγκεκριμένο ταξικό και εθνοτικό περιεχόμενο, αποκλείοντας μειονότητες όπως των «μαύρων» γυναικών. Με την έναρξη του μαύρου φεμινιστικού κινήματος ανατράπηκε η μη ορατότητα των μαύρων γυναικών και ο ρατσισμός του λευκού φεμινιστικού κινήματος.

Η Μπελ Χουκς δηλώνει ενάντια του λευκού φεμινισμού αναφέροντας ότι σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας που έχει γραφτεί από λευκές γυναίκες σχετικά με το γυναικείο ζήτημα από τον δέκατο ένατο αιώνα μέχρι σήμερα, οι συγγραφείς αναφέρονται σε λευκούς άντρες, αλλά χρησιμοποιούν τον όρο γυναίκα, ενώ στην πραγματικότητα εννοούν λευκή γυναίκα. Ταυτόχρονα, ο όρος μαύροι (blacks) γίνεται συχνά συνώνυμο των μαύρων αντρών και η Χουκς συγκρίνει τα δεινά των «μαύρων» και των «γυναικών», τα οποία βασίζονται σε

σεξιστικές/ρατσιστικές παραδοχές με τις μαύρες γυναίκες να υποφέρουν από την «τριπλή καταπίεση» του κοινωνικού φύλου, της φυλής και της τάξης (στο Φλόγια & Γιουβάλ-Ντέιβις, 2018).

#### Βιβλιογραφικές Αναφορές

Arnot, M. (2006). *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου: Εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Athanassoula-Reppa, A., & Koutouzis, M. (2002). Women in Managerial Positions in Greek Education. *education policy analysis archives*, 10, 11-11.

Avila, E., & Rose, M. H. (2009). Race, culture, politics, and urban renewal: An introduction. *Journal of Urban History*, 35(3), 335-347.

Beauvoir, S.de (1979). *Το Δεύτερο Φύλο*. (□μοποφλος, Κ. μτφρ). Ακίνα: Γλάρος.

Bergeron, D. M., Block, C. J., & Echtenkamp, A. (2006). Disabling the Able: Stereotype Threat and Women's Work Performance. *Human Performance*, 19(2), 133-158. DOI: 10.1207/s15327043hup1902\_3

- Bryson, V. (2005). *Φεμινιστική Πολιτική Θεωρία*. Επιμέλεια Δ. Τουλάτου. Μετάφραση Ε. Πανάγου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Butler, C. (2009). Experimental Girls: Feminist and Transgender Discourses in Bill's New Frock and Marvin Redpost: Is He a Girl?. *Children's Literature Association Quarterly*, 34(1), 3-20.
- Butler, J. (1990). Gender trouble, feminist theory, and psychoanalytic discourse. *Feminism/postmodernism*, 327, 324-340.
- Butler, J. (2006). Από-μίμηση και έμφυλη ταυτότητα. Στο Κ. Γιαννακόπουλος (επιμ). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ: 219-258.
- Butler, J. (2008). *Σώματα με σημασία: Οριοθέτηση του 'φύλου' στο Λόγο*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Cacault-Bitaud, M., & Charles, F. (2011). Quelle mixité dans les formations et les groupes professionnels?: Enquêtes sur les frontières et le mélnage des genres. *Quelle mixité dans les formations et les groupes professionnels?*, 1-238.
- Carter, P. (1995). Public space and private bodies. In P. Carter (edit) *Feminism, Breasts and Breast-feeding*. UK: Palgrave Machmillan, p.p. 106-132.
- Cassino, D. (2016). *Fox News and American politics: How one channel shapes American politics and society*. Routledge.
- Chandler, J. (1999). *England in 1819: The politics of literary culture and the case of romantic historicism*. University of Chicago Press.
- Clair, M., & Denis, J. S. (2015). Sociology of racism. International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences 2nd.
- Connell, R. W. (2006). *Το κοινωνικό φύλο*. Επίκεντρο: Αθήνα
- Davies, P. G., Spencer, S. J., & Steele, C. M. (2005). Clearing the air: identity safety moderates the effects of stereotype threat on women's leadership aspirations. *Journal of personality and social psychology*, 88(2), 276-287. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.88.2.276>
- Dierenfield, B. J. (2008). *The Civil Rights Movement*. London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Engels, F. (1980). O capital de Marx. *Engels, F., & Marx, K. Obras escolhidas*, 2, 23-28.
- Evans, R. J. (1987). Comrades and sisters: feminism, socialism and pacifism in Europe, 1870-1945.
- Fedi, A., & Rollero, C. (2016). If stigmatized, self-esteem is not enough: Effects of sexism, self-esteem and social identity on leadership aspiration. *Europe's journal of psychology*, 12(4), 533.
- Fine, C. (2010). *Delusions of gender: How our minds, society, and neurosexism create difference*. New York: W. W. Norton
- García, A. M. (2014). Prevention of gender-based violence in the classroom: *Some observations*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 161, 275-280. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.071>

Garner, J. D. (2014). Feminism and feminist gerontology. *Fundamentals of feminist gerontology*, 3-12.

Giotopoulou, K. (2009). Η διδασκαλία της λογοτεχνίας στην τελευταία τάξη του λυκείου στην Ελλάδα και τη Νότια Αυστραλία. Ανακτήθηκε στις 11/02/2024 από: <https://fac.flinders.edu.au/dspace/api/core/bitstreams/83a33b5a-1931-4c71-be87-5c037465f501/content>

Glynn, S. J., & Powers, A. (2012). *The top 10 facts about the wage gap: Women are still earning less than men across the board*. Ανακτήθηκε από: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/news/2012/04/16/11391/the-top-10-facts-about-the-wage-gap/>

Goodman, P. (2002). For the Duration: Place, space and gender. In P. Goodman (edit). *Woman, Sexuality and War*. New York, Palgrave, 15-28.

Halson, J. (1991). Young women, sexual harassment and heterosexuality: violence, power relations and mixed-sex schooling. In *Gender, power and sexuality*, 97-113. London: Palgrave Macmillan UK.

Harper, S. R. (2012). Race without racism: How higher education researchers minimize racist institutional norms. *The Review of Higher Education*, 36(1), 9-29.

Hesse-Biber, S. N. (2007). The practice of feminist in-depth interviewing. *Feminist research practice: A primer*, 111-138.

Hilton, J. L., & Von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual review of psychology*, 47(1), 237-271.

Hoffman, G.A., & Bluhm, R. (2016). Neurosexism and Neurofeminism. *Philosophy Compass*, 11(11), 716-729.

Holsti, O. R. (1992). Public opinion and foreign policy: Challenges to the Almond-Lippmann consensus. *International studies quarterly*, 36(4), 439-466.

Hopcroft, R. L. (2018). Oxford Handbook of Evolution, Biology, and Society (eBook version). Ανακτήθηκε από: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780190299323.001.0001/oxford-dhb-9780190299323-e-6>

Horowitz, D. (1998). *Betty Friedan and the Making of the Feminine Mystique: The American Left, the Cold War, and Modern Feminism, Culture, Politics, and the Cold War*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Janiewski, D., & Banner, L. W. (Eds.). (2004). *Reading Benedict/reading Mead: Feminism, race, and imperial visions*. JHU Press.

Jordan-Young, R. (2010). *Brainstorm: The flaws in the science of sex differences*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Kian-Thiébaud, A., Gubin, E., Jacques, C., Rochefort, F., Studer, B., Thébaud, F., & Zancarini-Fournel, M. (2006). «Les mouvements d'émancipation des femmes en Iran», in: E. Gubin, C. Jacques, F. Rochefort, B. Studer, F. Thébaud, M. Zancarini-Fournel, dirs., *Le siècle des féminismes*. Paris, Editions Atelier, pp. 385-398. *Abstracta Iranica. Revue bibliographique pour le domaine irano-aryen*, (Volume 27).
- Laqueur, T. W. (2003). *Solitary sex: A cultural history of masturbation* (p. 501). New York: Zone Books.
- Larrieta-Rubín de Celis, I., Velasco-Balmaseda, E., Fernández de Bobadilla, S., Alonso-Almeida, M. D. M., & Intxaurburu-Clemente, G. (2015). Does having women managers lead to increased gender equality practices in corporate social responsibility?. *Business Ethics: A European Review*, 24(1), 91-110.
- Lobel, C. R. (2009). 'Women in Nineteenth-Century America'. στο Berkin, C., Crocco, M. S., και Winslow, B. (επιμ.) *Clio in the Classroom: a Guide for Teaching U.S. Women's History*. New York: Oxford University Press.
- Maruani, M., & Rogerat, C. (2006). Madeleine Guilbert. *Travail, genre et sociétés*, (2), 5-15.
- McConahay, J. B., Hardee, B. B., & Batts, V. (1981). Has racism declined in America? It depends on who is asking and what is asked. *Journal of conflict resolution*, 25(4), 563-579.
- McMaster, J. (1989). Walter Shandy, Sterne, and Gender: A Feminist Foray. *ESC: English Studies in Canada*, 15(4), 441-458.
- Merchant, K. (2012). *How men and women differ: Gender differences in communication styles, influence tactics, and leadership styles*. CMC Senior Thesis. Paper 513.
- Merchant, K. (2012). How men and women differ: Gender differences in communication styles, influence tactics, and leadership styles.
- Northouse, P. G. (2010). *Leadership: Theory and practice*. Los Angeles; London: SAGE.
- Oplatka, I. (2006). Women in educational administration within developing countries: Towards a new international research agenda. *Journal of Educational Administration*, 44(6), 604-624. <https://doi.org/10.1108/09578230610704819>
- Penley, C. (1975). Film Language, by Christian Metz: Semiology's Radical Possibilities. *Jump Cut*, 5.
- Perez, C. Caroline. (2019). *Αόρατες γυναίκες: Προκαταλήψεις και διακρίσεις σε έναν κόσμο για άντρες*. Κ. Γουλέτη, Β. Μήσιου (μτφρ). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Pilcher, J & Imelda, W. (2005). *50 Key Concepts in Gender Studies*. 3<sup>rd</sup> Έκδοση; London: Sage Publications.
- Quillian, L. (2006). New approaches to understanding racial prejudice and discrimination. *Annu. Rev. Sociol.*, 32, 299-328.

Rippon, G. (2016). *How 'neurosexism' is holding back gender equality – and science itself*. Ανακτήθηκε από: <https://theconversation.com/how-neurosexism-is-holding-back-gender-equality-and-science-itself-67597>

Rippon, G. (2016b). *Are male and female brains really different?*. Ανακτήθηκε από: <https://theconversation.com/are-male-and-female-brains-really-different54092>

Salter, P. S., Adams, G., & Perez, M. J. (2018). Racism in the structure of everyday worlds: A cultural-psychological perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 27(3), 150-155.

Sears, D. O., & Kinder, D. R. (1971). *Racial tension and voting in Los Angeles* (Vol. 156). Institute of Government and Public Affairs, University of California.

Self, R., Valle, F., Claudet, J., & Summerlin, J. (2017). *To speak or not to speak: Female secondary administrators and communication gender bias*. Texas Tech University, (Texas). <https://doi10.13140/RG.2.2.23999.51369>

Shim, R. S., Tully, L. M., Yu, G., Monterozza, E. C., & Blendermann, M. (2021). Race and ethnicity of editorial board members and editors as an indicator of structural racism in psychiatry and neuroscience journals. *JAMA psychiatry*, 78(10), 1161-1163.

Simon, R. J., & Nadell, P. (1991). Teachers, preachers, and feminists in America: Women rabbis. *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies*, 10 (1), 2-10.

Smart, C. (1991). Penetrating Women's Bodies: The Problem of Law and Medical Technology. In P. Abbott & C. Wallace (edit). *Gender, Power & Sexuality*, p.p. 157-175.

Sowell, T. (2005). *The Real History of Slavery. Black Rednecks and White Liberals*. New York: Encounter Books.

Swart, T., Chisholm, K., & Brown, P. (2015). *Neuroscience for Leadership: Harnessing the Brain Gain Advantage*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Tator, C., Henry, F., Smith, C., & Brown, M. (2006). *Racial Profiling in Canada: Challenging the Myth of "a Few Bad Apples"*. University of Toronto Press.

Tuchman, G. (2002). Media institutions: Qualitative methods in the study of news. In *A handbook of qualitative methodologies for mass communication research* (pp. 79-92). Routledge.

Tzanelli, R., (2006). *Not my flag: citizenship and nationhood in the margins of Europe* (Greece, October 2000/2003). Taylor & Francis, 27-49.

Walby, S. (2011). *The future of feminism*. Polity. Ανακτήθηκε στις 11/02/2024 από: [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=jmEMiITNAvkC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Walby,+S.+\(2011\).+The+future+of+feminism.+Polity.&ots=Czn406dGde&sig=tv9s9fMR9jaGziEWyUG9HqVVr-o&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Walby%2C%20S.%20\(2011\).%20The%20future%20of%20feminism.%20Polity.&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=jmEMiITNAvkC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Walby,+S.+(2011).+The+future+of+feminism.+Polity.&ots=Czn406dGde&sig=tv9s9fMR9jaGziEWyUG9HqVVr-o&redir_esc=y#v=onepage&q=Walby%2C%20S.%20(2011).%20The%20future%20of%20feminism.%20Polity.&f=false)



Williams, D. R. (2018). Stress and the mental health of populations of color: Advancing our understanding of race-related stressors. *Journal of health and social behavior*, 59(4), 466-485.

Wollstonecraft, M. (2018). *A Vindication of the Rights of Woman*. Dead Dodo Publishing Limited.

Zawisza, M. (2016). *Think you're all for gender equality? Your unconscious may have other ideas*. Ανακτήθηκε από: <https://theconversation.com/think-youre-all-for-gender-equality-your-unconscious-may-have-other-ideas-69520>

Βαμβακίδου, Ι., Σολάκη, Α., & Παπαδήμα, Α. (2015). Έμφυλες αναπαραστάσεις του Πρώτου παγκοσμίου Πολέμου: Οι Σουφραζέτες επιστρέφουν: 5ο Τακτικό Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας, 10-12 Δεκεμβρίου, Αθήνα, Ελλάδα

Βιτσιλάκη, Χ. (2011). Εισαγωγή: Πολιτισμός (οι)-Φεμινισμός (οι): Εννοιολογικές Αποσαφηνίσεις, Κοινωνικές Οριοθετήσεις στο Χ. Βιτσιλάκη, Μ. Γκασούκα, Γ. Παπαδόπουλος (επιμ). *Φύλο και Πολιτισμός*. Αθήνα: Διάδραση, σελ 9-23.

Βιτσιλάκη, Χ. (2011β). Κοινωνιολογικές/Πολιτισμικές θεωρήσεις του Φύλου. Στο Χ. Βιτσιλάκη, Μ. Γκασούκα, Γ. Παπαδόπουλος (επιμ). *Φύλο και Πολιτισμός*. Αθήνα: Διάδραση, σελ 25-39.

Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων (2014). *Ανεργία, Επισημότητα και ανισότητες φύλου: επιπτώσεις της κρίσης στις γυναίκες και τα νοικοκυριά στην Ελλάδα*. Έρευνα που εκπονήθηκε από την εταιρεία Evolution Projects στο πλαίσιο του έργου «Εκπόνηση μελετών, ερευνών και εθνικών εκθέσεων για την υποστήριξη της λειτουργίας του Μηχανισμού-Δομής Παρακολούθησης της Ισότητας των Φύλων (ΕΣΠΑ 2007-2013)». Ανακτήθηκε από: <http://www.isotita.gr/index.php/docs/2262>

Γιαννικοπούλου, Α. (2011). Κι έζησαν αυτού/ές καλά και εμείς καλύτερα: Θέσεις και αντι-θέσεις για τη γυναίκα των εικονογραφημένων παραμυθιών. Στο Χ. Βιτσιλάκη, Μ. Γκασούκα, Γ.

Παπαδόπουλος (επιμ). *Φύλο και Πολιτισμός*. Αθήνα: Διάδραση, σελ 189-216.

Γκασούκα, Μ. (2011). Συστήματα φύλου, σύμβολα και σώμα. Στο Χ. Βιτσιλάκη, Μ. Γκασούκα, Γ. Παπαδόπουλος (επιμ). *Φύλο και Πολιτισμός*. Αθήνα: Διάδραση, σελ 41-59.

Γκότοβος, Α. (1996). *Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ.

Δραγώνα, Θ. (2007). Στερεότυπα και προκαταλήψεις. στο Α. Ανδρούσου (επιμ.), *Κλειδιά και Αντικλειδιά*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.

Ζαββού, Α. (2013). Η κατασκευή της ταυτότητας και της ετερότητας στο σχολείο: πολιτισμικός λόγος και οι αναπαραστάσεις του φύλου και της μετανάστευσης. Στο Α. Ζαββού, Ν. Καμπούρη, Μ. Στρατηγάκη (επιμ). *Φύλο, Μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, σελ. 157-180.

Ηνωμένα Έθνη. (2023). Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ανακτήθηκε από: <https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B9-2/>

Κάλφα, Μ. (2016). Η διαιώνιση ενός φαύλου κύκλου: η σχέση κοινωνικής και εκπαιδευτικής ανισότητας. Στο Ε. Καλεράντε, Ι. Βαμβακίδου, Α. Σολάκη (επιμ). *Από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης*, Τρίκαλα: Εκδόσεις Επέκεινα, σελ.321-330.

Κάλφα, Μ. (2018). *Ο έμφυλος καταμερισμός στη διοίκηση εκπαιδευτικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: οι απόψεις νέων γυναικών-εκπαιδευτικών*.

Κανταρτζή, Ε., & Ανθόπουλος, Κ. (2006). Η συμμετοχή των δύο φύλων στη στελέχωση της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 11, 5-19.

Καντζάρα, Β. (2002). Αμφισβήτηση κι αποδοχή: (ανύπανδρες) εκπαιδευτικοί και κύρος. Στο Ε. Γκόβα (επιμ.), *Η πτώση των φύλ(λ)ων. Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία* (σσ. 21-32). Αθήνα: Γκόβα.

Καραφύλλης, Γ. (2011). Κοινωνική φιλοσοφία. *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής και Ηθικής Συγκρότησης*. Αθήνα: Gutenberg.

Κατσαίτη, Ε. (2011). Ασπρόμαυρες πλάνες, ψηφιακές αλήθειες. Αφηγήσεις για το σώμα στη φωτογραφική έρευνα. Στο Χ. Βιτσιλάκη, Μ. Γκασούκα, Γ. Παπαδόπουλος (επιμ). *Φύλο και Πολιτισμός*. Αθήνα: Διάδραση, σελ. 249-265

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ). (2016). Έκθεση ευρημάτων έρευνας πεδίου «*Ισότητα των Φύλων στο Εργατικό Δυναμικό: Η συμφιλίωση της επαγγελματικής με την οικογενειακή/ιδιωτική ζωή στις Ελληνικές Βιομηχανίες*» (Συγγραφείς: Βικτωρία Γκερμότση, Ναυσικά Μοσχοβάκου, Ματίνα Παπαγιαννοπούλου. Υπευθ. μελέτης: Ματίνα Παπαγιαννοπούλου).

Κισελιόβα, Β. (2015). Ο μαύρος φεμινισμός...σε μια μεγάλη στήριξη!!!. Ανακτήθηκε στις 03/01/2024 από: [http://www.sigmamedia.com.gr/2015/04/blog-post\\_63.html](http://www.sigmamedia.com.gr/2015/04/blog-post_63.html)

Κολύρη, Χ. (2017). *Το φύλο σαν δόλωμα: Ψυχανάλυση, Πολιτική και Τέχνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Λαγωνίκα-Δημοπούλου, Μ. (2002) *Κοινωνική Εργασία*. Σ.Κ.Λ.Ε. Έκδοση: Αθήνα.

Λευθεριώτου, Π., Μαντζαβίνου, Φ., Παπαγιάνης, Δ., Παυλή-Κορρέ, Μ., & Χαλικά, Δ. (2011). *Στερεότυπα και Προκαταλήψεις. Δημιουργία και Αντιμετώπιση*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Δια βίου Μάθησης.

Λιότζης, Ε. (2015). Από τον μεταφεμινιστικό Λόγο στο μεταφεμινιστικό σεξισμό. Η περίπτωση των duckface φωτογραφιών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 145(145), 89-115. Doi:<http://dx.doi.org/10.12681/grsr.10209>

Λίποβατς, Θ. (1991). *Ζητήματα Πολιτικής Ψυχολογίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Μακρής, Σ. (2015). *Φεμινισμός και Δημοκρατία: Από τη MaryWallstonecraft στην JudithButler. Θεσσαλονίκη: Ένεκεν*.

Μάρκου, Γ. (1999). *Διαπολιτισμική Αγωγή. Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*. ΚΕ.Δ.Α. (Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής), Αθήνα 1999.

Μητράκου, Β. (2021). *Ο ρατσισμός*. Ανακτήθηκε από: <https://krokeai.gr/2021/03/10/%CE%BF-%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>

- Μητσικοπούλου, Β. (2001). *Γραμματισμός*. Ανακτήθηκε στις 03/01/2024 από: [http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema\\_e1/thema\\_pdf.pdf](http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_e1/thema_pdf.pdf)
- Μπωβουάρ, Σ. (1979). Το Δεύτερο Φύλο. Στο Κ. Σιμόπουλος (μτφρ). Αθήνα: Εκδόσεις: Γλάρος.
- Νάτση, Δ. & Παπά, Θ. (2019). *Η νομοθετική αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: HeinrichBollStiftung.
- Νικολαΐδου, Ε. (1985). *Οι γυναίκες θα νικήσουν (Σιμόν ντε Μπωβουάρ)*. Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος.
- Νικολάου, Γ. (2008). Εκπαιδευτικές πολιτικές διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Στο Κ. Μαυροσκούφης (Επιμ.), *Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: ΥΠ. ΕΠΘ [http://www.diarolis.auth.gr/diarolis\\_files/drasi9/ypodrasi9.2b\\_2013/1\\_%CE,95](http://www.diarolis.auth.gr/diarolis_files/drasi9/ypodrasi9.2b_2013/1_%CE,95).
- Ντόκου, Χ. (2009) *Φεμινισμός, ΦυλοΠαιδεία*. Διαθέσιμο στο: <http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/Φεμινισμός>
- Ντόκου, Χ. (2010). *Πολιτισμικός ή Ριζοσπαστικός Φεμινισμός, Φιλελεύθερος Φεμινισμός, Υλιστικός Φεμινισμός, Οικοφεμινισμός, Υπαρξιακός Φεμινισμός, Μετα-φεμινισμός*. ΦΥΛΟ ΠΑΙΔΕΙΑ e-λεξικό. Ανακτήθηκε από: <http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A6%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>
- Παλμύρη, Ν. (2006). Η θηλυκοποίηση του Διδασκαλικού Επαγγέλματος: Ερμηνείες και προεκτάσεις. Στο Ε. Φτιάκα, Α. Γαγάτσης, Ι. Ηλία & Μ. Μοδέστου (Επιμ.), *9ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Η Σύγχρονη Εκπαιδευτική Έρευνα στην Κύπρο: Προτεραιότητες και Προοπτικές*, 2 – 3 Ιουνίου 2006 (945-956). Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Παπαγεωργίου, Γ. (2008). *Ηγεμονία και Φεμινισμός*. Αθήνα, Τυπωθήτω/Δαρδάνος.
- Παπαδημητρίου, Ζ., Δ.(2000). *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδόπουλος, Δ. Α. (2020). *Κινηματογραφική Εκπαίδευση* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
- Παπάς, Α. (1998). *Διαπολιτισμική παιδαγωγική και διδακτική*. Εκδόσεις: Ατραπός-Περιβολάκι.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (2006). Εισαγωγή. Από την σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας. Στο Ε. Παπαταξιάρχης, Θ. Παραδέλλης (επιμ). *Ταυτότητες και φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σελ.11-98.
- Πηλαβάκη, Α. (2016). Σεξισμός: μια αφανής πραγματικότητα. *Επιτροπή για την Ισότητα των Φύλων στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση*.
- Πολίτης, Φ. (2006). *Οι άνδρικές ταυτότητες στο σχολείο. Ετεροσεξουαλικότητα, ομοφυλοφοβία, μισογυνισμός*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Πομάτα, Τ. (1997). Η ιστορία των γυναικών: ένα ζήτημα ορίων. Στο Ε. Αβδελά & Α. Ψαρρά (επιμ). *Σιωπηρές ιστορίες: Γυναίκες και Φύλο στην ιστορική αφήγηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ: 151-229.

Σαπουντζής, Α., Μαυρομαμάτης, Γ., Ντομπρίντεν, Τ., & Καρούσου, Α. (2015). Μοντέρνος Ρατσισμός και στάσεις για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: μια συγχρονική έρευνα μεταξύ πρωτοετών και τεταρτοετών φοιτητών του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία του ΔΠΘ. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 4, 195-223.

Σωτηροπούλου, Έ., Βαμβακίδου, Ι., & Τσιούμης, Κ. (2013). Ημερολόγιο Δημητρίου Ι. Τούσση, 1916-1919: μεταγραφή και ταξινόμηση.

Τεντοκάλη, Β. (2009). Η κοινωνική δόμηση της ταυτότητας των δύο φύλων. Στο Σ. Λαδά (επιμ). *Μετατοπίσεις: Φύλο, διαφορά και αστικός χώρος*. Αθήνα: futura.

Τερζητάνου, Χ (2012). Η χρήση της κινηματογραφικής ταινίας ως εποπτικό μέσο στο δημοτικό σχολείο. Ανακτήθηκε στις 03/01/2024 από: <http://cultureedu.gr/images/cine/erevnacineterezitanou.pdf>

Τσοκαλίδου, Π. (1996). *Το φύλο της γλώσσας: Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων.

Φλόγια, Α. & Γιουβάλ-Ντέιβις, Ν. (2018). *Πλαισιώνοντας τον φεμινισμό: Διαιρέσεις φύλου, εθνότητας και τάξης*. Τετράδια μαρξισμού. Τεύχος 6. Ανακτήθηκε στις 04/01/2024 από: <https://tetradia-marxismou.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%86%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%AC%CE%BE%CE%B7%CF%82/>

Χρυσοχόου, Ξ. (2005). *Πολυπολυτισμική πραγματι-κότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.